

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI**

**MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK
ÇALIŞMALARINA AKADEMİK KATKISI**

NAGİHAN TAŞKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Prof. Dr. DOĞAN KAPLAN**

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	NAGİHAN TAŞKIN		
	Numarası	22810601003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ÇALIŞMALARINA AKADEMİK KATKISI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nagihan TAŞKIN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	NAGİHAN TAŞKIN		
	Numarası	22810601003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. DOĞAN KAPLAN		
Tezin Adı	MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ÇALIŞMALARINA AKADEMİK KATKISI			

Bu tez, Türk tasavvuf geleneğinin önemli temsilcilerinden Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'ın Alevilik-Bektaşilik konusundaki akademik çalışmalarını çok yönlü bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Türkiye'de uzun süredir tartışılan ve hâlen güncelliğini koruyan Alevilik-Bektaşilik meselesi, tarihî ve teolojik yönleriyle pek çok karmaşık mesele içermektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların büyük kısmı temel kaynaklardan uzak ve yorum ağırlıklı olduğundan, bilgi kirliliğine sebep olmuş; hem akademik dünyada hem de kamuoyunda sağlıklı bir tartışma zemini oluşmasını engellemiştir. Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'ın bu alandaki en önemli katkısı, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğu kabul edilen *Makâlât* adlı eseri yıllar süren bir araştırmayla ilmi olarak tespit ve tahlil etmesidir. Coşan, Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan kütüphanelerdeki yazma eserleri incelemiş, *Makâlât*'ın aslını tespit ederek eserlerin müellifinin gerçekten Hacı Bektaş-ı Velî olduğunu akademik delillerle ortaya koymuştur. Bu çalışma sadece bir metin tahkiki değil, aynı zamanda Alevî-Bektaşî geleneğinin temel kaynaklarını gün yüzüne çıkaran, bilimsel niteliği yüksek bir girişimdir. Tez kapsamında Coşan'ın akademik kimliği, tasavvufî yaklaşımı, Alevilik-Bektaşilikle ilgili makale ve konferansları, toplumsal barışa katkı sunan yaklaşımları da detaylı şekilde incelenmiştir. Coşan'ın Sünnî-Alevî ayrışmasının derinleşmesini engelleme yönündeki çabaları, mezhepler üstü bir dil ve üslupla sürdürülmüş; kardeşlik, sevgi ve birlik vurgusu her zaman ön planda tutulmuştur. Yazılarında ve konuşmalarında sıklıkla "Hz. Ali dedemdir, Fatımatüzzehra ninemdir" ifadelerini kullanan Coşan, hem ilmi hem de gönül köprüsü kurmaya çalışmış; İslam ümmeti içinde mezhebi ayrılıkları değil, ortak değerleri öne çıkarmayı hedeflemiştir. Bu tez çalışması, Coşan'ın bireysel gayretiyle yürüttüğü saha çalışmaları, arşiv taramaları, makaleleri ve irşat faaliyetleri üzerinden onun Alevilik-Bektaşilik alanındaki sistemli katkılarını gün yüzüne çıkarmakta; aynı zamanda onun akademik mirasını gelecek nesiller için kalıcı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem akademik literature katkı sağlanmakta hem de toplumsal barışa hizmet eden bir anlayışın temelleri yeniden hatırlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahmud Esad Coşan, Alevilik, Bektaşilik, Makâlât, Hacı Bektaş-ı Velî, akademik katkı, mezhepler arası diyalog, tasavvuf.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	NAGİHAN TAŞKIN		
	Student Number	22810601003		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / HISTORY OF ISLAMIC SECTS		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof.Dr. DOĞAN KAPLAN		
Title of the Thesis/Dissertation	MAHMUD ESAD COŞAN'S ACADEMIC CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF ALEVISM AND BEKTASHISM			

This thesis aims to comprehensively examine the academic contributions of Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan, a prominent figure in the Turkish Sufi tradition, particularly in the field of Alevism and Bektashism. Alevism and Bektashism, which have remained contentious and relevant topics in Turkey for decades, contain complex theological and historical elements. Despite the abundance of studies in this field, many of them lack grounding in authentic primary sources and have contributed to significant misinformation. Consequently, there is a pressing need for scholarly works rooted in rigorous academic methodology and spiritual insight. Coşan's most significant academic contribution in this field is his critical edition and in-depth study of Makalât, the only known work attributed to Hacı Bektaş-ı Velî. Through extensive field research and manuscript analysis across various cities in Turkey, Coşan was able to identify the original Arabic version of the text and confirm its authorship. His research has not only clarified long-standing scholarly uncertainties but has also provided an essential foundation for understanding the doctrinal and spiritual dimensions of the Alevi-Bektashi tradition. Beyond textual scholarship, the thesis also explores Coşan's broader academic life, his numerous publications, public lectures, and his efforts to foster inter-sectarian harmony. His inclusive approach, emphasizing unity over division, consistently advocated for love, brotherhood, and mutual respect between Sunni and Alevi communities. Coşan's spiritual lineage, his admiration for the Twelve Imams, and his personal expressions such as "Hz. Ali is my grandfather, and Fatimah az-Zahra is my grandmother" illustrate his sincere efforts to build both academic and emotional bridges between different sects of Islam. This thesis not only documents Coşan's academic legacy but also highlights the importance of an inclusive theological discourse for religious reconciliation and social cohesion. It aims to contribute to both scholarly literature and interfaith understanding by showcasing how one scholar's commitment to truth, tradition, and unity can have a lasting impact on society and academia alike.

Keywords: Mahmud Esad Coşan, Alevism, Bektashism, Makalât, Hacı Bektaş-ı Velî, academic contribution, sectarian reconciliation, Sufism.

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü,
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, A Blok Zemin Kat, Meram
Yeni Yol 42090-Meram /KONYA

Tel : 0 332 201 00 60 e-posta
web : www.erbakan.edu.tr/sosyalbilimlerenstitusu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR.....	vii
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
3.Araştırmanın Yöntemi	3
4. Kuramsal Çerçeve ve Çağdaş Araştırmalar	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
HAYATI VE ESERLERİ.....	7
1.1. Aile Hayatı ve Çocukluğu	7
1.2. Tahsil Hayatı	13
1.3. Akademik Hayatı.....	14
1.4.Tasavvufî Kişiliği.....	16
1.5. Eserleri.....	17
1.5.1.Kitapları.....	17
1.5.2.İlmi ve Fikri Yazıları.....	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
MAHMUD ESAD COŞAN’IN ALEVİLİK-BEKTÂŞİLİK ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI.....	22
2.1.Alevîlik	22
2.2.Bektâşîlik	24
2.3. Esad Coşan’ın Alevîlik-Bektâşîlik Alanındaki Çalışmaları	27
2.3.1.Araştırmaları.....	28
2.3.2.Fikri Yazıları	30
2.3.3. Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik	38
2.3.4.Konferansları ve Sohbetleri.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	83
MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTÂŞİLİK ÇALIŞMALARINA KATKILARI.....	83
3.1. Akademik Katkılar.....	83
3.2. Toplumsal Katkıları.....	89
3.2.1. Kültürel Mirasın Korunması	90
3.2.2.Sosyal birliktelik ve Dayanışma.....	91
3.2.3 Alevî-Bektaşî Topluluklarının Görünürlüğü	94
3.2.4. Genç Kuşaklara Ulaşım.....	94
3.3. Manevî ve Dinî Katkıları.....	95
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR

A.Ü.İ.F.:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.İ.F.D:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C:	Cilt
çev:	Çeviren
haz:	Hazırlayan
Hız:	Hazreti
r.a:	Radıallahü Anh
r.anha	Radıallahü Anha
s:	Sayfa
S:	Sayı
Yay:	Yayın
yy:	Yüzyıl

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu tez, Türk tasavvuf düşüncesinin önemli temsilcilerinden biri olan Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik ve Bektâşîlik üzerine yapmış olduğu ilmî çalışmaları ve bu alanlara sağladığı akademik katkıyı içermektedir. Mahmud Esad Coşan, ilmî birikimi, irşâd faaliyetleri ve yazılı eserleriyle sadece mürşîd-i kâmil değil; aynı zamanda mezhep, meşrep ve cemaat farklılıklarının üstünde bir bütünlük anlayışını benimsemiş bir gönül insanıdır.

Bu bağlamda, Coşan'ın Alevî ve Bektâşîlik konularındaki fikirleri, hem tarihsel kökenlerin doğru anlaşılması hem de toplumsal uzlaşuya zemin hazırlayacak bir bakış açısı sunması bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmada Coşan'ın konuya dair araştırmaları, makaleleri, konferans ve sohbetleri ve farklı ortamlardaki ilmî değerlendirmeleri kaynak alınarak, bu alandaki yaklaşımı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Coşan'ın hayatı ve eserleri ele alınmış olup, ikinci bölümde; Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki çalışmaları somut delillerle biraraya getirilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarına katkıları değerlendirilerek okuyucuya farklı bir bakış açısı sunulmuştur.

Tezin hazırlanması sürecinde bana rehberlik eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. Doğan Kaplan hocama, kaynak temini ve görüş paylaşımı noktasında desteklerini esirgemeyen değerli hocalarıma, manevî olarak yanımda olan aileme ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın, Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki katkılarını gün yüzüne çıkartmada mütevazı bir katkı sunmasını; farklı inanç gruplarının ortak paydalarda buluşmasına yönelik anlayışa küçük de olsa bir katkı sağlamasını temenni ederim.

Nagihan Taşkın

Konya 2025

GİRİŞ

Alevîlik-Bektâşîlik, son yarım asırdır ülkemizde tartışılan ve güncelliğini koruyan, üstelik yazılı kaynakları olmaması sebebiyle ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız konuların başında gelmektedir. Bu alanda konuyla ilgili yüzlerce çalışma yapıldığı halde bu konudaki belirsizlikleri giderememiştir. Çünkü temel kaynaklara ulaşmadan yapılan bu çalışmalar aksine bilgi kirliliğine sebep olmuştur.¹ Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki özgün akademik çalışmaları ise bu alanda doğru ve güvenilir bilgilere sahip olmamızı sağlamıştır. Özellikle de Hacı Bektâş-ı Velî'nin bilinen tek eseri *Makâlât* hakkında yapmış olduğu çalışma, Coşan'ın doçentlik çalışması² olması da bu konuda onun bu alandaki yetkinliğinin göstergesidir. Coşan, Türkiye'nin pek çok ilini gezip bu illerdeki yazma eserleri taramış³, *Makâlât*'ın yazma nüshalarını toplamış ve sağlam ve otantik bir metin ortaya koyarak hem bu eserin kesin olarak Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu tescillemiş hem de Hacı Bektâş-ı Velî hakkında net bir tablo ortaya koymuştur.

Bundan dolayı Türk İslam Edebiyatçısı ve İlahiyatçı merhum Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarına yapmış olduğu akademik katkılarını belli bir sistematik düzen içinde okuyuculara sunmak istiyoruz.

1.Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu araştırmanın konusu, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik üzerine yaptığı akademik çalışmaların, özellikle Hacı Bektâş-ı Velî'ye nisbet edilen *Makâlât* adlı eserin tahkiki üzerinden incelenmesidir. Tez kapsamında, Coşan'ın bu alandaki yazılı ve sözlü katkıları, saha araştırmaları, konferansları ve toplumsal barışa yönelik yaklaşımı çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Alevîlik-Bektâşîlik konusu, tarihsel, kültürel ve teolojik açılardan oldukça tartışmalı bir alan olup, uzun yıllardır hem akademik çevrelerde hem de toplum genelinde bilgi kirliliğine açık bir şekilde

¹ Doğan Kaplan, “Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Burukların Kökeni”, *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü* (Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 339-355.

² Zülfikar Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6 (Ankara 2001), 11.

³ Doğan Kaplan, “Konya Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Alevilik Ve Bektaşilik İle İlgili Yazma Eserler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 305-324.

gündemde kalmaktadır. Bu durum, konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğunun yeterli derecede temel kaynaklara dayanmamasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın temel problemi; Alevîlik-Bektâşîlik üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun yorum ağırlıklı olması, sahih kaynaklardan uzaklaşılması ve bu durumun hem akademik dünyada hem de kamoyunda sağlıklı bir tartışma ve anlayış zemininin oluşmasını engellemesidir. Özellikle Hacı Bektâş-ı Velî'nin şahsiyeti, fikirleri ve tasavvufî yönünün çeşitli ideolojik yaklaşımlarla çarpıtılması, bu konuda kapsamlı ve delile dayalı çalışmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.

Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma sorusu; Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanına sunduğu akademik katkıları nelerdir ve bu katkıları, söz konusu alandaki bilgi kirliliğini gidermeye, mezhepler arası yanlış anlamaları azaltmaya ve Sünnî-Alevî topluluklar arasında karşılıklı anlayışa dayalı bir diyalog ortamının inşasına nasıl katkı sağlamaktadır? Şeklinde özetlenebilir.

Dolayısıyla bu çalışma, bir yandan Coşan'ın ilmî çabalarını ortaya koyarken, diğer yandan bu katkıların günümüzde halen devam eden mezhep merkezli tartışmalara getirdiği yapıcı çözüm önerilerini de değerlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece araştırma, hem ilahiyat literatürüne hem de toplumun barış ve birlik içinde yaşamasına katkı sunabilecek ilmî bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Coşan'ın: “Bir Sünnî ve Alevî çatışması için yine yıllardan beri çalışmaktadırlar. Dini yönde cahil ve kapalı toplumların aydınlanması, İslam'ı iyi öğrenmesi, Hz. Ali'nin ve evladının yoluna girmesi için irşat ve tebliğ çalışmalarına çok önem ve ağırlık verilmesi, iki grup arasında yakınlaşma ve dostluğun sağlanması, bu konularda hepimizin görev yapması fevkalade önemli tedbirler cümlesindedir”⁴ şeklindeki cümlesi, bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Coşan'ın birliğimiz ve dirliğimiz için bu konuyu ele alarak Alevîlik-Bektâşîlik hakkında özgün çalışmalar yaptığı, gelecekteki araştırmalara da rehberlik sağlayabilecek çalışmalarını belli bir düzen içerisinde bir araya getirmenin hem

⁴ Esad Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, *İslam Dergisi Başmakaleleri*, (Nisan 1996), 430-433.

Sünnî hem de Alevî-Bektâşî toplumlar açısından pozitif anlamda çok önemli katkıları olacağını düşünüyoruz. Üstelik bu alandaki çalışmaların zihinlerdeki soru işaretlerine⁵ bir cevap niteliğinde olması bu akademik mirasın önemini de arttırmaktadır. Ancak Coşan'ın elem bir kaza sonucu erken yaşta aramızdan ayrılması sebebiyle çok değerli çalışmaları topluca bir yerde bulunmamaktadır. Bu durum da bizim bu çalışmamızın en büyük nedenlerinden biri olup, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik tarihine ve kültürüne getirdiği yenilikleri ve bakış açılarını duyurmak da bu konuda bize düşen bir görevdir. Zira Coşan çalışmalarıyla hem Alevî-Bektâşî toplumlar üzerinde olumlu etkiler bırakmış, hem de akademisyenler açısından yeni pencereler açmıştır.

Bu tez, söz konusu katkının hem akademik literatürde hem de toplumsal barış zemininde nasıl bir anlam ifade ettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma yalnızca bir şahsın ilmî mirasını değil, aynı zamanda Türkiye'de mezhepler arası hoşgörü ve karşılıklı anlayışın gelişimine katkı sunabilecek bir yaklaşımın izlerini takip etmesi bakımından da önem arz etmektedir.

3.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel bir araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmış ve tarihsel-dokümanter analiz yöntemi esas alınarak yürütülmüştür. Araştırmada, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik üzerine yaptığı çalışmalardan özellikle *Makâlât* adlı eserin tahkik ve neşrine yönelik katkıları merkezî bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Coşan'ın makaleleri, sohbetleri, konferansları ve akademik yorumları da incelenerek çok yönlü bir analiz yapılmıştır.

Eserin içeriği, klasik metin çözümlene yöntemleri çerçevesinde değerlendirilmiştir; yorumsal tarihsel bağlamlarıyla birlikte ele alınarak dönemin ilmî ve kültürel yapısıyla ilişkisi kurulmuştur. Ayrıca Alevîlik-Bektâşîlik literatürüne ait diğer temel kaynaklar ve çağdaş akademik yayınlarla karşılaştırılmalı bir okuma yapılmıştır. Bu yöntemle Coşan'ın yaklaşımını özgünlüğü hem de onun çalışmasının

⁵Aykan Erdemir, "İlahiyat Kökenli Araştırmacıların Alevilik ve Bektaşîlik Üzerine Çalışmalarında Öz-Düşünümsellik", içinde *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu I*, 1. baskı, Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu, Isparta (SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları Bilimsel Toplantılar Serisi:7, 2005).

Alevî-Bektâşî geleneğine katkısı, tarafsız ve ilmî bir zeminde ortaya konmaya çalışılmıştır.

4. Kuramsal Çerçeve ve Çağdaş Araştırmalar

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesi, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik geleneğine dair akademik katkılarını temel alarak yapılandırılmıştır. Coşan, özellikle Hacı Bektâş-ı Velî'ye nispet edilen *Makâlât* adlı eserin ilmî neşriyle bu alana önemli bir kaynak kazandırmış; metnin içerdiği itikadî, ahlâkî ve tasavvufî unsurları ilmî bir titizlikle açıklamıştır. Onun çalışmaları, Alevî-Bektâşîliğin İslâm düşünce tarihi içindeki yerine dair daha bütüncül ve sahih bir bakış açısı sunmakta; aynı zamanda klasik Sünnî tasavvuf mirası ile bu gelenek arasında bir yakınlık kurmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın teorik olarak zemini, Coşan'ın metin merkezli ilmî yaklaşımı, tasavvufî derinliği ve mezhepler arası yapıcı tutumunu esas alır. Çalışma, Coşan'ın yalnızca metin tahkiki yapan bir araştırmacı değil; aynı zamanda farklı dinî kimlikler arasında köprü kurmayı amaçlayan bir ilim ve irfan temsilcisi olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu yönüyle kuramsal çerçeve, klasik metin çözümleme ile mezhepler arası diyalog ekseninde bütünleşmektedir. Bu sahada yapılan çalışmalar; şahsi gayret ve fedakârlıklarla, ilim ve millet aşkı için yapılmış⁶, Türkiye'nin klasik-modern her iki ilim alanını da cemetmiş bir şahsiyet tarafından ortaya konulmuş olması da⁷ takdire şayandır. Bu doğrultuda çağdaş literatürde yapılan akademik çalışmalarda titizlikle incelenmiştir. Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik üzerine çalışan önemli isimlerden **Ahmet Yaşar Ocak**, özellikle tarihsel arka planın çözümlemesinde; **Irène Mélikoff**, **Ethem Ruhi Fıçlalı**'nın Türkiye'de *Alevîlik-Bektâşîlik* adlı eseri ve **Aykan Erdemir**'in Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarındaki öz-düşünümsellik vurgusu, bu çalışmaya çağdaş bir arka plan sağlamaktadır. **Bedri Noyan**'ın öğretisel ve ritüel yapılarına dair açıklamaları, **Doğan Kaplan**'ın yazma kaynaklar üzerine yaptığı yerel çalışmalar⁸, bunlara ek

⁶Abdurrahman Güzel, "Alevîlik ve Bektaşîlik Üzerine Çalışmalarımız Yeterli Mi?", *Günümüzde Alevîlik ve Bektaşîlik*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları Sempozyumlar - Paneller serisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 65-74.

⁷ Mustafa Altunkaya, "Tasavvuf tarihinde Bazı Sûfî Önderlerin Siyaset Karşısındaki Tutumların Teopolitik Analizi", *Academic Platform Journal of Education and Change Dergisi-Ankara*, (2021).

⁸ Kaplan'ın çalışmaları için bk. Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, (Ankara: TDV Yayınları, 6.basım, 2021); Kaplan, *Şeyh Safî Buyruğu*, (Ankara: TDV Yayınları, 2015); Kaplan, *İncinsen de İncitme Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*, (İstanbul: Server Yayınları, 2.basım, 2024).

olarak, **Hasan Onat** ve **Ayfer Karakaya** gibi araştırmacıların eserleri de Alevîlik-Bektâşîliğin kurumsallaşması, dinî otorite meseleleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamlı kuramsal ve çağdaş kaynak taraması sayesinde, Coşan'ın özgün katkısı hem geleneksel kaynaklar hem de modern akademik bakışaışıyla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Coşan'ın hayatı ve eserleri ile ilgili çok geniş kaynaklara sahip olmasak da, bu münevver şahsiyet hakkında bize bilgi veren birkaç makale, madde ve kapsamlı bir tezden bahsetmek istiyoruz. Bunların ilki; Necdet Yılmaz'ın “Coşan, Mahmud Esad”⁹ adlı makalesi olup, Coşan hakkında bilmediğimiz pek çok bilgiyi birinci ağızdan, Coşan'ın kendi öğrencisinden öğrenmiş oluyoruz. Diğer bir kaynak ise; yine Coşan'ın öğrencisi olan Mehmet Akkuş'un TDV İslam ansiklopedisine yazdığı “Mahmud Esad Coşan” isimli maddesidir.¹⁰ Bu madde, Coşan'ın akademik hayatıyla ilgili fikir sahibi olmamızı sağlayan çok değerli bilgiler muhteva etmektedir. Bir diğer kaynak ise; Zülfikar Güngör'ün “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmut Esad Coşan Hocamız”¹¹ isimli makalesi olup, Coşan'ı çok yakından tanıyan bir arkadaşının dilinden dökülenlere şahid olmaktayız. Üstelik bu makalede Coşan'ın tasavvufi kişiliği hakkında bilinmeyenleri de öğrenmekteyiz.

Ayrıca Muhammed Zahid Erkaya'nın *Mahmud Esad Coşan'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*¹² adlı yüksek lisans tezi Coşan'ın hayatını, tasavvufi kişiliğini derinlemesine anlattığı, Coşan'ın hayatı ve eserleri hakkında ve tasavvufi yönden en tabandan gelerek aktardığı silsilesini bir araya toplayan kapsamlı bir çalışmadır.

Coşan'ın muhtelif ayet tefsirlerinden yola çıkarak onun Kur'an ve Tefsire dair görüşlerinin incelendiği, tefsir metodunun tespit edilmeye çalışıldığı, Coşan'ın hayatına da tezin ilk bölümünde yer verilen; Mehmet Zahid Tığlıoğlu'nun *Fehmu'l –*

⁹ Necdet Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”, *Türk Maarif Ansiklopedisi*, (2022).

¹⁰ Mehmet Akkuş, “Coşan, Mahmud Esat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/267-268.

¹¹ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmut Esad Coşan Hocamız”, 9-17.

¹² Muhammed Zahid Erkaya, *Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2014).

*Kur'an ve Tefsirihî İnde'l-Üstaz ed-Doktor Mahmud Es'ad Coşan*¹³ adlı Arapça yüksek lisans tezi de Coşan'ın bu görüşleri üzerinden güncel meselere çözüm sunan yönünü biz okuyucularla buluşturmaktadır.

¹³ Mehmed Zahid Tıġlıođlu, *Fehmu'l-Kur'an ve Tefsirihî İnde'l-Üstaz ed-Doktor Mahmud Es'ad Coşan* (Yalova Üniversitesi, 2017).

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'ın aile hayatı ve çocukluğu, tahsil hayatı ve akademik hayatı hakkında bilgilendirme yapılması planlanmaktadır.

1.1. Aile Hayatı ve Çocukluğu

Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan 14 Nisan 1938 tarihinde Çanakkale'nin Ayvacıq ilçesinin Ahmetçe köyünde doğmuştur.¹⁴ Babası Halil Necati Bey, Annesi Şadiye Hanımdır.¹⁵ Anne ve babasının kökenlerinin, Seyyidlere dayandığı ve Buhara'dan Çanakkele'ye göç eden bir aile oldukları söylenmiştir.¹⁶

Halil Necati Bey, 1906 yılında Çanakkale'nin Ahmetçe köyünde doğmuştur. Mahmud Esad Coşan'ın hem babası hem amcası, Fatih Medresesinde tahsil yapmış ilmiyeden insanlardan olup savaşlarda şehit olmuşlardır. Hatta Mustafa amcasının Gazze'de şehit olduğu bilinmektedir. Halil Necati Bey, 9 yaşında hafızlığa başlayıp 25 yaşında tamamlamış, Çankırlı Mustafa Bey'in öğrencisi başarılı talebelerinden olmuştur. Halil Necati Bey, kendisi terbiye-i İslamiyye üzerine yetişmiş, zeki, sevilen ve sayılan bir hanımefendi olan Şadiye Hanımla hayatını birleştirmiştir. Şadiye Hanım, 7 Ağustos 1964 yılında hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Halil Necati ve Şadiye Coşan çifti beşi erkek olmak üzere yedi çocuk ile müjdelenmişler ancak üçüncü çocuklarını anne Şadiye Hanımla aynı yıl içinde hastalığı sebebiyle kaybetmişlerdir. Coşan ise ailenin 4. çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Coşan dört yaşına gelinceye kadar ailesi ile Çanakkale'nin Ahmetçe köyünde ikamet edip daha sonra babaları Halil Necati Beyin kararı ile köy okulundaki imkânsızlıklar ve İstanbul'dan aldığı iş teklifi sebebiyle İstanbul'a taşınmışlardır. Halil Necati Bey,

¹⁴ Güngör, "İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız".

¹⁵ Yılmaz, "Coşan, Mahmut Esat".

¹⁶ H.Ali Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından* (Sincan: Son Uyarı Yayınları, 2001), 17.

İstanbul'a geldikten sonra önce ticaretle uğraşmış ancak bu alanda merhametli davranması sebebiyle bu işte başarılı olamamış sonra da memurluk yapmıştır.¹⁷

Halil Necati Bey ve ailesi Şehzadebaşında bir ev tutmuşlar.¹⁸Çocukluğu Fatih semtinde geçen Mahmud Esad Coşan'ın naif bir şahsiyete sahip olmasının yanında zeki ve başarılı bir çocuk olduğu daha küçük yaşlarında fark edilmiştir. Halil Necati Bey gibi bir babanın evladı olması sebebiyle pek çok ilim meclisine aşına olmuş ve bu düsturla yetişmiştir.¹⁹ Bunun en iyi göstergesi orta öğretim yıllarında babasının yanında Nakşibendi-Halidî şeyhlerinden Serezli Hasib Efendi ve Abdülaziz Bekkine'nin sohbetlerine katılmış olmalarıdır. Bekkine'nin vefatından sonra ise babasıyla birlikte, Mehmet Zahid Kotku'ya tabi olmuşlardır.²⁰ İleride Mehmet Zahid Kotku'nun damadı olacağını bilmeden zaten onun iltifatlarına mazhar olacak kadar ilme ilgisi ve bilgisi olan Mahmud Esad Coşan, her sabah babası Halil Necati Bey ile Mehmet Zahid Kotku'nun sohbetlerine gitmişler hatta birlikte hafızlık çalışması yapmışlardır.²¹ Coşan bu günleri kendi ifadesiyle şu şekilde anlatmış;

“Ben ortaokulda iken kendisinin meclislerine babamın peşinden, babamın elini, eteğini tutup onun yanında giderdim. O zaman Ümmüğülsüm Camii'nde imamlık yapmaktaydı. Cumartesi günleri, caminin arkasındaki yüksek odada sohbetler olurdu. ‘Sen hazırlan!.. Sen konuş!’ filan diye söylerdi Hocamız... Bize de arada iltifat buyururdu, ‘Sen de hadi bakalım, filânca hadisteki mânâ nedir, ona hazırlan!’ gibi işaretleri olurdu”²²

Vefa lisesinden mezun olduktan sonra Hocası Mehmet Zahid Kotku'nun tavsiyesiyle 1956 'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini yazmıştır.²³

Coşan, Edebiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra, Mehmet Zahid Kotku'nun teklifi üzerine kızı Muhterem Hanım'la evlenmiştir.²⁴ Muhterem Hanımla

¹⁷ Coşkun Yılmaz, “Halil Necati Coşan'la Röportaj”, *İslâm Dergisi* 159 (Kasım 1977).

¹⁸ Metin Erkaya, “Vefatının 10. Yılında Halil Necati Coşan Amca'yı Rahmetle Anıyoruz”, *Uzun Yazılar* (Ankara: Server Yayınları, 2018).

¹⁹ Esad Coşan, *Hadis Dersleri 1* (Ankara: Seha Neşriyat, 2008), 16-17.

²⁰ Akkuş, “Coşan, Mahmud Esat”, Ek-1/267.

²¹ Erkaya, “Vefatının 10. Yılında Halil Necati Coşan Amca'yı Rahmetle Anıyoruz”.

²²“Aile Eğitim Toplantısı”, haz. Esad Coşan, *Gemlik* (1992).

²³ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 17.

olan evliliğinden ise iki kızı, bir oğlu olmak üzere üç çocuğu olmuştur.²⁵ Oğlu; Muharrem Nureddin, kızları ise; Aişe Hümeýra ve Fatıma Züheýradır.²⁶

Evlendiğı yıl Coşan, Ankara Üniversitesi'nde asistanlığa kabul edilince işi nedeniyle 1960 yılında ailesiyle birlikte Ankara'ya taşınmıştır. İlk yıllar Kurtuluş'ta oturmuş sonrasında 1963 yılında Kalaba'ya taşınmıştır. Evlerinin yakınında cami olmaması onu yıldırılmamış, uzun uğraşlar sonucunda bir cami inşa edilmiş ve Coşan orada hadis ve tefsir dersleri vermeye başlamıştır.²⁷

10 Muharrem 1383/ 2 Haziran 1963 yılında dünyaya gelen Coşan çiftinin 2. çocukları olan Muharrem Nureddin dedesinin terbiyesi ile yetişmiş ve pek çok ilim meclisinde bulunmuştur. Bunun sonucu olarak toplumun pek çok kesiminden insanları tanıma ve gözlemlene fırsatı olmuştur. Üzerine yurt dışında aldığı kaliteli eğitimlerle kendini yetiştirmiş ve Türkiye'ye döndükten sonra grubun sosyal ve iktisadi kuruluşlarının yönetimini üstlenmiştir.²⁸

Coşan, 1971-1972 yıllarında İstanbul Tuzla ve Ağrı'nın ilçesi Patnos'ta yedek subay olarak askerliğini yapmıştır.²⁹

Mehmet Zahid Kotku her yıl kızının ve damadı Mahmud Esad Coşan'ın Ankara'daki evlerini ziyarete gelip, Ankara'daki çeşitli semtlerde ve çevre illerde sohbetler, ziyaretler yaparmış³⁰

Coşan, 1977 yılında yılından itibaren Mehmet Zahid Kotku'nun isteğı üzerine İskenderpaşa Camii'nde Hadis dersleri vermeye başlamıştır.³¹ Mehmet Zahid Efendi'nin hastalık sürecinde bizzat ilgilenmiş onu yalnız bırakmamıştır. Hatta ömrünün son anlarına kadar hep başında beklemiştir.³² Yine Mehmet Zahid

²⁴ Yılmaz, "Halil Necati Coşan'la Röportaj".

²⁵ Akkuş, "Coşan, Mahmud Esat".

²⁶ Server Kürsü, "Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan(Hayatı ve Eserleri)" (Erişim 22 Temmuz 2025).

²⁷ Esad Coşan, *Güncel Meseleler 1* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1994), 23.

²⁸ Mec Vakıf, "Kurucumuz ve Onursal Başkanımız", *Mec* (Erişim 22 Temmuz 2025).

²⁹ Yılmaz, "Coşan, Mahmut Esat".

³⁰ Talip Ulaşan, *Mahmud Esad Coşan Hoca Efendi İle İlgili Hatıralar* (Ankara: Bizim Büro, 2002).

³¹ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 19.

³² Coşan, *Güncel Meseleler 1*, 24.

Kotku'nun arzusuyla 13 Kasım 1980 yılında vefatının ardından tüm tebliğ ve irşad görevini üstlenmiştir.³³

1983 ve 1985 yıllarında eğitimin yaygınlaştırılması için çeşitli dergiler çıkartmıştır. Daha sonra sesli ve görüntülü yayıncılık sektöründe, milli ve manevi değerlerimize uygun yayınların yapılabilmesi için 1992 yılında Ak-Radyo (AKRA)'yu kurmuştur. 1997 yılında ise Ak-Televizyon adı altında Marmara bölgesine ait yerel televizyon kanalını faaliyete geçirmiştir.³⁴

Coşan, kaliteli bir eğitim için gerek okul öncesi gerek ilkokul ve liseler kurulmasına öncülük etmiştir.³⁵

Halkın güvenilir sağlık hizmeti alabilmesi için, başta İstanbul olmak üzere pek çok ilde hastane ve sağlık kuruluşları açılmasına vesile olmuştur.³⁶

Yurtdışındaki Müslümanların ziyaretlerini kolaylaştırmak adına İSPA adı altında bir turizm şirketi kurmuştur. Bu şirket vasıtasıyla hac ve umre programları, yurt içi ve yurt dışı geziler düzenlenmiştir.³⁷

İlmi seviyesi yüksek hocalar yetiştirmek için çeşitli illerde hadis ve fıkıh enstitüleri açtırmıştır. Bu enstitülerde, İlahiyat fakültelerinde okuyan ya da okumuş kişilere özel hocalar tarafından hadis, fıkıh, Arapça dersleri verdirilmesine alt yapı oluşturmuştur.³⁸

İlk kez 1984 yılında Avusturya'ya giden Esad Coşan, toplantılarını yapıp Türkiye'ye dönmüştür. Bu gidiş-gelişler 1997 tarihine kadar sürmüştür.1997 tarihinde Avustralya'ya yerleşme kararı vermiştir. Kesin bir yere yerleşme kararı vermeden önce bu ülkenin neredeyse bütün şehirlerini görmüştür. Ancak iklim şartlarından dolayı yerleşmek için Brisbane şehrini seçmiştir. 1998 yılında bu şehirde, kimsenin yardımı olmadan bir ev almıştır. Evleri bu şehrin en güzel semtlerinden biri olan Cabalaba'da ve geniş bir arazide konumlanmıştır. Coşan

³³ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 19.

³⁴ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 20.

³⁵ Esad Coşan, *Hazineden Parıltılar 4* (Seha Neşriyat, 1996), 4.cilt/20.

³⁶ Esad Coşan, *Hazineden Parıltılar 6* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1998), 21.

³⁷ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 21.

³⁸ Coşan, *Hazineden Parıltılar 6*, 21.

namazlarını en yakın mescitte kılıp, alışverişini hep kendi yapmıştır. Özel şoförü tercih etmemiş ve aracını devamlı kendi kullanmıştır.³⁹

Mahmud Esad Coşan'ın komşuluk ilişkilerinin iyi olmasının en büyük sebebi, onun yüzünden eksik etmediği tebessümü olduğu söylenmiştir. Bunun yanında yoğun çalışma hayatına rağmen komşularına her daim vakit ayırmış ve komşularıyla ziyaretleşmelerini eksik etmemiştir. Hatta ziyaretler sırasında da ilmini öğretmekten vazgeçmemiş, kütüphaneden uygun bir kitap alıp, rastgele bir yer seçtirir ve okutup, sonrasında da o sayfalarla ilgili sohbet edermiş.⁴⁰ Aynı şekilde evlerine ziyaretçileri de eksik olmuyormuş. Hem Avustralya'dan hem Avustralya dışından Coşan'ın sohbetlerini dinlemeye, muhabbetine mazhar olmaya pek çok kişi gelirmiş. Evlerinde bir yardımcı olmaması da bu duruma engel değilmiş çünkü o bölgede oturan yakın dostları bu yolda Muhterem Hanım'a destek olmuşlardır.⁴¹

Coşan her gittiği yerde büyük bir sevinçle ve kalabalıkla karşılaşılır, herkes evine onu davet etmek için sıraya girermiş. Yemek konusunda asla ayırt etmeyen, ne ikram edilirse tüketen birisi olmasından dolayı yemeyeceği bir şey olursa dahi reddetmeden bir parça alıp, o da başkasına ikram edermiş.⁴² Bu da ne kadar mütevazı olduğunun göstergelerinden biridir.

Coşan'ın üzerinde önemle durduğu konulardan biri de ticaretmiş. Bütün Müslümanların özellikle de kendi etrafındaki insanların ticaretle uğraşmalarının ne kadar önemli olduğu, çünkü bir Müslüman'ın İslami alanda hizmet edip, yararlı olabilmesi, insanlarla iletişim içinde olabilmesi için ticaretle iç içe olması gerektiğini gözlemlemiştir. Hatta "Bu devirde zengin Müslüman İslam'a ve insanlığa fakir Müslüman'dan daha çok hizmet eder"⁴³ demiştir. Bunun yansımalarından biri de Avustralya'da yaşayan Türkler'in döner ve kebab işine yatkın olduğu ve bir fırsat olarak bu işe girişmeleri gerektiğini söylemiştir. Kendisi de kim bir iş yeri açarda oraya davet edilmişse mutlaka katılmaya çalışmış. Coşan'ın yaşamak için Avustralya'yı seçmesindeki sebeplerin başında Avustralya'daki Müslümanları çok

³⁹ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 118.

⁴⁰ Coşan, *Güncel Meseleler 1*, 24.

⁴¹ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 118-119.

⁴² Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 119.

⁴³ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 120.

samimi bulmasıymış. Ancak bu sıcaklığın tek taraflı değil, Coşan'ın mütevazılığından kaynaklı olduğu da aşikârdır. Çünkü Coşan Ruhbanlığa çok karşı olduğu için bir köşeye çekilip kendini sadece ibadete vermezmiş. Fırsatını bulduğunda sevenleriyle futbol, voleybol oynar, denize yüzmeye gidermiş ve herkesin bir spor dalıyla uğraşmasını tavsiye edermiş. Lider gibi davranmayıp, herkesle şakalaşır, çok güzel fıkralar anlatır ve eğlenirmiş. Hayvan beslemeyi de çok seven Coşan'ın papağanı, atı ve birkaç tane de kuzusu varmış. Hatta kuzusunu kendi elleriyle beslermiş.⁴⁴

Çok sade ve temiz giyinen Coşan bunun ne kadar önemli olduğunu sürekli belirtirmiş. Çünkü İslamiyet'in diğer insanlara örnek olarak, kurallara uyarak daha iyi anlatılabileceğini vurgularmış.⁴⁵

“Sevmeyi kaybettik, Müslümanlığın en önemli sıfatlarından bir tanesi sevmek. Sevmeyi beceren insan, diğer güzel vasıfları ancak o zaman kazanır; beceremeyen insan ise ne yaparsa yapsın kazanamaz. Onun da ne kendisine ne de başkasına hiçbir faydası olmaz” diyen Coşan, sosyal hayatına direk söylediklerini yansıtmış. Mesela eşi Muhterem Hanım'a oldukça nazik davranır, onun gönlünü hoş etmek için çiçekler verirmiş. Bu durumu gören insanlar kürsüden anlatılan İslam yerine yaşayarak öğreten Coşan'a hayranlıkları bir kez daha artarmış.⁴⁶

Takvimler 2 Şubat 2001'i gösterirken (kazadan iki gün önce) Coşan bir arkadaşının evinde otururlarken ev sahibinden kitap istemiş ve açılan sayfa adeta Coşan'ın Hakk'a yürüyüşünü işaret eder nitelikteymiş. “Dünya çok kısa, asıl hayır ahiret hayrı” şeklinde okuduğu hadisi yorumlayan Coşan bu dünyada çok da kalıcı olmadığını vurgulamıştır. Yaklaşık bir hafta öncesinde de “kabir hayatı” konulu sohbet veren Coşan'ın yolculuğuna hazırlık yapıyor olduğunu insanoğlu nereden bilebilirdi ki...⁴⁷

Günlerden 4 Şubat 2021 Pazar günü... Coşan ve damadı Prof. Dr. Ali Yücel Uyarel, Grift şehrine bir cami açılışına giderlerken Avustralya yerel saatiyle 12'de Dubbo kasabası yakınlarında geçirdikleri elim bir trafik kazası sonucu Hakk'ın

⁴⁴ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 120.

⁴⁵ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 121.

⁴⁶ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 122.

⁴⁷ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 139.

rahmetine kavuşmuşlardır.⁴⁸ Ani olan bu ölüm, başta ailesi olmak üzere sevenleri ve hatta bütün Müslümanlar tarafından çok büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Kazadan sonra naaşları Sydney’de Auburn Gelibolu Camii’nde kılınan cenaze namazından sonra 8 Şubat günü Türkiye’ye getirilmiştir. 9 Şubat Cuma günü ise, Fatih Camii’nde yüzbinlerce kişinin katıldığı bir cenaze töreni gerçekleşmiştir. Cenazenin ardından salavatlarla, tekbirlerle Eyüp Mezarlığında toprağa verilmiştir.⁴⁹ Vefat ettiğinde ise 63 yaşında olması akıllara Peygamber Efendimizin vefat yaşını düşürüvermektedir. Coşan, bütün ömrü boyunca bu dünyayı Cennet’e çevirmeden öbür dünyadaki Cennet’in yolunun açılmayacağını bildiği ve sürekli dile getirdiği için bu dava uğruna bu yolda vuslatını tamamlamıştır.⁵⁰

1.2. Tahsil Hayatı

Mahmud Esad Coşan İlkokulu, Eminönü İstanbul Vezneciler ilkokulunda okumuştur. Bu okuldan 1950 yılında mezun olmuştur.1953’te Vefa lisesinin orta kısmından, 1956’da ise Vefa lisesinden mezun olmuştur.⁵¹ Coşan, ortaokul ve lise yıllarından itibaren Bursalı Mehmet Zahid Efendi’nin sohbet meclislerine devam etmiş ve ondan harika bir tasavvuf eğitimi almıştır.⁵²

Fen sınıfında olan ve bu alanda çok başarılı bir öğrenci olmasından dolayı Coşan, Mühendislik fakültesinde okumak istiyorken, hocası Zahid Kotku’nun tavsiyesi üzerine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi bölümüne kayıt yaptırmıştır. Arap Dili ve Edebiyatı, İran Dili ve Edebiyatı, Ortaçağ tarihi, Türk-İslam sanatı sertifikalarını almış ve 1960’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olmuştur.⁵³

Coşan; Arapça, Farsça, İngilizce ve Almanca’yı öğrenmiş, Helmut Ritter, Muhammed Hamidullah, Ahmet Ateş, Tahsin Yazıcı, Mükrimin Halil Yınanç,

⁴⁸ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es’ad Coşan Hocamızın Ardından*, 22.

⁴⁹ Coşan, *Hazineden Parıltılar* 6, 22.

⁵⁰ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es’ad Coşan Hocamızın Ardından*, 23.

⁵¹ Coşan, *Hazineden Parıltılar* 6, 15.

⁵² Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”.

⁵³ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es’ad Coşan Hocamızın Ardından*, 17.

Tayyip Gökbilgin, İbrahim Kafesoğlu, Fuat Sezgin, Ali Nihat Tarlan, Oktay Aslanapa gibi çok önemli bilim adamlarından ders almıştır.⁵⁴

1.3. Akademik Hayatı

Coşan, üniversiteden mezun olduğu aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki Klasik-Dini Türkçe Metinler bölümünün asistanlık sınavını kazanarak bu Üniversitede asistanlık yapmaya başlamıştır. Fakültenin yayın komisyonunda da görev almıştır.⁵⁵

Coşan, 1965 yılında “*Hatipoğlu Muhammed ve Eserleri*” konulu doktora teziyle doktorasını tamamlayıp doktor unvanını almıştır. 1967-1968 yılları arasında Ankara Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu’nda Türkçe ve Hümaniter Bilgiler dersine girmiştir.⁵⁶

1970’li yılların sonlarında ise Ankara Palas Otel’inde Türk Edebiyatı ve Osmanlıca seminerleri düzenlemiştir.⁵⁷

1973 yılında ise, “*Hacı Bektaş-i Veli ve Makâlât*” isimli doçentlik teziyle doçent unvanını almış ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı bölümüne öğretim üyesi olarak atanmıştır.⁵⁸

Coşan’ın akademik hayatının en belirleyici kişisi, kendisine asistanlık yaptığı ve doktora tezini yöneten Necati Lugol olmuştur.⁵⁹

Mehmet Zahid Kotku’ un özel isteği üzerine 1977 yılından itibaren İskender Paşa Camii’nde Pazar günleri Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi’nin Ramuzul-Ehadis’inden hadis dersleri okutmaya başlamıştır. Aynı yıllarda Ankara Hacı Bayram-ı Veli Camii’nde ve Bursa, Kocaeli, Sakarya gibi illerde de hadis başta olmak üzere dini ilimler ve Türk Dili Edebiyatı dersleri vermiştir.⁶⁰

⁵⁴ Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”.

⁵⁵ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es’ad Coşan Hocamızın Ardından*, 17.

⁵⁶ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 10-11.

⁵⁷ Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”.

⁵⁸ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es’ad Coşan Hocamızın Ardından*, 18.

⁵⁹ Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”.

⁶⁰ Akkuş, “Coşan, Mahmud Esat”.

1977-1980 yılları arasında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde Türk Dili ve Edebiyatı derslerine girmiş hatta bu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan “Türk Dili ve Edebiyatı Özel İhtisas Komisyonu’nda uzman olarak yer almıştır.⁶¹

1982 yılında “*Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiyye*” adlı profesörlük teziyle profesör olmuştur.⁶²

1987 yılına dek, 1973’ten itibaren üstlendiği Türk İslam Edebiyatı Kürsüsünün başkanlık görevini sürdürmüştür. Sosyal ve kültürel faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmek için 1987 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.⁶³

Coşan; Almanya, Avusturya, Irak, İran, Libya, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde uluslararası toplantı ve konferanslara katılmış, çeşitli araştırma ve incelemeler yapmıştır. Ayrıca Ankara Üniversitesinde asistan olarak başladığı zamandan emekli oluncaya kadar, Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan farklı komisyonlarda üye olarak yer almıştır.⁶⁴

Kendileri; Türk İslam Edebiyatı, Osmanlıca, Türkçe-Kompozisyon, Farsça ve Arapça dersleri okutmuş biri olarak, yedi tane doktora tezi yönetmesinin yanı sıra pek çok yüksek lisans tezi yönetmiştir.⁶⁵

Bir öğretim üyesi olarak son derece vurgulu ve etkileyici bir şekilde ders anlattığı için çok büyük ilgi ve merakla dinlenen derse sadece başka sınıflardan gelen katılımcılarla kalmayıp başka fakülteden dinlemek için gelen öğrencilere de şahit olunmuş. Çünkü ders sırasında fıkralarla, kıssalarla konuyla alakalı şiirlerle öğrencinin dikkati canlı tutulur ve aslında eğlendirerek öğretmenin en güzel örneklerinden biri gösterilirmiş. Dolayısıyla da bu kadar verimli ve eğlenceli derse ve hocaya karşı öğrenciler de ezberledikleri şiirlerle ve beyitlerle kayıtsız kalmazlarmış. Öğrencilerin hocanın dersinde ezberledikleri beyitlerden bazıları;

“Edep bir tac imiş ol nur-ı Hüda’dan

⁶¹ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 11.

⁶² Akkuş, “Coşan, Mahmud Esat”.

⁶³ Yılmaz, “Coşan, Mahmut Esat”.

⁶⁴ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”.

⁶⁵ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 11.

Giy ol tacı emin ol her beladan

Edep iledir nizam-ı âlem

Edep iledir kemal-ı âdem”

Coşan, hem derslerinde hem de sosyal hayatında eleştirmek istediği hususları şahıs bazında değil fikirler çerçevesinde ilerler, ileriye gitmeden delillerle ortaya koyarmış. Öğrencilerin ilmi yeterliliğine çok önem verir, toplumun en önemli ihtiyaçlarından birinin alanında iyi yetişmiş insanlar olduğuna sürekli vurgu yaparmış.⁶⁶

Ufku oldukça geniş olan ve Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca bilen Coşan, öğrencilerine sürekli yabancı dil öğrenme konusunda telkin ve teşvikte bulunmuştur. Bildiği dillerin kolaylığıyla da Türk Cumhuriyetlerini, İslam Ülkelerini, Avrupa, Amerika, Afrika ve Avustralya'ya ziyaretler düzenlemiş, bu sayede eğitim ve irşat halkasını genişletmiştir.⁶⁷

1.4. Tasavvufi Kişiliği

Tasavvufi terbiyesini hem hocası hem de kayınpederi olan Mehmet Zahid Kotku'dan almıştır. Hocası vasıtasıyla Nakşibendi tarikatının Halidiye kolunun Gümüşhanevi şubesine mensuptur.⁶⁸

Mehmet Zahid Kotku hayatta iken vermeye başladığı hadis dersleri, Coşan'ın önemli ilmî ve irşad faaliyetlerindedir. Coşan'ın Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin “*Râmûzu'l Ehâdis*”ni takip ederek yaptığı bu derslerinin bant kayıtları çözümlenerek aşağıda verilecek olan kitaplara aktarılmış, bu sayede onun düşünce dünyasını daha yakından tanıma fırsatı bulunmuştur. Coşan'ın tasavvufi anlayışının merkezinde Kur'an ve Sünnet olduğunu, sohbetlerinde ve kitaplarında bu ilmî anlayışın hâkimiyetine rastlandığından, bu yatkınlık rahatlıkla söylenebilmektedir. Sadece sohbetleriyle kalmayıp yaptığı hizmetler de bu izleri taşımaktadır. Coşan, üniversitedeki görevinden emekli olmasının en büyük sebebinin, verimli bir şekilde tasavvuf ve İslâm anlayışını tesis etmek için olduğunu

⁶⁶ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 12.

⁶⁷ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 12.

⁶⁸ Güngör, “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”, 12.

dile getirmiştir. Çıkarılmasına öncülük ettiği dergiler, gazeteler ve kurduğu radyoyla tüm toplumu kuşatan bir iletişim ağı kurarak, sevgi, saygı, birlik ve beraberlik mesajlarını insanlara ulaştırmayı gaye edinmiştir. Bu çalışmalarının bir yansıması olarak şu kurduğu cümleler tasavvufi kişiliğini ve bu gayretlerinin sebebini tam olarak yansıtmıştır;

“Ne yaparsak Allah bizi sever? Ne yaparsak bizde olması gereken Allah sevgisi hâsıl olur? İşte tasavvufun, bence iştiğal sahası bu. Bu ölçüler içinde düşündüğümüz zaman, İslâm tasavvufu, İslâm’ın özüdür, ruhudur; menşei, Kur’an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler ve Hz. Peygamber ile ashabının hayat tarzıdır.”⁶⁹

1.5. Eserleri

1.5.1.Kitapları

Mahmud Esad Coşan’ın doçentlik ve profesörlük tezleri kitap olarak neşredilmiştir Ayrıca dergilerde kendi isminin yanı sıra Halil Necatioğlu mahlasıyla pek çok başmakale yazmıştır. Bu makalelerin bir kısmı, verdiği konferanslar, Akra FM’de veya başka yerlerde yaptığı sohbetleri derlenerek kitap haline getirilmiştir. Bu şekilde derlenerek veya kendilerinin yazdığı ve tercüme yaptığı eserlerinden oluşan liste şu şekildedir:

1. Hacı. Bektaş-ı Veli Makalat, Seha Neşriyat, İstanbul t.y. Bu eser hocamızın doçentlik takdim tezidir. Bu eserin Hüseyin Özbay tarafından sadeleştirilmiş hali Kültür Bakanlığı yayınları arasında üç defa neşredilmiştir. İlk iki baskı 1990, üçüncü ve ilaveli baskı ise 1996 yılında yayımlanmıştır.

2. Fuzuli, Matlau’l-İtikad fi Ma‘rifeti’l-Mebde’ ve’l-Me’tid, (çev. : Esad Coşan-Kemal Işık), A.Ü.D.T.C.F. Yayını, Ankara 1962.

3. Nazım, Nesit Türk Edebiyatı, Kompozisyon, Ankara Yükseliş Hür Düşünce Kulübü Yayınları No: 4, Ankara t.y. Bu eser hocamızın 1967, 1968 yıllarında Ankara Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu'nda verdiği "Türkçe ve Humaniter Bilgiler" adlı dersin ders notlandır.

4 Başarının Prensipleri, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

⁶⁹ Esad Coşan, *Muhtelif Yazılar* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1983), 359.

5. Yolumuz Halimiz Çaremiz, Furkan Neşriyat, Konya 1991.
6. Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiye, Seha Neşriyat, İstanbul 1993. Bu eser hocamızın profesörlük takdim tezidir.
7. Yeni Ufuklar. Vefa Yayıncılık İstanbul 1992.
8. Gayemiz, Seha Neşriyat, 1987.
9. İslam Çağrısı, Vefa Yayıncılık, Kasım 1989, Nisan 1990.
10. Çocuklarla Başbaşa, Seha Neşriyat, İstanbul 1992
11. Türk Dili ve Kültürü, Seha Neşriyat, İstanbul 1992. Bu eser hocamız 1977-1980 yılları arasında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde verdiği Türk Dili ve Edebiyatı dersinin notlarıdır.
12. Tasavvufa Giriş ve İslam'da Nefis Terbiyesi, Furkan Neşriyat, Konya 1991.
13. İslam, Sevgi ve Tasavvuf, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.
14. Yeni Dönemde Yeni Görevler, Seha Neşriyat, İstanbul 1993.
15. İslam 'da Nefis Terbiyesi ve Tasavvufa Giriş, Seha Neşriyat, İstanbul 1993.
16. Avustralya Sohbetleri 1, 2, 3, 4, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.
17. Güncel Meseleler 1-2, Seha Neşriyat, İstanbul 1 995, 1998.
18. Haccın Faziletleri ve İncelikleri, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.
19. Hz. Ali Efendimizden Vecizeler, Seha Neşriyat, İstanbul.111995.
20. Zaferin Yolu ve Şartları, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.
21. Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.
22. İslami Çalışma ve Hizmetlerde Metot, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.
23. Hacı Bektaş-ı Veli, Seha Neşriyat, İstanbul 1995
24. Ramazan ve Takva Eğitimi, Seha Neşriyat, İstanbul 1996.
25. Sosyal Hizmetlerde Hanımlar, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.
26. Başarı Yalında Sevginin Gücü, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.

27. Tebliğ ve İrşad Çalışmaları, Seha Neşriyat, İstanbul 1996.
28. Yunus Emre ve Tasavvuf, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.
29. İslam, Tasavvuf ve Hayat, Seha Neşriyat, İstanbul 1996.
30. Tasavvuf Yolu. Nedir, Seha Neşriyat, İstanbul 1997.
31. Cuma Sohbetleri 2:Doğru. İnanç ve Güzel Kulluk, Seha Neşriyat, İstanbul 1998.
32. Haydi Hizmete, Seha Neşriyat, İstanbul1997.
33. Allah'ın Gazabı ve Rızası, Seha Neşriyat, İstanbul 1997.
34. İmanın ve İslam'ın Korunması, Seha Neşriyat, İstanbul 1997.
35. İslam'da Eğitimin İncelikleri, Seha Neşriyat, İstanbul 1997.
36. Mi'rac Gecesi, Seba Neşriyat, İstanbul 1 1998.
37. Cuma Sohbetleri 3: Ramazan ve Güzel Ameller, İstanbul 1999.
- 38.Rasullah'a Benzemek, Furkan Neşriyat, Konya 1991.

1.5.2.İlmi ve Fikri Yazıları

- 1.“Behcetü'l-Hadaik'in Yeni Bir Nüshası”, A.Ü.İ.F.D., Ankara 1964, C.XII, s. 159-161.
- 2.“İslamiyet Nedir?” (Love Grove, J.W. Habibullah'tan Tercüme), Politika Dergisi, S. 24-32, Aralık 1966-Şubat 1967.
3. “XV Asırdan Türkçe Dinî Bir Eser: Cinânü'l-Cenân”, İslam Düşüncesi, S.4, 1967.
- 4.“Hacı Bektash Veli and the Bektaşî Order”, Arts of Capadocia, Genova 1971, s. 190-194.
5. “Ramazana Dair Türkçe En Eski Eser”, Tercüman gazetesi, 8 Ekim 1973, s.11.
6. “Bazı Yazmalarda Görülen Bilmeceli Tarih Kayıtları”, A.Ü.İ.F. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, Ankara 1975, S.II, s. 55-65.
7. “Ahteri'nin Kırk Hadis Kitabı” , İslam Mecmuası, Ocak, Şubat, Mayıs, Haziran, Temmuz 1976 Sayıları, München, B. Almanya.

8. “17. Asırda İstanbul-Mekke Arasındaki Hac Yolu”, İslam Mecmuası, Ocak, Şubat, Nisan, Haziran 1976 Sayıları, München, B. Almanya.
9. “Bir Öğüt ve Bir Şiir”, İslâm Mecmuası, Mart 1976, München, B. Almanya, s. 6.
10. “Neyi ve Kimi Sevmeliyiz”, İslâm Mecmuası, Mart 1976, München, B. Almanya, s. 63.
11. “Bir İlaç ve Tatlının Tarifnamesi”, İslâm Mecmuası, Mayıs 1976, München, B. Almanya, s. 104.
12. “Zarif Bir Dinî Hikâye”, İslâm Mecmuası, Temmuz 1976, München, B. Almanya, s.159.
13. “El Yazması Kitaplar”, İslâm Mecmuası, Ağustos 1976, München, B. Almanya, s. 185.
14. “İslâm'da Sabır”, Bayrak gazetesi, 14, 15, 16 Eylül 1976.
15. “Nizamülmülk’e Göre Devlet idaresinde Manevi Güçlerin Rolü”, Diyanet Gazetesi, S. 153, 15 Kasım 1976, s. 4.
16. “Hac Mevsimi Dolayısıyla Nâbi'nin Tuhfe-i Haremeyn'inden Bir Şiir”, Diyanet Gazetesi, S. 154, 1 Aralık 1976, s. 10-11.
17. “Anarşiye Çare, İmana Çağrı”, Diyanet Gazetesi, S. 180, 1 Ocak 1978, s. 8.
18. “Ahlâk ve Din Görevlileri”, Diyanet Gazetesi, S. 191, 15 Haziran 1978, s. 4.
19. “Nasıl Ömür Sürdüyseniz Ona Uygun Bir Hâlde Ölürsünüz”, Diyanet Gazetesi. S. 193, 15 Temmuz 1978, s. 4.
20. “Bilmeceli Bir Telif Tarihi”, Diyanet Gazetesi, S. 194, 1 Ağustos 1978, s. 4.
21. “Ecdadımızda Hocaya Hürmet”, Diyanet Gazetesi, S. 196, 1 Eylül 1978, s. 4-12.
22. “Ecdadımızda İlme Hürmet”, Diyanet Gazetesi, S. 197, 15 Eylül 1978, ss. 4-6.

23. “Ebced Hesabı ile Tarih Düşürme Sanatı I”, Diyanet Gazetesi, S. 198,1 Ekim 1978, s. 4.
24. “Ebced Hesabı ile Tarih Düşürme Sanatı II”, Diyanet Gazetesi, S. 199,15 Ekim 1978, s. 4.
25. “Osmanlı Devleti Nasıl Gelişti”, Diyanet Gazetesi, S. 207, 15 Şubat 1979, s. 4.
26. “Osman-ı Gazi'nin Vasiyetleri”, Diyanet Gazetesi, S. 210, 1 Nisan 1979, s. 4.
27. “Hz. Ebubekir'in Bir Şiiri”, Diyanet Gazetesi, S. 215, 15 Haziran 1979, s. 4.
28. “Türk Edebiyatında Na‘tlar”, Hakses Mecmuası, Hicret özel Sayısı (177-178), Eylül-Ekim 1979, Ankara, s. 37-39.
29. “Hicri 15. Asır İçin”, Diyanet Gazetesi, S. 225, 15 Kasım 1979, s. 4-11.
30. “Na‘tlarıyla Tanınmış Olan Şair Nazım ve Bir Şiiri” , Diyanet Gazetesi, S. 226, 1 Aralık 1979, s. 4-5.
31. “Ecdadımızda Ana Babaya Hürmet”, Diyanet Gazetesi, S. 226, 15 Aralık 1979, s. 5.
32. “XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'd-din, Hamidoğulları ilan ve Hızır Bey”, Vakıflar Dergisi, Ankara 1981, S. XIII, s. 101 -112.
33. “İslâmi Türk Edebiyatı'nda Ukkâşe Hikayesi”, A.Ü.İ.F.D., Ankara 1983, C. XXVI, s. 275-286.
34. “Tuba”, Türk Ansiklopedisi, C. 33, s. 441.

İKİNCİ BÖLÜM

MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTÂŞİLİK ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Bu bölümde öncelikle Alevîlik-Bektâşîlik hakkında kısa bir bilgilendirme yapıldıktan sonra, Esad Coşan'ın Alevîlik ve Bektâşîlik kültürlerini özgün bir bakış açısıyla ele alarak, bu alanlarda yaptığı önemli çalışmalarını, makalelerini, konferanslarını analiz edip, onun bu alanlara getirdiği yeniliklere ve yorumlara dikkat çekerek değerlendirmeler yapılacaktır. Tezin bu kısmında, Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlikle ilgili en önemli çalışması olan Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makâlât*'i ile ilgili 4 yılı sahada olmak üzere 6 yıl süren doçentlik çalışmasının dikkatle üzerinde durulacaktır. İslâm ve Kadın, Aile gibi popüler ve sayılı dergilerde ülke gündemiyle ilgili yazdığı yazılarında çoğu kere Alevîlik meselesine değindiği, birlik-beraberlik çağrısı yaptığı ve dergilerde başmakale olarak yayımlanan fikir yazıları paylaşılıp, buradaki düşünceleri analiz edilecektir. Bunun yanı sıra bu bölüm, Coşan'ın hem İstanbul'da 1994 Bakırköy'de ve 1996 yıllarında Seferihisar'da yapmış olduğu Hz. Ali ve Alevîlikle ilgili iki konferansını hem de 1992 yılında Ankara'da, 1993'te Marmara Üniversitesinde Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili iki konferansını, yine Avustralya Mildura'da yapmış olduğu konuşmalarını içermektedir.

2.1.Alevîlik

Alevî; sözlük anlamı olarak bakıldığında Arapça 'da "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait" kavramlarıyla karşılık bulurken, sözlük anlamı dışında, İslam Tarihi ve Tasavvuf Edebiyatında ise; "Hz. Ali'yi sevmek, saygı duymak ve her konuda ona bağlı olmak" anlamlarıyla kullanılmıştır. Bundan dolayı Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan herkese "Alevî" denir.⁷⁰ Alevî terimi İslâm

⁷⁰ Ethem Ruhi Fıglalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik* (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996), 7.

kültür tarihinde Hz. Ali'nin soyundan gelenler anlamında, ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanılmıştır.⁷¹

Alevîlik-Bektâşîliği derin bir bilgi ve görgüyle değerlendirip, bu alana değerli bilgiler sunan Mélikoff Alevîliği “Türkiye’de Alevî denilen olguyu, cemaat-dışı (heterodox) bir din biçimi olarak Türkiye’deki Şiilik ve Şîî öğeler taşıyan örf-dışı bir İslâmlık”⁷² diye tanımlamaktadır.

İslâm siyasî tarihinde ise bu terim, ilk kez hilafetle ilgili anlaşmazlıklarda kullanılmaya başlanmış, Hz. Peygamber’in vefatından sonra yavaş yavaş beliren, üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra iyice şiddetlenen hilâfet mücadelesinde Hz. Ali’nin taraftarlarına denildiğini, bu manasıyla Hz. Ali taraftarlarından oluşan siyasî topluluğu ifade etmektedir. Çağımızda ise, asıl Alevîler olarak tanınan iki mezhep vardır; bunların birincisi günümüzde genellikle Hatay, Lübnan, Suriye, yörelerinde varlığını sürdüren Nusayrîlik, diğeri ise XIII. yüzyılda Anadolu’daki etnik ve sosyal-dinî kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan ve XVI. yüzyılda Safevîlerin propagandası ile gelişim gösteren Kızılbaşlık’tır.⁷³

Kızılbaş deyimini, Şah İsmail’in babası, Şeyh Haydar zamanında ortaya çıkmıştır. O dönemde, ilk Safevîlerin kırmızı bir serpuş giyen taraftarlarını isimlendirmek için ve başlangıçta siyasî bir isim olarak kullanılmıştır.⁷⁴

Alevîlik, tarihsel olarak dört dönemde değerlendirilmiş, ilk olarak oluşum dönemi 11. yüzyıl ile başlayan süreç, Balım Sultan(ö. 1516)’ın kurumsallaşmayı sağlamasına kadar gitmiştir. Bu dönem, aynı zamanda Alevîliğin felsefî alt yapısını oluşturan dönem olmuştur. Kalenderîlik ve Mevlevîlikten etkilenen Alevîlik, Bâtınîlik ve bağdaştırmacılık etkisinde de kalmıştır. İkinci olarak Safevî döneminde şekillenen 16-19. yıllar arasındaki süreçte, Alevîliğin aynı zamanda Kızılbaşlık olarak da anıldığı bir dönem yaşanmıştır. Bu zaman diliminde Alevîlik, inanç prensipleri, ritüelleri, dinî ve

⁷¹ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/368-369.

⁷² Irène Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin (İstanbul: Demos Yayınları, 2009), 54.

⁷³ Ocak, “Alevî”, 2/368-369.

⁷⁴ Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 52.

sosyal yapılanmasıyla şekillenmiştir. Daha güncel olan üçüncü ve dördüncü dönem ise, Modern Dönem ve Postmodern dönem olarak değerlendirilebilir. 19. yüzyıldan günümüze olan bu süreçte, modern ideolojiler, küreselleşme ve kentleşme⁷⁵ önemli bir şekilde etkili olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde Alevîlik olgusu, başlangıçta “Kızılbaşlık” adı altında anılırken, 19. yy’dan itibaren yerini yavaş yavaş “Alevîlik” kavramına bırakmıştır. Mélikoff’un yıllarca üzerinde çalıştığı ve ulaştığı tespiti gibi; Alevîlik adının tarihsel bir karşılığı yoktur. Özellikle İttihat ve Terakki’nin politikaları doğrultusunda bu değişim gerçekleşmiş ve Kızılbaşlık yerine Alevîlik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Alevîlik kendiliğinden oluşan bir kavram olmadığı gibi belli gruplar tarafından çıkış yolu olarak seçilmiştir. Bu sebeple de isim değişikliği kolaylıkla gerçekleşmiştir. Hâlbuki bu değişimin çok önemli sebeplerinden bir tanesi Kızılbaşlık kelimesine yüklenen olumsuz içeriğin, aşağılayıcı bir tavır sergilediğinin düşünülmesidir. Bu olumsuz içerik ise batılı düşünürlerin, bu alanda yaptıkları çalışmalarınıdır. Üstelik 19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupalı bilim insanları bu konularda eserler icra ederken Türkiye’de bu tarih çok geç zamanlara denk gelmektedir.⁷⁶

2.2.Bektâşîlik

Bektâşîliğin mahiyetini, yapısını anlayabilmek için birincisi, XIII. yüzyıldan başlayıp XIV. yüzyılda gelişerek süren ve XV. yüzyılın sonlarına kadar uzanan teşekkül devresi; ikincisi XVI. yüzyılın başından yani Balım Sultan’dan zamanımıza kadar devam edegelen ve asıl bilinen Bektâşîliği temsil eden dönem olmak üzere iki aşamada ele almak gerekir. Çünkü bakıldığı zaman bu iki devrin pek çok bakımdan açık bir şekilde birbirinden farklı olduğu görülür.⁷⁷

1) Babaî ve Rum Abdalları (Kalenderîler, Haydarîler), siyasi düzene karşı belli toplumsal grupların benimsediği derviş tarikatlarıdır. Bunun gibi sufi

⁷⁵ Yunus Aydoğdu - Fatih Tekin, “Aleviliğin Tarihsel Süreci ve Düşünsel Temelleri”, *Sürek Alevilik-Bektâşîlik ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 3 (2024), 82-96.

⁷⁶ Hasan Onat - Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepler Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 569.

⁷⁷ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektâşîlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 1992), 5/373-379.

zümreler, gittikçe artan siyasi baskı sonucunda Bektâşî şemsiyesi altına girerek bu tarikatın kökenini oluşturmuştur. Bektâşîliğin teşekkülü ise; XIII. yüzyılda Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı Babaî isyanının kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra, babaîlerin taraftarı olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin oradan kurtulup, SulucaKarahöyük'e çekilmiş ve mistik yönüyle ön plana çıkarak müritleriyle faaliyetlerini sürdürmesiyle Bektâşîliğin kurumsallaşmasına kadar ki süreci bu şekilde başlamıştır.⁷⁸

Hacı Bektaş'ın yakını ve müridî olan Kadıncık ana, Hacı Bektâş-ı Velî'nin bilgilerini Abdal Musâ'ya aktarmış ve Bektâşîlik tarikatının kurucusu olup⁷⁹ Hacı Bektâş-ı Velî'nin vefatından sonra zâviyenin başına geçtiği rivayet edilen Abdal Mûsâ, Sulucakarahöyük'te yetiştikten sonra henüz fetihlerin devam ettiği Batı Anadolu uçlarına kadar giden diğerleri gibi o da Osmanlı Beyliği'ne gitmiştir. Burada bazı fetihlere katılarak Hacı Bektaş menkıbelerinin gaziler arasında yayılmasını sağlamıştır. Bir müddet Bergama ve Manisa dolaylarında da bulunan Abdal Mûsâ, daha sonra Elmalı yakınlarındaki bir köye (Tekkeköy) gelerek kurduğu zâviyesinde ölmüştür.⁸⁰

Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî'nin menkıbevi hayatını anlatan *Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî* isimli eseri XV. yüzyıl sonlarında yaşadığı bilinen Firdevsî Tavîl tarafından yazılmış olup, Hacı Bektâş-ı Velî ve bektâşîlikle ilgili pek çok bilgi oradan öğrenilmiştir.⁸¹

2) Bugünkü şekliyle bilinen Bektâşîlik, Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir. Bektâşî geleneğinde Balım Sultan'ın ikinci pîr olarak kabul edilmesi de bu yüzdendir.

Balım Sultan, mevcut teşkilatı, doktrini, âyin ve erkânı belli ölçülerde değişikliğe uğratarak, Bektâşîliği Kalenderîlikten tam anlamıyla ayırmış ve Bektâşîliğin iyice derlenip toparlandığı bir döneme geçiş yapılmıştır. Ancak bu değişikliğin ne ölçüde olduğu tam olarak kestirilememiştir. Ta ki II.

⁷⁸ Ocak, "Bektâşîlik", 5/375.

⁷⁹ Mèlikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çınar ofset (Cumhuriyet kitap kulübü, 1999), 200.

⁸⁰ Ocak, "Bektâşîlik", 5/373.

⁸¹ Esad Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik* (İstanbul: Server Yayınları, 2019), 24.

Mahmud'un, bütün Bektâşî tekkelerini Nakşibendî tarikatının emrine vererek, 1826'da Yeniçeriler imhâ edilene kadar. Bu tarihten sonra Bektâşî dergâhları kapatılmıştır.⁸² Ancak Abdülaziz zamanında Bektâşîlik yeniden eski haline dönme yoluna girmiştir. 1925'te ise bütün tarikatların, tekke ve zâviyelerin kapatılmasıyla Türkiye'de resmen ortadan kaldırılmışsa da diğerleri gibi günümüze kadar varlıklarını devam ettirmiştir.⁸³

Alevî ve Bektâşî kavramları ayrı ayrı kullanılıyor olsa da birbirinden etkilenecek oluşmuştur. Mélikoffun dediği gibi Kızılbaşlığın, Bektâşîlik üzerinde çok etkisi vardır.⁸⁴ Bu sebeple ayrı ayrı düşünmek yerine farklılıklarını gözardı etmeyerek tek bir çatı altında görmek de yanlış olmayacaktır.⁸⁵ Öyleyse Alevîlik, Bektâşîlikten ayrılamaz. Çünkü her ikisi de Türk İslâmlığı olgusuna bağlıdır.⁸⁶

1950'li yıllardan itibaren sistematik olarak Almanya ve Fransa gibi Avrupa Ülkelerinde Alevîlik-Bektâşîlik hakkında çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde Alevîliğe dair bilgilerin çoğu yabancı oryantalistlerin gözlemlerine ve çalışmalarına dayandırılmıştır.⁸⁷ Türkiye'de ise bu tarihlerde kapsamlı bir çalışma olmamasının yanında, bu kavramın bastırılması, yanlış bilinen doğruların konuşulmaması gibi sorunlarla baş edilmeye çalışılmıştır. 1960 yılında Köprülü'nün, 1970 yılında Mélikoff'un kapsamlı çalışmalarıyla Alevîlik-Bektâşîlik konusu gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1980 ve sonrası ise; Alevî-Bektâşî kimliği ve inancı yeniden tartışılır hale gelmiştir. 1990'larda Alevî-Bektâşî dernekleri kurulmuş, televizyon yayınları, akademik sempozyumlar yaygınlaşmıştır. Alevîlik-Bektâşîlik artık sadece tarihsel değil, sosyolojik, teolojik ve politik yönleriyle de çalışılmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Alevîlik ve Bektâşîlik konulu yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmaya başlanmıştır. Özellikle de Alevîlik-Bektâşîlik alanında yayımlanan

⁸² Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, 196-206.

⁸³ Ocak, "Bektâşîlik", 5/376.

⁸⁴ Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 40.

⁸⁵ Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, 9.

⁸⁶ Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 29.

⁸⁷ Güzel, "Alevîlik ve Bektaşilik Üzerine Çalışmalarımız Yeterli Mi?"

araştırmalarda, makale ve kitaplarda İlahiyat kökenli araştırmacıların hatırı sayılır payları olduğu göz ardı edilemez.⁸⁸

Akademik çalışmalarıyla Alevîlik-Bektâşîliğin bu konuma gelmesinde en önemli isimlerden biri de Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan'dır.⁸⁹ Evvela tezimizin odak noktası ve asıl konusu olan Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki çalışmaları, makaleleri ve konferanslarıyla bu konuyu irdeleyip katkılarının ne kadar önem arz ettiğini, bu alana ne gibi katkıları olduğunu ve Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki çalışmaları nereden nereye getirdiğini ayrıntılarıyla okuyuculara sunmak istiyoruz.

2.3. Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik Alanındaki Çalışmaları

Alevîlik-Bektâşîlik, son otuz beş yıldır ülkemizde tartışılan ve güncelliğini koruyan, üstelik yazılı kaynakları olmaması sebebiyle ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız konuların başında gelmektedir. Piyasada bu konuyla ilgili yüzlerce çalışma yapıldığı gerçeği bu konudaki belirsizlikleri gidermemiştir. Çünkü temel kaynaklara ulaşmadan yapılan bu çalışmalar aksine bilgi kirliliğine sebep olmuştur.⁹⁰

Hatta anlamak yerine yeni Alevîlik-Bektâşîlik icat edilmeye çalışmışlardır.⁹¹ Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki özgün akademik çalışmaları ise bu alanda doğru ve güvenilir bilgilere sahip olmamızı sağlamıştır. Özellikle de Hacı Bektâş-ı Velî'nin bilinen tek eseri *Makâlât* hakkında yapmış olduğu çalışma, Coşan'ın doçentlik çalışması⁹² olması da bu konuda onun mahirliğinin göstergesidir. Coşan, Türkiye'nin pek çok ilini gezip bu illerdeki yazma eserleri tarayarak⁹³ *Makâlât*'ın yazma nüshalarını toplamış, topladığı bu nüshalarla sağlam ve otantik bir metin ortaya koyarak hem bu eserin kesin olarak Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu tescillemiş hem de Hacı

⁸⁸ Erdemir, "İlahiyat Kökenli Araştırmacıların Alevilik ve Bektaşilik Üzerine Çalışmalarında Öz-Düşünümsellik".

⁸⁹ Güzel, "Alevîlik ve Bektaşilik Üzerine Çalışmalarımız Yeterli Mi?"

⁹⁰ Kaplan, "Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Burukların Kökeni".

⁹¹ Mustafa Aksoy, "'Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik' Eseri Üzerine", *Ötüken*, (1977).

⁹² Güngör, "İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız", 11.

⁹³ Kaplan, "Konya Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Alevilik ve Bektaşilik İle İlgili Yazma Eserler".

Bektâş-1 Velî hakkında net bir tablo ortaya koymuştur. Bundan dolayı Türk İslam Edebiyatçısı ve İlahiyatçı merhum Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarına akademik katkılarını belli bir sistematik düzen içinde okuyuculara sunarak alana katkıda bulunmak istiyoruz.

Bu sahada yapılan çalışmalar; şahsi gayret ve fedakârlıklarla, ilim ve millet aşkı için yapılmış⁹⁴, Türkiye'nin klasik-modern her iki ilim alanını da cemetmiş bir şahsiyet tarafından ortaya konulmuş olması da⁹⁵takdire şayandır. Ayrıca Coşan'ın Alevîlik konusuna ehemmiyet göstermesinin önemli sebepleri bulunmaktadır ki bunlar; Coşan'ın Hz. Ali'nin soyundan geliyor olması yani soyunun Seyyidlere dayanması Hz. Ali'ye olan hayranlık ve bağlılık için yeterli olmuştur. Coşan'ın bizzat “ Hz. Ali dedemdir, Fatmatüzzehra da ninemdir ”demesi de bunları kanıtlar niteliktedir. On iki imamdan Cafer es-Sadık için ise; benim Pîr'im, İmam-ı Azam Efendimizin hocası ve tarikat silsilesinden de başının tacı olduğunu söylemiştir.

2.3.1.Araştırmaları

Coşan'ın Alevîlik- Bektâşîlik ile ilgili en önemli çalışması; Hacı Bektâş-1 Velî'nin *Makâlât* eserini incelemiş olup, bu eserin mensur ve manzum tercümesinin ilmî neşrini 1972 yılında doçentlik tezi olarak sunmuş olmasıdır. Coşan, *Makâlât* ile ilgili 4 yılı sahada olmak üzere toplamda 6 yıl süren bir çalışma yapmıştır.⁹⁶

Hacı Bektâş-1 Velî'yle ilgili kaynakların az olması yanında kapsamlı bir çalışmaya da az rastlanır olması, Coşan'ın bu konuda yaptığı geniş kapsamlı çalışmanın kıymetini daha da arttırmıştır. Özellikle de Hacı Bektâş-1 Velî'nin *Makâlât*'ının varlığı uzun süredir bilinmesine rağmen, gereği kadar tanınmamış, iyi bir inceleme yapılmamıştır. Hâlbuki bu eser, Hacı Bektâş-1 Velî'nin üzerinde pek çok ihtilaf olan gerçek kimliğini, fikirlerini, şahsiyetini yakından ve doğru tanımak açısından çok önemlidir. Medeniyetimizin temelinde de dil ve kültür açısından ciddi katkısı olan Hacı Bektâş-1 Velî, büyük kitlelerin içtenlikle sevdikleri bir gönül

⁹⁴ Güzel, “Alevîlik ve Bektaşîlik Üzerine Çalışmalarımız Yeterli Mi?”

⁹⁵ Altunkaya, “Tasavvuf tarihinde Bazı Süfi Önderlerin Siyaset Karşısındaki Tutumların Teopolitik Analizi”.

⁹⁶ Esad Coşan, “Hacı Bektâş-1 Velî ve Makâlât”, *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler* (İstanbul: Server Yayınları, 2023), 208.

sultanıdır. Tam da bu sebeple O'nun kişiliği ve öğretilerini doğru ve ayrıntılı bir şekilde anlamak için, tarihi belgelerin yanı sıra ilk yazdığı eserlere kadar inilmesi gerekmektedir. Bu alandaki eksikliği fark eden Mahmud Esad Coşan, bir ilahiyatçı ve edebiyatçı olarak kendi zamanına kadar üzerinde derinlemesine araştırma ve tetkik yapılmadığını düşündüğü, *Makâlât-ı Hacı Bektaş* eserini ele almış ve derinlemesine titiz bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmayı bilinen, basmakalıp cümlelerden oluşturmamış, çok çeşitli kütüphanelerdeki gözlerden uzak kalmış el yazması eserler arasında araştırma yapmıştır. Ankara ve İstanbul'daki zengin içerikli kütüphaneler dışında Nevşehir, Gülşehir, Hacıbektaş, Sivas, Kayseri, Konya, Afyon, Burdur, Isparta, Manisa ve Tire'deki yazmaları taramış, Kırşehir ve Hacıbektaş'ta bulunan kitâbeleri, mezar taşlarını, türbeleri incelemiştir. Büyük bir şevkle yapılan bu araştırmalar sonucu elde ettiği verilerle 1972 yılında *Makâlât-ı Hacı Bektaş* eserini doçentlik tezi olarak hazırlamıştır.⁹⁷

Bu hazırladığı doçentlik tezinde *Makâlât*'in yazma nüshalarını toplamış ve Hacı Bektâş-ı Velî hakkında net bir tablo ortaya koymuştur. Kütüphanelerdeki çok sayıda Türkçe *Makâlât* yazmalarının da, *Velâyetnâme*'de geçtiği üzere Hacı Bektaş'ın Sadeddin isimli mürîdi tarafından Türkçe 'ye çevrildiğini ifade etmiştir. Coşan, *Makâlât*'in, Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait bir eser olduğunu kesin bir dille belirtmiş ve *Makâlât*'in edisyon-kritikli tam bir nüshasını inceleme kısmıyla birlikte yayımlamış hatta orijinal nüshasının da çevirisini çalışmasının sonuna ek olarak koymuştur.⁹⁸ Tezin hazırlandığı zaman diliminden daha sonraki yıllarda teknik gelişmelerden yararlanmış ve çalışmasının bir bölümü olan *Hacı Bektâş-ı Velî*, Seha Neşriyat tarafından 1982 yılında yayımlanmıştır. Ancak her geçen gün yeni bilgi ve bulgular elde edilmesi, yeni basım teknikleriyle bu kıymetli eserin tamamını güncelleyerek son baskısı 2018'de basılmıştır.⁹⁹

Hacı Bektâş-ı Velî'nin dinî kişiliği 15.yüzyıldan beri tartışılan bu konunun iki farklı yaklaşımını dile getiren Coşan; birinci yaklaşıma göre Hacı Bektaş şariate bağlı, Sünnî bir mürşit, olgun bir mutasavvıf olarak görülürken, diğer görüşe göre;

⁹⁷ İsmail Taş - Necdet Yılmaz, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî- Transkripsiyonlu Tam metin-* (İstanbul: Server Yayınları, 2018).

⁹⁸ Esad Coşan, *Makâlât* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1986).

⁹⁹ Taş - Yılmaz, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî- Transkripsiyonlu Tam metin-*.

batini fikirlere sahip ve şeriat emirlerini tam olarak yerine getirmeyen görünürde İslam içinde ama şaman hüviyetinde olan birinden bahsetmiştir. Ancak kendisi bu görüşlerden ilkinin savunmuş ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin şeriate bağlı, sünni bir mürid-i kâmil olduğu kanısına vararak tezinde bu şekilde bahsetmiştir.¹⁰⁰

Coşan, yıllardır sevilen ve hala sevilmeyle devam eden bir pîrin hakkındaki pek çok soru işaretini gidermiş ve alana çok büyük katkılarda bulunmuştur. Alevî-Bektâşî kardeşlerimizin gönüllerine sevgi tohumu ekerek yıllar içinde bunun yeşermesini beklemiştir. Sünnî bir Müslüman olarak yaptığı bu çalışmanın ve tercümenin Bektâşî ritüellerinde okutuluyor olması bu tohumun filizlendiğini göstermektedir. Coşan'ın alana yaptığı en büyük katkılardan birisinin bu çalışması olduğu açıktır.

2.3.2.Fikri Yazıları

Coşan'ın burada ele aldığımız makaleleri, hakemli dergilerde yayınlanmış araştırma makaleleri olmayıp, bir fikir adamı ve bilim adamı olarak çeşitli popüler ve süreli yayınlanan dergilerde başmakale olarak yayınlanmış bir nevi fikir yazılarıdır.

2.3.2.1. “Neredesin Ey Gerçek Adalet!”¹⁰¹

1938 Dersim harekâtının; Cumhuriyet hükümetinin Dersim'deki isyanı ve olayları bastırmak için, yapılan askeri bir harekât olup Sünnîlerle kat'i surette ilgisi olmadığını görmek çok da zor olmamıştır. Hatta olayın sonucunda hem Sünnî hem Alevî halk zarar görmüş, çok canlar yanmış, nice evlere ateş düşmüş, pek çok aile başka yerlere sürgün gönderilmiştir. Hatta bu sürgün olan aileler arasında Coşan'ın yaşadığı köye gönderilenler de olduğunu ifade etmiştir kendisi. O ailelerden de yakinen olan olayların iç yüzünü dinlediği için olaylara bu kadar net bir şekilde müdahil olabilmıştır

Coşan, bu makalesini 5 Temmuz 1993 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Başbağlar köyünde 33 sivilin öldürüldüğü ve köyün ateşe verildiği acı veren katliam sonrasında yazmıştır. Bu olayı görgü şahitlerine göre; 1938 Dersim isyanı ve Sivas olaylarının intikamını almak isteyen Alevîler tarafından yapılmış, ülkeyi karıştırmak

¹⁰⁰ Coşan, *Makâlât*.

¹⁰¹ Esad Coşan, “Neredesin Ey Gerçek Adalet!”, *İslam Dergisi Başmakaleleri*, (1993), 338-340.

isteyenlerin ise bu olaya çanak tuttuğunun aşikâr olduğunu aktarmıştır. Başbağlar köyünde şehit edilenler, Coşan'ın Hac arkadaşlarından olup sadece Sünnî oldukları için haksız yere, suçsuz olarak, zulüm için öldürülmüş, kendisi bizzat tanıdığı için bu kişileri birebir şahit olduğunu söylemiştir. Belli ki başkalarının intikamı, haksız ve mantıksız bir şekilde masum insanların üzerinden çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tarihler 2 Temmuz 1993'ü gösterirken Pîr Sultan Abdal şenlikleri sırasında Sivas Madımak Oteli'nde kalan 33 kişi, otelin yakılması sonucu yanarak ölmüş, 51 kişi de yaralanmıştır. Sağ çıkanlardan biri de Aziz Nesindir. Bu olayı ülkedeki Sünnî-Alevî toplulukları birbirine düşürmek isteyenlerin yaptığı ancak Sünnîlerin suçlandığı elem dolu bir olay olarak tarih sayfaları kayıt altına almıştır. Coşan, yangından boğulmak üzere olan birçok kişiyi canı pahasına kurtaran, Sünnî kardeşlerimizden tanıdık bildik kişilerden oluşmakta, hatta oluşan karışıklık karşısında halkı ve sokakları yatıştırmaya çalışan o zamanın belediye başkanı Sünnî bir vatandaşken olayın Sünnî ve Alevî arasındaki bir mezhep çatışması değil, halkın inanç ve hissiyatını sorumsuzca tahrik edenlere karşı bir reaksiyon olduğu net bir şekilde anlaşıldığını özellikle vurgulamıştır. Yoksa şehrin Alevî mahallerine karşı da bir saldırı ve hareket olur, her yerde çatışma çıkabilir ve kan gövdeyi götürebilirdi ihtimalini de belirtmiştir.

Coşan, “Bu olaylara sebep olan katiller, bu kadar engelsiz ve pervasız, rahatlıkla bu kadar uzun saatler boyu bu katliamı nasıl gerçekleştirmiş, kimlerden emir alınmış, olayın iç yüzü irdelenmeli ve Türkiye'nin iç ve dış itibarı için, huzur ve düzeni bozmak isteyen asıl suçlular ortaya çıkarılmalı, Alevî-Sünnî kardeşlerin arasına nifak sokmak isteyenler cezalarını çekmelidir”¹⁰² demiştir.

Alevîlerin ve Sünnîlerin kardeş olduğunu, Müslümanlar arasında böyle bir ayırım olmaması gerektiğini özellikle vurgulamış ve bu ayrılığa sebep olanları gün yüzüne çıkartmayı ve bu iki grubun kardeşliğini dava edinmiştir.

¹⁰² Coşan, “Neredesin Ey Gerçek Adalet!”, 339.

2.3.2.2. “Sünnî-Alevî İhtilafları Nasıl Çözülebilir”¹⁰³

Coşan bu makalesine, hayattaki en büyük ve önemli hakikatin Tevhid, imanın şartlarına göre Allah’ın varlığını ve birliğini kabul edilmesi aksi halde küfre düşüleceği kuralının olduğunu hatırlatarak başlamıştır. Diğer bir şartın ise, Peygamberlerin de varlığını ve birliğini kabul etmek olduğundan Hz. Ali’yi peygamber olarak sayıp Hz. Muhammed’in peygamberliğini inkâr edenler, Cebrail yanlış kişiye vahiy getirdi diyenler, Hz. Ali bütün sahabeden üstündür diyenlerin varlığından söz etmiştir. Coşan, bu karışıklığın, bu kavgalara fırsat vermeden ilim, irfan ışığında taraf olmadan adaletle, manevi ve ilahi gerçekleri, delilleriyle güzel ve apaçık bir şekilde tespit edilebileceğini dile getirmiştir. Sünnî-Alevî ihtilaflarını kardeşçe, Kur’an-ı Kerim’e göre, akıl ve mantık çerçevesinde ve en önemlisi de Allah’ın rızasına uygun bir şekilde çözülebileceğini vurgulamıştır.

Coşan şu kesin ifadeyi de ekleyerek; “Geçmişte de günümüzde de hiçbir Sünnî Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesini asla tasvip etmemiştir ki Alevî kardeşleri onlara “Yezid” gözüyle baksın.” ,bu durumun aslının farkına varılmasını istemiştir.¹⁰⁴

Sünnîlerin Alevîleri eleştirdikleri noktanın sadece İslâm’ın emirlerine uymadıkları için olduğunu söyleyen Coşan, bunun Hz. Ali’ye ve ya Hacı Bektaş-ı Veli’ye benzer inanç ve ibadet anlayışında olamamaları konusu olup, bu konuda da onların yapacağı tek şeyin Hz. Ali’ye ve On iki İmama uyup Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etmeleri olduğunu tekrar hatırlatmıştır.

Bugün Alevîlerin bir kısmı maalesef, tarihteki Şiîlerin, Hz. Ali Efendimizin ve onun taraftarlarının ana çizgisinden çokça uzaklaşmışlar hatta tamamen ayrı bir inanç ve bambaşka bir din denilecek noktalara gelmiş olduklarını dile getiren Coşan, bu durumun onların akıbetleri ve ahiretleri için hayır olacağından onlara yardım etmek onları uyarmak adına çabaladıklarını belirtmiştir.

Coşan; “Hz. Ali Efendimiz cennetliktir, Aşer-i Mübeşşirdendir. Eşi Fatıma anamız da, cennet hatunlarındandır. Hz. Peygamberimiz onların babası, Hz. Hasan ve

¹⁰³ Esad Coşan, “Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?”, *Kadın ve Aile Dergisi*, (1995), 358-360.

¹⁰⁴ Coşan, “Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?”, 359.

Hız. Hüseyin'in mübarek dedeleridir. Bu muhterem şahısları nasıl birbirinden ayrı düşünebiliriz? Onlar ki namazlarını muhteşem kılan, camileri terk etmeyen, Kur'an-ı Kerim'e âşık onun emir ve yasaklarına uyan kişilerdi. O halde Hız. Ali ve ailesini seviyorum deyip namaz kılmamak olur mu? Camiye, cemaate, Müslümana düşman İmak olur mu? Kur'an'a uymamak, Kur'an'ın emir ve yasakları şeriatken "Şeriat kahrolsun" demek olur mu? İçki içmek, haram yemek, tesettüre uymamak ise bu çizgiden tamamen çıkmak demek değil midir?"¹⁰⁵ diyerek bu konuya son noktayı koymuştur.

Hız. Ali'nin Cem evi var mıydı? Kadın erkek aynı ortamda ayinlerde bulunur muydu? Hız. Ali bu şekilde ibadetlere katılmalarını ister miydi? Bu düşünceler nereden çıkmış ve neye özentidir? Sorularını bizlere yönelten Coşan, kendisi de bunların cevabını vermek ve olaylara çözüm getirmek adına anlatacaklarına devam etmiştir.

Tarihi fikirleri tekrar tekrar gündeme taşıyıp neden birbirimize kin besliyor neden birbirimize saldırıp katliamlar yaptığımızı sorgulayan Coşan, hâlbuki bugün karşılıklı yapılan hiçbir şey olmamasına rağmen... Bu işe ancak şeytanın sevineceğini, Allah'ın razı olacağını, Efendimiz'in razı olmayacağını, Hız. Ali ve ailesi de razı olmayacağını söylemiştir.. Zaten de Müslüman bir insan adam öldürmenin hükmünü ve yanlış olduğunu bilmesi gerektiğini, bunu yapan ve yaptıranın provokatörlük olduğunu açık olarak görülmekte ve boş yere birbirimizi suçlamanın anlamı olmadığını belirtmiştir.

Coşan'a göre, "Milletçe ve ümmetçe aklımızı başımıza almamız gerekmektedir. Çünkü düşmanlarımız zayıf noktaları biliyor ve bam teline basıyor. Daha sonrasında da kardeşi kardeşe kırdırıyor. Genel resme bakılırsa da ölen bizden, zarar bizden, kayıp bizden... Olayların sonunda da vatan ve millet harap olmuş oluyor."¹⁰⁶

Her şeyin düzelmesi isteniyorsa; Allah'ın rızasına uygun yaşamak, sorumluluğunu idrak edip, adaletli bir şekilde ilme irfana ve âlime kulak verilmesi gerektiğini söyleyerek bu makalesini sonlandırmıştır.

¹⁰⁵ Coşan, "Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?", 359.

¹⁰⁶ Coşan, "Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?", 360.

2.3.2.3. “Şerre Alet Olma, Hakka Destek Ol! Sözü Anla, Tam Uygula”¹⁰⁷

Coşan: “Bütün insanlar Hz. Âdem’in evlatlarıdır; Müslümanlar ayrıca birbirlerinin din kardeşidir; Türkiyeliler ise birbirleriyle daha başka bağlarla da bağlı vatandaşlar, kültürdaşlar, ülküdaşlar, kaderdaşlardır; birbirleriyle komşuluk, akarabalık, hemşehrilik ilişkileri kurmuşlar, iyice yakınlaşmışlar, içli dışlı, senli benli, sınıksız olmuşlardır. Arada bu kadar dost, ahabab, yaren, kardeş olma sebep ve vesilesi var iken, sahte, zorlama, zoraki, zorba, zalim ayrılıklar, husumetler, küslükler, kinler, düşmanlıkları niye?”¹⁰⁸ cümlesiyle bu makalesine giriş yapmış ve Türkiye’yi kıskananlar, büyümesini gelişmesini, zenginleşmesini, mutlu olunmasını istemeyenler, ülkemiz bölünsün, param parça olsun, yok olsun; toprakları, yer altı güzellikleri, servetleri onlara kalsın istedikleri için, bu şekilde düşünen fesat, sadist, barbar, vicdansız düşmanlarımızın olduğunu ve bizi bize kırdırmak istedikleri için böyle yaptıklarının farkına varılmasını istemiştir.

“İşte tam da bunlardan dolayı biz niye onların dolduruşuna gelelim, neden onların oyununa gelerek birbirimizle kapışıyoruz? Yüzyıllardan beri süre gelen dostluklarımızı, kardeşliklerimizi ve huzurumuzu bozmalarına izin veriyoruz? Neden yaralar alıp, birbirimizi öldürüyor, hem dünyamızı hem de ahiretimizi mahvediyoruz? Hâlbuki aklımız idrakimiz yok mu ki bu oyunlara düşüyor rahat ve huzurumuzu kaçırıyoruz?”¹⁰⁹ cümlesini eklemiştir.

Coşan, bundan sonra biz Müslümanlar olarak birlik beraberlik, sulh ve mutluluk istediğimizi, Allah-ü Teâlâ’nın emrinin de bu yönde olduğunu, düşmanlar istedikleri kadar provokasyon yapsın, kışkırtsın, Alevî-Sünnî, Türk-Kürt kardeşlerimiz çatışmasın, insanlar ölmesin, mutluluklar sadece resimlerde kalsın istemediğini, birlik ve beraberlik içinde emekler müşterek projelere çevrilip, bölgemiz sömürgeci çıksın, halkımız perişan değil, mutlu olsun, anneler mutlu olsun, çocukların sahihsiz ve yetim kalmasın, köyleri yakılıp yıkılmasın gibi herkesin ortak dileklerini dile getirmiştir.

¹⁰⁷ Esad Coşan, “Şerre Alet Olma, Hakka Destek Ol!, Sözü Anla, Tam Uygula.”, *İslam Dergisi Başmakaleleri*, (Ocak 1994), 353-355.

¹⁰⁸ Coşan, “Şerre Alet Olma, Hakka Destek Ol!, Sözü Anla, Tam Uygula.”, 353.

¹⁰⁹ Coşan, “Şerre Alet Olma, Hakka Destek Ol!, Sözü Anla, Tam Uygula.”, 354.

“Bunların birer hayal olarak kalmaması size, bize yani halkımıza bağlıdır. Herkes kendini bi sorgulasın. Kim suikast yapmak istiyor, kim insanları katletmek istiyor, kim Allah’ın razı olmadığı şeylere yönelmek hatta yöneltmek istiyor? Bu tehlikeye, günaha yönelmek isteyen kim? Yapılanın akılda, vicdanda yeri var mı? Araştırsın ve çabuk bir şekilde bu yoldan dönsün!”¹¹⁰ şeklinde önemli bir çağrı yapan Coşan, bütün bu iyi niyetli düşüncelere rağmen, karşıdaki akıl ve mantıktan, dinden imandan, vicdandan ayrılmışsa ve uzaklaşmışsa onu yola getirmek için her türlü tedbiri almalı, her çeşit önleyici çalışma ve gayretin gösterilmesi gerektiğini söylemiştir.

Coşan, devrin çok kritik olduğundan, vurdumduymazlığın büyük felakete yol açacağını; sonra da birlik ve beraberliğin elden gideceğini, son pişmanlığın da fayda vermeyeceğini hatırlatmıştır. Dolayısıyla herkesin taşın altına elini koyup, birlik ve beraberliğimiz için, ülkemizin refahı için çaba göstermesi gerektiğini, düşmanlara, bizi ayırmaya, bölmeye çalışanlara fırsat verilmemeli, ülkemizde kardeşlik, birlik ve beraberlik içinde yaşamamız gerektiğini, herkesin bu konu ile ilgili üzerine düşeni yapması gerektiğini vurgulamıştır.

2.3.2.4. “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Önlemler”¹¹¹

Coşan: “Dedelerimiz bu toprakları bizlere yadigâr ve emanet bıraktı, görülecek çok işimiz, kapatılacak çok hesabımız, çok alacaklarımız var. Bunları çok iyi takip etmek en kutsal görevimizdir.”¹¹² Cümlesiyle konunun odak noktasını işaret etmiştir.

Bu topraklarda birilerinin gözü olduğunun, el birliğiyle bizi parçalamaya bölmeye ve birbirimize düşürmeye çalıştıklarının, Coşan bir zan değil, kuşku değil binlerce delillerle sabit bir hakikat olduğunu söylemiştir. Ülkemizin sağında ve solunda bulunan ülkeler, petrolerimize göz dikmiş, İstanbul’u yutmaya heves etmiş, Karadeniz’den Akdeniz’e genişlemeye çalışmış, bu şekildeki sinsice faaliyetlerini sürdürmeye devam ettiğini söylemiştir.

¹¹⁰ Coşan, “Şerre Alet Olma, Hakka Destek Ol!, Sözü Anla, Tam Uygula.”, 355.

¹¹¹ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 430-433.

¹¹² Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 430.

Bizlerin ise gafil bir şekilde bu oyunlar karşısında sesiz ve hareketsiz kaldığımızı, İslâm ülkeleri arasında hürriyet ve haklarını korumak için birlik ve yakınlaşma sağlanmış olmadığını, hatta her ülkedeki Müslümanlar zulüm altında, ezilmeye devam ettiklerini aktarmıştır.

Coşan, Türkiye’imizde de çok vahim olaylar karşısında çok uyanık, çok hazırlıklı olmamız gerektiğini söylemiştir. Bölünmeyi engellemek için atik olunmalı, işbirliği içinde çok çalışılmalı, çok düşünmeli, çok tedbirli olunmalı şeklinde telkinde bulunmuştur.

Düşmanlarımızın en çok, insan güç ve potansiyelimizi kırmak için uğraşmakta olduklarını söyleyen Coşan, bunları sağlamak için ellerinde çeşitli planları olduğunu ve bunları halen etkili bir şekilde uygulamakta olduklarından bahsetmiştir. Ve bu planlardan bazı örnekler göstermiştir;

1-“Bir Kürt-Türk meselesi ile iç çatışma ortaya çıkartarak ve bu durumu alevlendirerek paravan bir devlet ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Asıl maksat petrolerimizi sömürerek, bir ermeni devleti kurmak ve genişletmek, İsrail’in de oralara kadar yayılmasını sağlamak.”¹¹³

Coşan; bu oyuna karşı çok uyanık olmamız gerektiğini söylemiştir. Türk, Kürt, Arap, Azeri tüm Müslümanların kardeş olduğunu, küfre karşı tek millet oluşturduğumuzu, beraber çalıştığımızı göstermemiz gerektiğini, İslam kardeşliğini bozmanın büyük bir vebal olduğunu, büyük felaketler getireceğini gür sesle söylemeli, çok etkili bir şekilde vurgulanması gerektiğini söylemiştir. Mevcut yaraları sarmak, küsleri barıştırmak, bölge sakinlerinin hayat ve refah seviyelerini yükseltmek en temel gayelerimizden olması gerektiğini hatırlatmıştır.

2- “Sünnî ve Alevî çatışması için yıllarca çalışmaktadırlar. Sünnî ülkelerde Alevî azınlıklar desteklenirken, Alevî ve Şîîlerin ekseriyette olduğu ülkeleri terörist ilan edip birbirlerine kırdırmak istiyorlar.”¹¹⁴

Coşan, her iki tarafın da bu oyuna gelmemeye dikkat etmesi gerektiğini, Sünnîlerin de Hz. Ali taraftarı olduğunu, onu çok sevdikleri özellikle vurgulanmalı, eski ihtilaf ve çatışmaları günümüze taşımanın anlamsız ve yanlış olduğunun iyice

¹¹³ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 431.

¹¹⁴ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 432.

anlatılması gerektiğini söylemiştir. Dinî yönden kapalı ve cahil toplumların aydınlanması, İslam'ı iyice öğrenmeleri, Hz. Ali'nin ve evladının yoluna girmesi için irşad ve tebliğ çalışmalarına çok önem ve ağırlık verilmesi, iki grup arasında yakınlaşma ve dostluğun sağlanması, bu konularda hepimizin görev üstlenmesinin olağanüstü önem taşıyan tedbirler arasında olduğunu belirtmiştir.

3- “Cumhuriyetten sonra gelişen ve son zamanlarda daha da belirginleşen ordu ile halkı birbirinden soğutmak veya düşman haline getirmek”.¹¹⁵

Coşan; “Türk halkı tarih boyunca askerliği, cihadı, şehid olmayı sevmiş, ideal haline getirmiş, zaferler kazanan Türk ordusuyla savaşmayı kimse göze alamıyorken, savaşta karşısında duramıyorken, düşman için kalan çare nedir? Birincisi, ordu mensuplarını dinsizleştirip, ateist eğitimle yetiştirmek, içkiye kumara, rüşvete lükse, zinaya, harama alıştıırıp, Allah rızasından ve rahmetinden mahrum bırakmak, perişan insanlar haline getirmek. İkincisi, ordudaki dindar insanları ordudan atmak, orduyu kendi istediklerinin eline geçirtmek, Üçüncüsü ise; orduyu dinsiz veya İslam'a düşman gösterip, halkın gözünden düşürmek, halkın desteğinden mahrum bırakmak, milleti Mehmetçik ve askerlik sevgisini köreltmek, orduyu ve milleti birbirine düşman etmek.”¹¹⁶ olduğunu aktarmıştır.

Coşan'a göre bu birlik ve beraberliğimizi tehdit eden en önemli ve vahim oyundur. Bu oyuna gelmemeye dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü askerimiz teröristlerle yeterince mücadele ederken bir de bu oyunlarla uğraşmasına gerek yoktur. Bundan dolayı yetkililere düşen görevler büyüktür. Gerekli kanuni tedbirler alınmalı, yasalar ona göre düzenlenmelidir. Halk ve ordu arasındaki rencide edici unsurlar kaldırılmalıdır.

4. “Diğer bir çatışma da toplum ile aydınlar arasında çıkarılmak istemektedir. Küçük bir topluluk, aydınları ateist zannedip, her fırsatta İslam ve inanca saldırmaktadır. Bu topluluk, Müslümanları rencide edip, inananları şiddetle tahrik etmektedir. Aydının, halkını sevmediği, örfünü, dilini, dinini sevip, koruyup kollamadığı bir milletin hali ne olur? Zaten ortada kültür emperyalizmi varken, bir de aydınların milli kültüre cephe alması vatan hainliği, düşman ajanlığı olmaktan başka

¹¹⁵ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 432.

¹¹⁶ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 433.

bir kârı yoktur! Elhamdülillah halkımız, ariftir, sevgi ve saygıyı bilir, hakkı sever, hayrı işler. Kültürümüz, köklü ve yüce. Çok güzel ve çokça değerlidir. Dinimizin hak, maneviyatımız sağlam olduğunu çoğu aydın geçinenler bilmiyor ve anlamıyor. Dolayısıyla devletin ve kurumların, bu kişilere uymaması, dine karşı tavır almaması, dindarlara zulüm etmemesi umulmaktadır.”¹¹⁷ Coşan, halkımızın bu konuda yetkililere ciddi görevler düştüğünü din ve vicdan, ibadet özgürlüğü sağlamak konusunda kanuni düzenlemeler yapmaları gerektiğini düşünmekte ve onlardan yardım beklemekte oldukları çağrısında bulunmuştur.

2.3.3. Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik

Coşan’ın bu makalesi yayınlanmamış olup, ancak daha sonradan eserlerinin bir araya getirildiği kitapta¹¹⁸ yer verildiği için biz de burada yer vermek istedik.

Kırşehir ve yöresi, Anadolu Selçuklu devletinin çökme devri ile İlhanlılar hâkimiyeti çağında Türk kültürünün en önemli merkezlerinden biri olduğunu, bu yörede nice büyük şairler ve mutasavvıflar yetişmiş, Hacı Bektâş-ı Velî bu havalide yaşamış, asırlar boyu devam ederek günümüze ulaşan Bektaşîliğin bu topraklarda filizlendiğini söyleyen Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîliği Türkiye’deki ve yurtdışındaki vatandaşlarımız tarafından hâlen oldukça ilgi gördüğünü söylemiştir.

Coşan, gösterilen ilgiye Alevî-Bektâşî toplantılarında, ilgili haberler ve anma törenlerinde şahit olmanın mümkün olacağını bizlere aktarmıştır. Bu kadar ilginin taze olduğu dinî, siyasî, kültürel birçok mesele ile yakından alakalı bir tarikatın kurucusunu tanımak ve tanıtmak da fayda olacağını söylemiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin Hayatı

Her büyük Velî gibi Menkıbevî bir hayatla dolu olan şahsiyetlerin yaşamlarındaki tarihi gerçekleri seçip ortaya koymanın, kaynakların azlığı sebebiyle oldukça zor olduğunu anlatan Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî’nin menkıbevi hayatını anlatan *Menâkıbnâme’-i Hacı Bektâş-ı Velî* eserine bakıldığında çok da güvenilir bilgiler vermediğini dile getirmiştir.

¹¹⁷ Coşan, “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”, 433.

¹¹⁸ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 177-186.

Hacım Sultan, Seyyid Ali Sultan, Abdal Musa, Sarı Saltuk gibi şahıslar adına yazılan menâkıbnâmelerde de adı geçen Hacı Bektâş-ı Velî için Musa b.Ali tarafından 1440 yılında Bektâşiler arasındaki şifahî rivayetleri toplamak suretiyle mensur bir *Vilâyetnâme*¹¹⁹ diye de tanınan bu eser, XV. yy sonunda Bursalı Firdevsî-i Tavîl-i Rumî tarafından nazma çekilmiş, Avrupa ve Türkiye’de defalarca basılmıştır.¹²⁰

Coşan, bu menâkıbnâmeye göre Hacı Bektâş hakkında bazı bilgileri paylaşmıştır; Hacı Bektâş-ı Velî’nin, Hz. Ali silsilesinden yedinci imam Musa el-Kâzım’ın soyundan geldiğini, Nişâpur’da doğup, Ahmed Yesevî ‘nin emriyle pek çok mukaddes şehirleri dolaşıp, Anadolu’ya gelerek Kırşehir’in güneyinde Suluca Karahöyük’e yerleştiğini aktarmış.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin, Alaeddin Keykubâd, Mevlânâ Celâleddîn, Osmân-ı Gâzî, Ahî evran, Taptuk Emre, Sarı Saltuk gibi pek çok önemli şahsiyetle görüştüğünü söyleyen Coşan, onun birçok derviş yetiştirmiş, halifelerini irşad görevi için çeşitli ülkelere göndermiş olduğunu aktarmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin “el-Horasânî sıfatı da ismine eklendiğini, eserlerindeki fikirleri, kendisinin bu sıfatla müsemma olduğunu, zaten gösteriştenden uzak, Hüda’ya ulaşmakta aşk ve cezbe yolunu benimsemiş kimselere yakışan bir sıfat olduğunu söylemiştir.

Tarihi gerçeklere gelince, Abdülbaki Gölpınarlı’nın üç el yazması eserden tespit ettiğine göre, Hacı Bektâş-ı Velî’nin 1209-1270 tarihleri arasında yaşadığını¹²¹, Coşan, Babaîlik ve Babaîler’in iç yüzlerini tespit etmek, Hacı Bektâş-ı Velî’nin şahsını ve fikirlerini iyi anlayabilmek için şart olduğunu söylemiştir. Büyük Türkmen topluluklarının Babaî şeyh ve halifelerin önderliğinde Karamanoğlu Beyliği’ni kurana kadar sürdürdükleri mücadele, baskı ve zulümlere karşı Türk milliyetçığının bir direnişi olarak nitelendirildiğini eklemiştir.¹²²

Hacı Bektâş-ı Velî Eserleri

¹¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-nâme”* (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1958).

¹²⁰ Gölpınarlı, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-nâme”*.

¹²¹ Gölpınarlı, *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-nâme”*.

¹²² Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 180.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin günümüze ulaşan bazı eserleri olduğunu, hatta Tire'de bir kütüphanede *Fatiha Sûresi Tefsiri* bulunduğu söylenmiş ve onu bulmak için oraya gittiğinde bulamadığını anlatmıştır.

Coşan, “Hacı Bektaş” mahlası taşıyan şiiirlere rastlamış ancak dil özellikleri açısından incelendiğinde çok daha sonra yaşamış bir başka Hacı Bektaş'a ait olduğunu söylemiştir.

Hacı Bektâş'ın bir şathiyesi, 1680'de Enverî adlı Hurufî ve Nakşî bir yazar tarafından şiiirlerle süslenerek *Tuhfetü's-sâlikîn* adlı bir kitap halinde şerh edildiğini, ancak hepsi bir tarafa Hacı Bektâş-ı Velî'nin direk fikirlerini öğrenebileceğimiz, tek eserinin *Makâlât* olduğunu söylemiştir.

Mensur tercümesinin birçok yazma nüshalarını olduğunu, ancak tercümeyi kimin yaptığını belli olmadığını, genellikle Said Emre'ye (molla Sadeddin) ait olduğu düşünüldüğünü söyleyen Coşan, 1409 yılında Taceddin Hatipoğlu tarafından nazma çekildiğini de eklemiştir.

Hacı Bektâş'ın Fikirleri

Hacı Bektâş'ın fikirleri ve şahsiyeti hakkında bilgi veren en kıymetli eserin *Makâlât* olduğunu, bu eserde Hacı Bektâş'ın kendini olgun bir mutasavvıf olarak tanıttığını, eserin sekiz bölümden oluştuğunu belirten Coşan, bu sekiz bölümü şu şekilde aktarmıştır;

Dört grup insan, onların istekleri ve o insanların ibadet tarzları, şeriatin on makamı, tarikatın on makamı, mârifetin on makamı, hakikatin on makamı, kalbin mâhiyeti, ahvâli, şeytan ve onun yardımcısı kötü huylar, insanoğlunun yaratılış tarzı, kıymeti. Ayrıca Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Müslümanları, şeriat ehli âbidler, tarikat ehli zâhidler, mârifet ehli ârifler, hakikat ehli muhibler yani âşıklar şeklinde dört gruba ayırdığını ve bu şekilde gruplandığını söylemiştir.¹²³

Şeriat haram-helal olanları bildirdiğinden ulu bir kapı olduğunu, Yüce Tanrı'nın Kur'an'da “yapın” dediklerini yapmak, “yapmayın” dediklerinden sakınmak gerektiğini, ancak şeriat bilgilerini elde etmek kişiye yeterli olmadığını aktarmıştır. Tarikat ehlinin de gece gündüz Tanrı'yı zikredip, ahirete hazırlık

¹²³ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 181-182.

yaptığını ancak yaptığı iyilikleri büyütürse olgunlaşamayacağını söylemiştir. Mârifet ehlinin dünya ve ahiret menfaatlerini düşünmeden sadece Tanrı'yı diledikleri ve edebli olmaya riayet ettikleri için Allah tarafından sevildiklerini belirtmiştir. Hakikat ehlinin ise insanların mertebeye en yükseği ve en olgunu olduğunu, teslimiyet, tevazu ve rıza sahibi olarak benliklerini ortadan kaldırarak Tanrı'ya kavuşmuş, tanrı aşığı, kutlu kişiler olduğunu söylemiştir.¹²⁴

Bu son makama ulaşmak için, sırayla geçilen “dört kapı”; şariat, tarikat, mârifet, hakikatin her birinde on makam bulunduğunu, bunların hepsinin “kırk makam” ettiğini, bir kulun hiçbirini atlamadan bu kırk mertebeyi tek tek geçmedikçe Tanrı'ya asla ulaşamayacağını, kavuşamayacağını anlatmıştır.

İçimizdeki rahmanî ve şeytanî unsurların sürekli savaş halinde olduğunu, râhmani cephede akıl, iman, bilgi, cömertlik, hayâ, sabır, günahlardan sakınma, Tanrı korkusu, edeb gibi olumlu huyların bulunduğunu, şeytânî cephede ise; iblis, nefis, kibir, hased, cimrilik gibi kötü huylardan oluştuğunu aktarmıştır.

Olumlu ve olumsuz huyları insanın tanımadan şeytani tarafı mağlup edemeyeceğini, bu sebeple Hacı Bektâş-ı Velî'nin, kişinin kendine dönerek kendisini tanıması gerektiğini, aksi takdirde ulu Tanrı'yı tanıyamayacağını, Tanrı'nın insana can damarından daha yakın olduğunu, bu konuya çok önem verdiği için kitabının bir bölümünde insan vücudundan, beden ve dış dünyanın birbiriyle ilişkisinden bahsettiğini söylemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin insanların en çok riyakârlık ve hareketlerindeki tezatlıklarına üzüldüğünü, Kur'an'a inanıp içinde kötülükleri bulduran insanın bir manasının olmadığını söylediğini hatta “Eğer içinde kötü duygular varsa dışını temizlemen fayda sağlamaz. Nitekim bir kaba içki koyup ağzını sımsıkı kapasan günde bin defadan on sene boyunca dışını yıkasan o yine aynı içkidir, murdardır. Hatta bir kuyuya bir damla içki damlasa bütün suyunu dışarı çıkarsalar, döktükleri ve döküldüğü yerde otlar yeşerse o otu bir koyun yese takvâ sahibi kimseler o koyunun etini bile haram sayar. Çünkü içki şeytanın şer aletlerinden biridir” şeklinde içkinin de şiddetle karşısında olduğuna şahit olduğumuzu söylemiştir. Ancak *Makâlât*'in

¹²⁴ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 182-183.

Sefer Aytekin neşrinde metnin kasten tahrif edilerek içki kelimesi yerine “pislik” kelimesi konuşulduğunu da eklemiştir.¹²⁵

Hacı Bektâş-ı Velî'nin fikirleriyle ilgili bir yanlışlığı da bu kısımda düzelten Coşan, Fuad Köprülü'nün manzum *Makâlât* tercümesinin bazı beyitlere dayanarak “On iki imama ikrarı, tevellâ ve teberrâyı tavsiyesi sebebiyle, Hacı Bektâş'ın Şîa-i İsnâaşeriye' ye mütemayil” olduğunu söylediğini ancak, bu beyitlerin en eski ve tam nüshasında bulunmadığını, sonradan eklenmiş olduğunu söylemiştir. En önemlisi de bunun *Makâlât* metni içinde yer almadığını, mütercim Hatipoğlu'na ait mukaddime kısmında yer aldığı için Coşan, bunun yanlışlığını ispat etmiştir.

Hacı Bektâş'ın Tesiri

Hacı Bektâş-ı Velî'nin etrafına toplananların manevî terbiyesiyle ilgilendiğini, kendisine sadık birçok dervişi olduğunu, *Vilâyetnâmesin*'de bu konuda yazılanların abartılı olsa dahi tamamen gerçek dışı olmadığını dile getiren Coşan, Hacı Bektâş'ın şeyhlikten ve dervişlikten uzak olduğu iddialarının kabul edilemeyeceğini, bu iddianın Hacı Bektâş'ın tasavvufa, tarikat ve dervişliğe dair bir eser yazmış olmasıyla da çelişmekte olduğunu özellikle vurgulamıştır.¹²⁶

Hacı Bektâş'ın eserinin içeriğiyle, büyük Türk şairi Yunus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyyesi*'ndeki fikirlerinin neredeyse aynı olduğunu, Hacı Bektâş-ın şîî ve bozuk akideli olduğunu düşünenler de içinde olmasına rağmen, Hacı Bektâş ile Yunus Emre'nin kuvvetli bir irtibatı olduğunu ispatı niteliğinde olduğunu söyleyen Coşan, Hacı Bektâş'dan sonra makamına geçenlerin kesinlikle tespit edilemediğini söylemiştir. Ancak ilk devirlerde tarikatın Ahîler'le, Fütüvvat teşkilatıyla irtibatlı olduğunu doğruluğundan bahsetmiştir. İlk Hacı Bektâş taraftarlarının büyük kısmının Ahî ve alperen olarak Anadolu'nun batısına yayıldıklarını, Rumeli ve Balkanlarda yerleşim merkezleri teşhis etmiş ve oraları Türkleştirdiklerini söylemiştir.

Tarikatın bu yayılması, kuvvetli bir tarikat literatürünün olmaması, merkezî bir teşkilatın kurulmamasından dolayı fikrî ve fiilî dağılmalara yol açtığını, pek çok din ve kültürlerle temas ve tesirlerinden sonra kozmopolit bir Bektâşî tarikatı

¹²⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 183-184.

¹²⁶ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 185.

meydana geldiğini, ilk devirlerdeki canlı, yapıcı, faydalı dervişler ile sonraki bu fonksiyonu yitirmiş, asıl gaye ve idealden uzaklaşmış kitleler arasında derin farklar olduğunu söylemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun manevî temellerini atan büyük şahsiyetlerden biri, Mevlânâ'ya aydınlara feyiz kaynağı, gazilere serdar, yiğitlere rehber, doğrudan halk irfanına dolaylı yoldan Türk dil ve edebiyatına hizmet etmiş, asırlardır milyonların kalbinde yaşamış ve yaşamaya devam eden münevver bir şahsiyet olduğunu bizlere aktarmıştır.

Coşan, Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektâşîlik üzerine İngilizce ve Fransızca olmak üzere yurt dışında iki farklı dilde makale de yayımlamıştır. “*Hacı Bektaş and The Bektaşî Order*” adlı İngilizce makâle Art of Kapadokya isimli yayında 1971 yılında Londra’da basılmıştır.¹²⁷ Aynı makâle Fransızca olarak da İsviçre’nin Cenevre şehrinde basılmıştır.¹²⁸

2.3.4. Konferansları ve Sohbetleri

2.3.4.1. Hz. Ali (14 Nisan 1994, Bakırköy)¹²⁹

Coşan, bu konuşmasına başlarken ayda bir kez dahi olsa Hz. Ali Efendimizle ilgili konuşmalar yapmak istediğini, bunun için de bazı sebepler olduğunu söylemiştir. Bunlar; Alevîlik konusunun hepimiz için büyük sosyal önem taşıyan önemli bir konu olduğunu, bu kelimenin Hz. Ali’ye aktüalite ifadesi olarak değil de bir mensubiyet kisvesi olarak değerlendirdiğini söylemiştir. Bu konunun önemli olması sebebiyle ilme ve araştırmaya dayalı, sağlam bilgiler konuşulması gerektiğini, bunun da memleketimize, halkımıza fayda sağlayacağını, mutluluk getireceğini düşündüğü için bunu yapmak gerektiğini belirtmiştir.

Kendisinin de Hz. Ali Efendimizle ırken ilgisi olduğunu, ecdadının da onun soyundan geldiğini dolayısıyla onun evlatlarından olduğunu, bu sebeple de Hz. Aliye muhabbet duyan insanlara hürmet ettiğini ve dikkatini çektiğini söylemiştir.

¹²⁷ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 187-197.

¹²⁸ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 199-209.

¹²⁹ Esad Coşan, “Hz. Ali”, *Tarihi ve Tasavvufî Şahsiyetler* (İstanbul: Server Yayınları, 2023), 46-59.

Ayrıca tasavvuf yönünden de mensup oldukları Nakşî tarikatının ilk ismi, bir rivayete göre zikr-i Hafîyi tercih etmiş Ebû Bekir es-Sıddîk Efendi olduğu, ama silsilesinin bir kolu da Hz. Ali Efendimize oradan Peygamber Efendimize bağlandığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Peygamber Efendimizin, Hz. Ali Efendimizin, Fatıma annemizin r.anhâ. evlâdı olan bütün imamlar, tasavvuf yönünden de samimi bir şekilde bağlandıkları kimseler olduğunu söylemiştir.

Coşan, ülkemizde hatırlı ve önemli, oldukça da kalabalık olan bir zümre var ki, bu gruba “Alevî” denildiğini, aslında sonundaki “î” sayesinde mensubiyet ifade ettiğini yani Hz. Ali Efendimize mensup olan anlamında kullanıldığını söylemiştir. Bu aitlik, gönül, sevgi ve inanç bağı olarak ait olmak demek, bunun da çok mübarek, çok muhteşem bir şey, bu kişinin de çok muhterem bir kişiliğe sahip olduğunun üzerinde önemle durmuştur. Ancak “Alevî” kelimesinin bazı kişiler için gurur bazıları için ise kuşku vesilesi, tereddüt meselesi hatta bazen soğukluk vesilesi olmuştur. Bunun çözülmesi, konuşulması gerektiğini düşünen Coşan, bu konuyu iki bakımdan ele almanın mümkün olduğuna değinmiştir:

1-Sosyolojik açıdan, “Alevî” diye anılan zümrenin örfünü, âdetini, hâlini inceleyip, tasvir, tarif ve beyan etmek şeklinde,

2-İdeal yönünden, hakikat ve doğruluk yönünden ele almak, tenkitçi bir bakışla meseleye eğilmek, kaynakları ve kaynakların sıhhatini araştırmak, doğruluğu hakkında söz söylemek şeklinde...

Coşan, bu konuşmayı yaparken izleyeceği yolu şu şekilde ifade ediyor; ““Türkiye’de vakıa olarak Alevîlik var, Bektaşîler var. Onların âyinleri şudur vs.” diye bir şey anlatmayacağım. Mademki bazı insanlar Hz. Ali Efendimize muhabbet duyuyorlar ve ona bağlı bulunuyorlar, seviyorlar; ben de seviyorum, onlar da seviyorlar. Binâenaleyh, ben onlara yardımcı olmak istiyorum. Alevîlik nedir? Hz. Ali’ye bağlılık nasıl olmalıdır? Hz. Ali Efendimiz nasıl bir insandır?”¹³⁰ Sorularına cevap oluşturacak bir konuşma içeriğinden bahsetmiştir.

Alevîlik konusunda işi temelinden tanzim etmek isteyen Coşan, bu şekilde faydalı olacağına inanmıştır. Çünkü güncel bir konu olan Alevîlik, bazen de ihtilaf ve çekişme konusudur. Aslında bu konu, sosyal bir problem teşkil etmektedir. Türkiye

¹³⁰ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 47-48.

de bizim vatanımız olduğundan bu toprakların problemleri üzerinde düşünmek, konuşmak ve çözüm aramak, doğru çözümleri bulmaya, güzel sonuçlara ulaşmaya çalışmanın aynı zamanda bir vatan borcumuz olduğundan bu konularla ilgilenmemiz gerektiğini dile getirmiştir.

Coşan, Ord. Prof. Fuad Köprülü, Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan, Abdülbaki Gölpınarlı bu konuda yazılar yazmış, hatırı sayılır kişiler olmasına rağmen, onların yazdıklarını vesika göstere göstere değiştirecek materyaller bulunduğunu söylemiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ının sağlam bir metnini ortaya koymuştur. Bundan ötürü, Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin anma programlarında onun eserinden faydalanılması vazgeçilmez bir hale gelmiştir. Çünkü bu konudaki yaptığı araştırmaların sonucu herkesi ilgilendirmekte ve bağlamaktadır.

1993 yılında Avustralya'ya gittiğinde Coşan, Alevî-Sünnî meselesinin orada dahi çok büyük bir ihtilaf meselesi olduğunu görmüş, çok büyük kavgalara yol açmış, üzüntülere sebep olduğuna şahit olmuştur. Bu duruma fazlaca üzülmüş, soyca, tasavvufî yönden, ilmî yönden diğer taraftan da millî yönden ilişkili olduğundan aradaki bu ihtilafı gidermeyi kendisine vazife edinmiştir. Alevî kardeşlerimizin fazlaca bulunduğu tarım şehri olan Avustralya'nın Mildura şehrindeki derneklerine ziyarete gitmiş, onlarla oturmuş ve aşırı davranışlarından dolayı onları uyarmıştır. Sünnî- Alevî rekabeti veya karşıtlığından çok İslam'a saldırıya dönüştüğünü, bunun yanlışlığını anlatmak için geldiğini söylemiştir. Oradaki Alevî kardeşlerimize de gerçekten Hz. Ali'ye bağlı iseler, böyle şeyleri yapmamaları gerektiğini anlatmıştır. Uzunca bir süre konuşmuşlar, onlar da meselelerini anlatmışlar ve orta yol bulunmuş. Bu olay vesilesiyle de Coşan'ın gönlünde ve zihninde Hz. Ali'yi tanıtmaya devam etme arzusu, Alevî kardeşlerimize hizmet etme isteği doğmuştur. Çünkü bu meseleyi bilenlerin, sağlam kaynaklara dayanarak konuşmalar yapması, önemli olduğu gibi bu konunun bir politikaya veyahut düşmanlık üretimine alet edilmesinin de önüne geçmeye olanak sağlayacaktır. En önemlisi de bu duruma ne Allah-ü Teâla da, Hz. Ali Efendimiz de razı olmayacaktır. Bundan dolayı Coşan, bu problemlerin çözüme ulaştırılması gerektiğini düşünmüştür.

Problemlerin çözümü için de Coşan, Alevî kardeşlerimizin büyük gördükleri, hürmet ettikleri bütün şahısları onlara güzelce, kaynaklarıyla tanıtarak bu konuyu tamamen tatlıya bağlamayı düşünmüştür. Yaşanılan hadiseden sonra, Hz. Ali Efendimiz'in sözleriyle ilgili dersler yapmayı planlamış, O'nun sözleri ve fikirleri

doğru bir şekilde anlaşılın, bilinsin ve yayılsın istemiş. O'nunla ilgili sağlam bir malzeme biriktirmeyi amaçlamış ve bu konuşması milat olmuştur. Bu başlangıcı Hz. Ali Efendimiz'in hayatını kısa bir özetleme ile yapmıştır;

“Hz. Ali Efendimiz, miladî 598 yılında doğmuş, babası Ebû Talib, aynı zamanda Peygamber Efendimiz'in amcası ve O'nu himayesine alıp çok yardım etmiş bir kişi. Ebû Talib'in pek çok çocuğu varmış, Hz. Ali Efendimiz de bunlardan bir tanesi... Peygamber Efendimiz, Hz. Ali'yi küçük bir çocukken alıp hem onu yetiştirmiş hem de amcasına vefa borcunu ödemiştir. Zaten Hz. Ali Efendimiz de Peygamber Efendimiz için bir şeref olmuş, onu tıpkı kendi evladı gibi yetiştirmiştir. Medine-i Münevvere'ye hicret ettikten sonra Peygamber Efendimiz'in kızı Fatımatüz-Zehrâ ile evlenmiş ve Peygamber Efendimiz' in damadı olma şerefine nail olmuştur. Hem de Efendimizin soyunu devam ettirme vazifesini yüklenmiştir. Fiziksel olarak, fazlaca esmer, sağlam vücutlu, son derece cesur, kahramanlıklarıyla konuşulan, bütün savaflara katılmış ve büyük başarılar elde etmiş olan bir şahsiyettir. Hz. Ali İslam'ı ilk kabul eden şahısların dördüncüsü olarak kayıtlara geçmiştir. Çocuk olduğu halde İslâm'ı kabul eden ve bu küçük yaşta namaz kılmaya başlayan ve İslâm'a bağlı yetişmiş bir şahsiyet olarak hayatta iken cennetle müjdelenen on kişiden birisi olmuştur. Çocukluğundan beri Peygamber Efendimiz' in terbiyesiyle yetişmiş, İslâm içinde yer alan ve o şekilde gelişen bir insan olduğu için de bu bakımdan da çok önemli ve özel bir şahsiyet”¹³¹ olduğunu öğreniyoruz.

“Halifelerin de dördüncüsü, ilk Müslüman olanların da dördüncüsü olan Hz. Ali'yi tamamen siyasi olaylara kapılarak maalesef şehit etmişler ve zaten cennetle müjdelenen birisi için bu da şehadet alâmeti olmuştur. Son derece edîp bir insan olduğu bilinen Hz. Ali'nin Mısır'daki komutanı Malik b. Eşter'e gönderdiği muhteşem bir mektubu varmış ki, edebî ve fikrî açıdan değerinin paha biçilemez olduğu konuşulmuştur. Gerçekten nüktesi olan, zerafet timsali, fesâhati olan fasîh ve belîğ bir insan olarak zikredilmiştir. Osmanlı ordusu mensupları hepsi Hz. Ali Efendimiz'in dervişânı, onun hayranlarındanmış. Hz. Ali efendimiz savaflarda stratejik olsa da geriye doğru gelmez, her zaman öne doğru saldıran, tıpkı bir aslan gibi direnen ve savaflan bir şahış olduğundan ordularda da bu yönü örnek alınmıştır.”

¹³¹ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 53-56.

¹³²Şeklinde Hz. Ali'den bahseden Coşan, Hz. Ali gibi mübarek, cennetle müjdelenmiş, salih, hayatının ve fasih, belîğ sözlerinin anlatıldığı yere Allah'ın rahmetinin ineceğini umarak bu konuşmasını sonlandırmıştır.

2.3.4.2. Hz. Ali (29.03.1996, İzmir-Seferihisar)¹³³

Coşan, İslam Devletinin 5. Devlet başkanı, Emirül Mü'minin, imamül müslimin her girdiği mücadelede galip olan Allah'ın aslanı olan Hz. Ali Efendimiz hakkında bilgiler verdiği bu konuşmasının amacını şu şekilde aktarmıştır:

“Hz. Ali Efendimiz'in 20.yy'da dahi Türkiyemizde halkımız için çok önemli bir şahsiyet olmasıdır. Hz. Ali Efendimiz öyle bir şahsiyettir ki tarihte kendisini sevmeyen, silah çekip karşısına çıkmış olan hatta kendisine saldırarak şehit etmiş olan insanlar olmasına rağmen bugün bütün Müslümanlar kendisini sevmektedir. İşte bu yüzden de onu anlatmak istiyorum. Müslüman kardeşlerimizin hepsini seviyoruz. Daha geniş anlamda bütün insanları seviyoruz. Çünkü hepsi Hz. Âdem atamızdan kardeşlerimizdir. Hepsinin iyiliğini ve mutluluğunu istiyoruz”¹³⁴ diyen Coşan, Hülefâi Raşidin hakkında olumsuz düşünen Müslüman kardeşlerimiz olmasına rağmen Hz. Ali hakkında olumsuz düşünen hiçbir Müslüman kardeşimizin olmadığını özellikle vurgulamıştır.

Coşan, Müslüman kardeşlerimizin iyiliği ve mutluluğu, Allah-ü Teâlâ'nın tesis etmiş olduğu kardeşliğin hayatımızda içtenlik kazanması, Müslümanlar arasında ihtilafın olmaması, yaraların sarılması, en önemlisi de taraflar için murad edilen hayır gibi amaçlar düşünüldüğünde Hz. Ali Efendimiz Türkiye'deki bütün Müslümanların saygı duyduğu bir şahsiyet olarak öne çıktığını aktarmıştır.

Coşan, inanç ve mezhep bakımından, Şîî ve Alevî kardeşlerimiz Hz. Ali'den önceki üç halifeyi sevmiyor ve kabul etmiyor, hatta bir kısmı aleyhinde sözler söylediğini, bu üç halifeyi reddederek, tenkit ederek ve böyle davranarak tehlikeli duruma düştüklerini söylemiştir. Bu tehlikeli durumu şu şekilde açıklamış ki; Eğer tenkit ettikleri, bu kişiler Allah'ın sevgili kulları iseler, Alevî ve Şîî kardeşlerimiz ahirette itaba, ikaba, cezaya maruz kalacaklardır. Bundan dolayı konunun açılması,

¹³² Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 56-59.

¹³³ Esad Coşan, “Hz. Ali”, *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler* (İstanbul: Server Yayınları, 2023), 13-45.

¹³⁴ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 13-14.

konuların içine girerek meselelerin ilmî olarak anlatılması, Türkiyemiz de önemli bir dini çalışma olduğunu belirtmiş, hem de Şîî ve Alevî kardeşlerimiz için hayırlı, sevaplı ve çok faydalı bir çalışma olduğunu söylemiştir.¹³⁵

Coşan: “Biz Allah’ın kuluyuz. O’nun varlığı ve birliğini sağlam, doğru ve sahil bir şekilde kabul etmemiz gerekir. O’nun varlığını ve birliğini kabul etmeyen bir insanın cennete giremeyeceği ve ebedi hüsrana uğratılacağı bildirildiği için, biz insanlar için en önemli husus Allah’ın varlığını ve birliğini doğru bir şekilde bilmektir. Yani ilk işimiz; Marifetullahı öğrenmektir. Bu da Allah’ı doğru bilmektir ve Allah’la tanışık olmak demektir. Marifetullaha nail olmak, o dereceye ulaşmak, dünyadaki bütün insanlık için en mühim konudur. İster Amerikalı olsun ister Avrupalı ister Türk kim olursa bu herkes için aynıdır. Bu çizgide hata yapanların ebedi hüsrana uğrayacakları naslarla sabittir. Sadece hak dine mensup olup “ben bu yoldayım” demek insanı kurtarmaz. Onların yolundan gitmemiz de Kur’an-ı Kerim de; “Andolsun “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir!” diyenler, kesinlikle kâfir olmuşlardır!”¹³⁶ Buradan çıkartacağımız şey Hristiyanların yaptığının yanlış olması ve Marifetullahı doğru bilmenin ne kadar önemli olduğudur. Aslında %99’u Müslüman olan ülkemizde bu kısım aşılması olmasına rağmen çoğu insanın Müslüman sayılamayacak veya İslamî bakımdan doğru yolu şaşırması, İslam’dan uzaklaşmış görünmektedir.”¹³⁷ Şeklinde söyleyerek işte tam da bu yüzden, bu insanlara doğruyu göstermek gerektiğini, hakkı tavsiye etmenin, anlatmanın, tebliğ etmenin en büyük borcumuz olduğunu dile getirmiştir.

Allah-ü Teâla; “Sizden, insanlığı hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulsun. İşte kurtluşa erenler onlardır.”¹³⁸ Burada iki mana olduğunu söyleyen Coşan, birinci manaya göre bütün Müslümanlar görevli, ikinci manaya göre sadece işi bilen yani din âlimleri görevli olarak anlaşıldığını, ancak birinci mananın daha doğru olduğunu aktarmıştır. Bundan dolayı hepimiz etrafımıza, insanlığa doğruları anlatmakla mesul olduğumuzu, sonuç olarak da Marifetullahı bilmenin ebedi saadetteki yolcuğumuz için en önemli mevzu olduğunu vurgulamıştır.

¹³⁵ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 14.

¹³⁶ Maide 5/17.

¹³⁷ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 14-16.

¹³⁸ Âl-i İmrân 3/104.

“Peki, Allah’ı görmeden nasıl bileceğiz?” sorduğu sorunun cevabını; “Tabi ki Peygamber Efendimizin sünnetinden tanıyacak, her şeyi birinci kaynağından öğreneceğiz.”¹³⁹ Şeklinde veren Coşan, en büyük müfessir olan Peygamber Efendimizi tanımak, Onun sünnetini çok iyi bir şekilde öğrenmek gerektiğini, Kur’an-ı Kerim’in dahi sünnet-i seniyeyle öğrenileceğini, özlü sözlerin ancak hadislerle açıklanacağını söylemiştir.

Peygamber Efendimiz’in bilgilerini en iyi öğrenen ve öğretecek olan da Onun yanında, yakınında, Onun terbiyesiyle yetişmiş talebeleri olduğunu söyleyen Coşan, bu kişilere de “sahabe” dediğini, bu şahsiyetleri tanımak, Peygamber Efendimiz’den neler öğrenmişler, dinin aslı hakkında onların görüşleri nelerdir? Bunları öğrenmenin biz Müslümanlar için çok önemli olduğunu söylemiştir. Sahabenin de en önde gelen şahsiyetlerinden, Peygamber Efendimizin en yakını olan Hz. Ali Efendimiz olduğunu, bu bakımdan Coşan’ın bu konuşmasını, Hz. Ali r.a.’ın hayatı ve şahsiyetini anlatmak üzere tertip etmiş olduğunu öğrenmekteyiz.

“Hz. Ali, dini konularda en bilgili, fetva veren, kadılık ve hâkimlik yapmış, Peygamber Efendimizin akrabası ve damadıydı. Bundan dolayı Hz Ali efendimizin tanınması bizim için çok gereklidir. Ayrıca sosyal yönden 20. yy da Hz. Ali Efendimizin Türkiye içinde ve dışındaki Müslümanlar için gereklidir. Çünkü bir grup var ki Hz. Ali’ye mensubuz, onun taraftarıyız ve Alevîyiz diyen, bir grup daha var ki yine Hz. Ali’yi seven, ona mensubuz diyen Ehli sünnet. Pratikte aslında bu iki zümre arasında hiçbir fark olmaması lazımken, aralarında farklılık, çekişme ve bir zıtlasma var.”¹⁴⁰ diyen Coşan, hâlbuki Kura’n-ı Kerim’de, “....Mü’minler ancak kardeşirler”¹⁴¹ buyrulduğu gibi Müslüman Müslüman’a rakip olamaz, düşmanı olamaz, onlar ancak kardeşirler düsturuyla bu zihniyeti kaldırmayı üzerine vazife bilmiş bir grup olduklarını söylemiştir.

Coşan, başka bir Avustralya sohbetinde yaşanan bir olayı aktarmıştır;

“Sivas’taki Madımak oteli olayından sonra Avustralya’daki Alevîler çok kızmış, üzülmüşler ve radyoda İslam’a, Kur’an-ı Kerim’e, Sünnîlere çok ağır sözler

¹³⁹ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 17.

¹⁴⁰ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 18-19.

¹⁴¹ Hucurat 49/10.

ve hakaretler etmiş. Oraya gidince bunu bize bildirdiler ve en çok Alevi nerdeyse oraya gidelim dedim. Ve Avustralya'nın bir şehri olan Mildura'ya gittik. Oraya ozanlar, şairler, yazarlar, liderler, dernek başkanları gelmişler. Onlara beni affedin ama övünmek için değil, bilinsin diye söylüyorum. Ben Seyyidim yani Onun soyundan geldim, Hz. Ali dedem, Hz. Fatma ninem, Câfer-i Sadık pirimdir, başımın tacıdır, İmam-ı Azam efendimizin hocasıdır. Dolayısıyla ben Hz. Ali Efendimize bağlıyım, Câfer-i Sadık Efendimize de tarikat yoluyla bağlıyım. Ayrıca üniversitedeki çalışmalarımda da Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili doçentlik çalışması yaptım ve yayımlandı. Dergilerde, gazetelerde oradan alıntılar yapılarak, çok methedici yazılar yazıldı. Hacı Bektâş kasabasındaki anma toplantılarında kitabımdan mutlaka alıntılar yapıldı ve istifade edildi. Bu konuyla bilinen biriyim. Kur'an-ı Kerim'e sövünce İslam'dan çıkarsınız. Hz. Ali Efendimiz asla böyle yapmamıştır şeklinde konuştuk epeyce, çok memnun oldular, ikna oldular.”¹⁴²

İslam terbiyesine göre, söylenilen sözün aslını, kaynağını gerçekten iyi bir şekilde araştırmak ve söylemek gerektiğini, Hz. Ali'yi tanımak için de en eski ve asıl kaynağa inmek gerektiğini düşünen Coşan, en eski tarih kitaplarını okumuş ve hazırlığını ona göre yapmıştır.

“Hz. Ali'ye bağlı olana “Alevî” deniliyor. Hz. Ali'ye düşman olana da Sünnî deniliyor zanneden insanlar varmış. Bunun çok büyük bir yanlış olduğunu açıklamaya hacet yoktur. Hâlbuki Hz. Ali Efendimiz 'in hem hayatında hem de hayatından sonra, evlatları zamanında Sünnîler hep onun taraftarı olmuştur. Ona karşı olanlar kimler peki?” Bu şekilde sorduğu soruya Coşan'ın cevabı: “Hz. Ali'ye Emeviler muhaliftir ki bugün “Emeviyim” diyen bir grup yoktur. Hariciler muhaliftir. Neticede Hz. Ali Efendimiz'i şehit eden Abdurrahman b. Mülcem el-Harici'dir. Bugün dünya üzerinde onlardan da yoktur. Yezidiler muhaliftir. Hz. Ali Efendimizin mübarek evladı, Hz. Hüseyin'i şehit eden Yezid'dir. Günümüzde Müslümanlar arasında Yezid de yoktur. O halde bugün Ehl-i Sünnet arasında ne bir Yezidî, ne bir Emevî ne de bir tek Haricî yoktur. Bundan dolayı Ehl-i Sünnetten herkes, Hz. Ali taraftarı olduğuna göre Ehl-i Sünnetin de hepsi Alevîdir. Alevi

¹⁴² Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 19-20.

kardeşlerimiz muhalif olanlara reaksiyon göstermek yerine Ehl-i Sünnet kardeşlerine tepki gösterirse, hedef şaşmış olur.”¹⁴³ Şeklinde olmuştur.

Coşan, Türkiye’deki Müslümanların büyük bir kısmının da, kendilerinin de Hanefî mezhebine bağlı olduklarını, bir kısmının da Şafî mezhebine mensup olduğunu dile getirmiştir. Bu söylemin sebebi ise, Sünnîlerin bağlı olduğu İmam-ı Azam Hanefî Efendimiz, Hz. Ali’ye sevgisinden, bağlılığından hapse atılmış, yani Ehl-i Sünnetin imamının da Hz. Ali’nin koyu taraftarı olduğunu tüm tarih sayfalarının yazdığını söylemiştir.

Coşan; “Yani biz Hz. Ali taraftarıyız. Ancak her manada biz Alevî değiliz. Çünkü Alevîlerin bazı yaptıklarına bakınca Hz. Ali Efendimizin çizgisinden farklılıklar görmekteyiz. Örneğin bir Alevî namaz kılmıyorsa, Hz. Ali’nin çizgisinden çıkmış olur. Üstelik Hz. Ali’nin namaz hassasiyeti biliniyor ve vasiyetinin bu yönde olduğu aşikârken namaz kılmayan onun çizgisinden çıkmış olmaktadır. Namaz kılan da onun yolundadır demek hiç de yanlış olmaz.”¹⁴⁴ Şeklinde bu konudaki fikrine net bir şekilde beyan etmiştir.

İkinci önemli bir konu da içki içme mevzusu olduğunu, Alevî kardeşlerimizden de Sünnî kardeşlerimizden de içki içenleri gördüğünü, hatta Alevî, Bektaşî kardeşlerimizin ayinlerin de bunu adet edindiğine şahit olduklarını dile getirerek, halbukî içki içen, Hz. Ali’nin de Hacı Bektâş-ı Velî’nin de çizgisinden çıkmış olacağını söyleyen Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî’nin şu cümlelerini hatırlatmıştır;

“Bir kuyuya bir damla içki düşse, su murdar olur olur. Suyun çıkarılıp, dökülüp temizlenmesi gerekir. O suyun döküldüğü yerde ot bitse, otu da koyun yese, o koyunu ben yemem”.¹⁴⁵ Ve bu kadar hassas birinin izinden gidilecekse bunun hiç kolay olmadığını eklemiştir.

Bunlardan sonra şu sorunun akla geldiğini söyleyen Coşan; “Kur’an-ı Kerim bunu kesin bir dille yasaklamışken Alevî veya Bektaşî kardeşlerimizden içki içenlerin içme nedenleri nedir? Semah ayinlerinde merasim konusu yapılmış, kâseyi

¹⁴³ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 20-21.

¹⁴⁴ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 21.

¹⁴⁵ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 22.

doldurduktan sonra aralarında dolandırıp içkiyi hepsinin sırasıyla içtikleri gerçeği inkâr edilemezken bu içkiyle olan bağ, Hz. Ali veya Hacı Bektâş-ı Velî taraftarlığıyla nasıl bir arada düşünebilir?”¹⁴⁶ Şeklinde çelişki içinde olan duruma farkındalık katmıştır.

Bir başka meselenin de namaz konusu olduğunu söyleyen Coşan, Câfer-i Sadık Efendimizin yazdığı ve Şîîler tarafından basılmış fıkıh kitabında, namazla ilgili düşüncelerine dikkat vermek gerektiğini ve taraftarıyız dedikleri bu şahsiyetlerin namaza ne kadar önemli olduğunu yazdığını vurgulamıştır.

Aslında bu uyarılardaki amacın, Alevî ve Bektaşî kardeşlerimizin kötü duruma düşmemeleri ve günaha girmemeleri adına olduğunu dile getiren Coşan, onların Allah-ü Teâlâ'nın istemediği bir pozisyona gelmemeleri için, yapılması gereken nedir? Şeklinde aşağıda cevabını vereceği soruyu dinleyicilere yöneltmiştir.

İlk adımın Hz. Ali Efendimiz'i tam ve doğru bir şekilde tanımak olduğunu söyleyen Coşan, sağlam kaynaklardan yararlanarak edindiği bilgileri bu konuşmasında bizlere aktarmıştır. Hz. Ali Efendimiz'in hayatını en başından anlatmaya başlamış, kaynaklarıyla delilleriyle yanlış bilinenleri doğru şekilde aktarmış, bu sayede zihinlerdeki bilgileri de güncellemiştir. Bunlar:

“Hz. Ali Efendimiz'in adı Ali'dir. Çeşitli künyeleri vardır ve onlarla da anılmıştır. Bu künyelerden bazıları; “Ebu-l Hasan”; Hasan'ın babası, “Ebu-l Turab”; “Toprağın babası, “Ali b. Ebî Talib”;Ebû Talib'in oğlu, anlamlarına gelmektedirler. Farklı lakapları ise; “Haydar-ı Kerrar”; Tekrar tekrar saldıran aslan anlamında kullanılan, çok cesur olduğu için kullanılan bir lakaptır. “Esedulla-ı Galîb”;Allah'ın aslanı ama galip olan, hangi mücadeleye girerse girsin yenilmeyen anlamındadır. “El- Mürteza”; Kendisinden razı olunan anlamında, aynı zamanda Allah ve Rasulü kendisini sevmiş ve razı olmuş manası taşıyor. Hz. Ali'nin annesi Fatıma binti Esed (r.anha)'dır. Yani Hz. Ali'nin hem eşinin hem de annesinin ismi Fatıma'dır.”¹⁴⁷

Hz. Ali Efendimiz' in yedi, dokuz, on veya on beş yaşında Müslüman olduğuna dair dört rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden en sağlam olanı yedi yaşında olduğu yönündedir. Bir gün Hz. Hatice ve Peygamber Efendimiz'i İslam ilk

¹⁴⁶ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 23.

¹⁴⁷ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 24-26.

geldiği zaman namaz kılarken görmüş ve ne yaptıklarını sormuştur. Onlar da Allah’a ibadet ediyor, namaz kılıyoruz, putlara tapmamın yanlış olduğunu, bunu kabul etmesini söylemişlerdir. O da önce babasına soracağını söylemiş sonra da Allah’ın kendisini yaratırken babasına sormadığını düşünerek Allah’ın varlığını kabul etmeye karar vermiştir. Ve çocuk yaşta Müslüman olmuştur. Ayrıca zaten Hz. Ali Efendimiz Peygamber Efendimizin yanında, Onun terbiyesiyle yetişmiştir.”¹⁴⁸ Şeklinde Hz. Ali Efendimiz hakkında önemli bilgiler veren Coşan, konuşmasının buradan sonraki kısmında ise Hz. Ali Efendimiz ve Hz. Fatıma ile ilgili bir rivayeti aktarmıştır;

“Hz. Ali ve Hz. Fatıma oruçlu oldukları bir gün iftar edecekken, kapı çalmış ve miskin biri yiyecek istemiş. Onlarda yiyecekleri çok az olmasına rağmen, kapıya gelene sofrayı vermişler. Ertesi gün aç halleriyle oruç tutmuşlar ve iftar vakti yine birisi kapıyı çalmış ve aç olduğunu söylemiş, onlarda yiyeceklerinin hepsini o kişiye vermişler. Sonraki gün yine oruç tutmuşlar ve tam da oruçlarını açacakken kapı çalmış ve kaç gündür aç olduğunu söyleyen bir kişi çıkmış karşlarına. Hz. Ali ve Hz. Fatıma anamız hiç düşünmeden yine son yiyeceklerini paylaşmış ve teşekkür beklemeden Allah rızası için yaptıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine bu mübarekleri Allah-ü Teâla Kur’an-ı Kerim’de şu ayetlerle övmüştür:

İnsan Suresi 8-9. Ayetlere göre; “Onlar seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirdiler.(Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.”¹⁴⁹ Bu ayetlerle övülmek herkese nasip olmayacağı gibi, onların ne kadar faziletli kişiler, mübarek, sabırlı şahsiyetler olduğunu göstermiştir. Çünkü üç gün aç karnına sıcak bir memlekette oruç tutmak herkesin yapabileceği bir şey değildir.”¹⁵⁰

“Hz. Ali, Peygamber Efendimiz tarafından methedilmiş bir kimsedir. Bu övgünün temel sebeplerinden biri de Cebrail a.s. gelip bizzat Peygamber Efendimize on kişiyi cennetle müjdelemiş, bunlar arasında da Hz. Ali de yer almış olmasıdır. Cennetle müjdelenmiş on kişi; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Sa’d

¹⁴⁸ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 27.

¹⁴⁹ İnsan 76/8-9.

¹⁵⁰ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 29-30.

b. Ebî Vakkâs, Saîd b. Zeyd, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. El-Cerrâh.”¹⁵¹

Coşan, bu bilgileri aktardıktan sonra bunların içinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın da olduğuna, onların da cennetle müjdelendiğine dikkat çekmiş, Alevî kardeşlerimizin bunu da unutmamaları gerektiğini söylemiştir. Hatta Hz. Ayşe’nin bir rüyasına göre üç tane ay gökten inip Hz. Aişe’nin odasında toprağa girmiş olduğunu, Hz. Aişe’nin odasına daha sonra Hz. Peygamberimiz, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer defnedildiğini, buradan da anlaşılacağı üzere bu münevver şahsiyetlerin de Allah-ü Teâla tarafından övülmüş, sevilmiş olduğuna işaret edildiğini söylemiştir.

Coşan, Hz. Ali’nin kahramanlığıyla ilgili şunları anlatmaya devam etmiştir: “Hz. Ali Efendimiz bütün savaşlara katılmıştır. Ancak Tebük seferine giderken Peygamber Efendimiz Hz. Ali’ye kalmasını ve ona vekâlet etmesini istemiştir. Buna üzülen Hz. Ali Efendimize neden kendisini bıraktığını sorduğunda, Peygamber Efendimiz; “Sen Harun’un Musa yanındaki pozisyonu gibi benim yanımda bir pozisyona sahip olmak istemez misin? Musa (a.s.) Tur dağına çıkarken kavmin başına Harun (a.s.) bıraktığı gibi ben de seni bırakıyorum. Musa yanında Harun gibi sen benim yanımda olmak istemez misin? Şunu da bil ki benden sonra Peygamber yoktur. Evet, sen bu Harun gibisin ancak Peygamber değilsin” demiştir. Bunu duyan Hz. Ali kalmayı kabul etmiş ve ordu gitmiştir. Ancak bu sefer olmadan ordu geri gelmiştir. Yani Hz. Alinin katılmadığı hiçbir savaş olmamış, bütün savaşlara katılmıştır.”¹⁵²

Coşan, bunlardan sonra, Hz. Ali’nin Uhud savaşında da kahramanca savaştığını ve çok yara aldığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hendek harbinde kimsenin karşısına çıkmaya cesaret edemediği çok güçlü, kuvvetli bir şahsın karşısına sadece Hz. Ali’nin cesaret etmiş olması onun ne kadar cesur, kuvvetli ve güçlü olduğunu gösterdiğini, aslında bu anlatılan olaylar, savaşlarda yaşanan hadiseler, Hz. Ali’nin mücahitliğini sözde kalmadığının da açıkça bir ispatı olduğunu söylemiştir ve şunları anlatmaya devam etmiştir:

¹⁵¹ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 31.

¹⁵² Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 32-33.

“Hayber fethedileceğinde, Hz. Ebû Bekir komutan olmuş, Hayber’e saldırmışlar ancak fetih olmamış. Hz. Ömer komutan olduğunda Hayber’e saldırmış ve yine fethedilemeyince Peygamber Efendimiz; “Yarın ben sancağı bu sefer öyle bir şahsa vereceğim ki Allah onu sever o da Allah’ı sever” buyurmuştur ve gece herkesin uykusu kaçmıştır. Hz. Ömer “Ömrümde sancak bana verilsin diye bu kadar arzu etmemiştim” şeklinde söylemiştir. Ertesi gün olmuş ve Peygamber Efendimiz orduya bakmış ve herkes kendini göstermek için yükseltiyor ancak O oradan kimseyi seçmemiş ve Ali nerede diye sormuştur? Oradakiler gözünün ağrıdığını ve çadırda olduğunu söylemişler. Peygamber Efendimiz;

“Çağırın bana” diye buyurmuş ve çağırıp gelmişler. Hz. Ali’nin gözüne okuyan Efendimiz tükürüğünü Hz. Ali Efendimiz’ in gözüne sürmüş ve ağrısı anında geçmiş. Daha sonra Hazreti Ali Efendimiz demir bir kapıyı kendisine kalkan yapıp düşmana saldırmıştır. Çok büyük kahramanlıklar yapmış ve Hayber’i fethetmiştir. Ve bu fetihden sonra “Hayber Fatih” diye anılmaya başlanmıştır. Bunlar Hz. Ali için hem kahramanlığın hem de Allah’ın sevdiği kul olduğunun göstergesidir.”¹⁵³

Coşan, Hz. Ali’nin Aşer-i Mübeşşere’den olması, cennetlik Fatıma annemizin eşi olması, Peygamber Efendimizin damadı olması, Peygamber Efendimizin kardeşi ilan etmesi, Onun evinde büyümesi, Kur’an-ı Kerim’de methedilmesi, yine Peygamber Efendimiz’in Musa-Harun benzetmesi, Hayber de övülmesi, vahiy kâtibi olması, okuma-yazma bilmesi ve bu anlatılanlara nail olması Hz. Ali için ayrı ayrı şeref olduğunu belirtmiştir.

Coşan’ın bu konuşmasında, Hz. Ali’nin hayatını, Peygamber Efendimiz hayatta iken hayatı, ikincisi Peygamber Efendimiz’ in vefatından sonraki hayatı şeklinde ikiye ayırdığını öğreniyoruz:

“Hz. Osman zamanında Müslümanlar arasında ihtilaflar ve anlaşmazlıklar başlamıştır. Hz. Ali de Hz. Osman’ı yaptığı yanlışlara karşı uyarmasına rağmen yolunda gitmeyen durumlar sonunda Mısır’dan gelen kalabalık bir grup Medine’yi hükümlerine almışlar. Hz. Ali Hz. Osman’ı onlara karşı korumuş, hatta Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i onun kapısına saldırılmasın diye kapısına dikmiştir. Ancak o kalabalık grup el birliğiyle Hz. Osman’a saldırıp, Kur’an-ı Kerim okurken şehit etmiştir.

¹⁵³ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 34-35.

Kur'an-ı Kerim'in üzerine kanları akmıştır. Bu Kanlı Kur'an-ı Kerim müzelerimizde yer almaktadır.”¹⁵⁴

“Hz. Osman öldürüldükten sonra Hz. Ali Efendimiz halife seçilmiş, ancak bazıları onun da halifeliğini kabul etmemiştir. Bu süreçten sonra İslam siyasi tarihinde çatlaklıklar ve mücadeli dönem başlamıştır. Hz. Ali onları itaatine almak için yola çıktığında, Basra'ya yakın bir yerde karşısına Hz. Aişe annemiz muhalif olarak karşına çıkmıştır. Cemel vakası olarak bilinen bu olayda, Aşer-i Mübeşşereden Hz. Talha ve Hz. Zübeyr de Hz. Aişe'nin yanında yer almışlardır. Maalesef bu iki taraf arasında savaş olmuştur. Hz. Ali'ye muhalif olanlar yenilmiş, Talha ve Zübeyr şehit olmuştur. Hz. Aişe ise Peygamber Efendimiz' in hanımı olduğu için Medine'ye gönderilmiştir. Ancak bu elim hadise tarih sayfalarına kara harflerle yazılmış, politikanın insanlara getireceği yeri bir kez daha gözler önüne sermiştir. Hâlbuki bu kişiler de cennetle müjdelenmiş kimseler. Nasıl olur da birbirlerine muhalif olup, sonucunda kanlı bir sahne görülmesine sebep olmuşlardır?”¹⁵⁵

Coşan, işte bu hadisede görüldüğü gibi politika, siyaset, partiler İslam kardeşliğinin önüne geçmeyip, birbirimizi zehirlemememiz gerektiğini, Hz. Ali'nin haklı olduğunu ve diğerlerinin ona uyması gerektiğini söylemiş ve:

“Daha sonrasında Hz. Ali Efendimiz, halifeliğini kabul etmeyen Şam ordusuyla Sıffin'de üç ay boyunca mücadele etmek zorunda kalmıştır. İki tarafın da İslam ordusu olmasına rağmen, 70 bin Müslüman ölmüştür. Üstelik bundan sonra daha büyük bir fitne çıkmıştır. Hz. Ali Efendimiz tam galip olacakken Şam'daki büyük küçük Kur'an-ı Kerim sayfalarını mızrakların ucuna takıp, onu hakem yapmak istemişlerdir. Hz. Ali Efendimiz' i dinlemeyen ordusu Kur'an-ı Kerim'i hakem yapmak istemiştir. İsrarla Hz. Ali Efendimiz de hakem olarak kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu hakemliği kabul etmeyen grup da ordudan ayrılarak “*Hâriciler*” adı altında bir topluluk oluşturmuştur. Haricilerle ne kadar orta yol bulunmak istense de onlar asi davranışlara devam etmişlerdir. Bundan sonra Nehravan'da savaşlar olmuş ve arkasından iki taraf hakemler seçmiş ama bunlarda da oyunlar yapılmış. Hz.

¹⁵⁴ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 39.

¹⁵⁵ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 39-40.

Ali'nin rızası olmadan tayin edilen hakemden sonra büyük bir ihtilaf daha çıkmış ve H.Ali onlara karşı bir ordu hazırlamak istese de Kufeliler onun yanında durmamıştır. Bu olaylardan sonra Toplum ikiye bölünmüş, bir kısmı Hz. Ali'ye bir kısmı da Muaviye'ye biat etmiştir. Toplumun ikiye bölündüğünü gören Hâricîler üç devlet başkanını da öldürmeye karar verdiler. Hz. Ali, Hz. Muaviye ve Amr b. El-Âs için bu karar alındıktan sonra, Hz. Ali savunmasız bir şekilde Kufe mescidine gittiğinde onu bekleyen Abdurrahman b. Mülcem isimli şahıs, kılıcına zehir sürerek Hz. Ali'nin alınının ortasına vurmuştur. Çok derin bir yara alan H.Ali Efendimiz iki gün yaşadıkdan sonra 661 yılında şehit olmuştur.¹⁵⁶ Şeklinde olayın seyrini aktarmıştır.

Coşan, beş yıl halifelik yapan Hz. Ali, halifelik yaptığı sürede devletin malından hiç bir şey kullanmamış, teklif edenlere de “almam oradan” cevabını vererek ne kadar hassas bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Hz. Ali'nin velilik ordusunun, zümresinin şâhı olduğunu bizim de buna şahadet ettiğimizi söylemiştir. Alevî kardeşlerimizin minarelerden ezan sonunda “Eşhedü enne Aliyyen veliyyullah” Hz. Ali Allah'ın evliyasıdır manasına gelen bu cümleyi eklemeleri çok da doğru olmadığını söyleyen Coşan'a göre buna şahitlik etsek de bunu ezan sonuna eklemek, taraflar arasında ayrılığa sebep olacağını söylemiştir.

Bir diğer mesele de; Hz. Ali Efendimiz' in imzasıyla, kendisinin yazdığı Kur'an-ı Kerim'in şu anda Topkapı sarayında yer almakta olduğunu söyleyen Coşan, Alevî kardeşlerimizin bazıları Kur'an'ın eski Kur'an olmadığını iddia ederken, Hz. Ali'nin bizzat imzasını taşıyan Kur'an-ı Kerim'in bir nüshasının Topkapı Müzesinde olduğunu onlara hatırlatmak gerektiğini ve bunu göz önünde bulundurmalarını dolayısıyla bu yanlışla düşmemelerini onlara hatırlatmıştır.

Hz. Ali'nin ne kadar mütevazı olduğunu hatırlatarak, hatadan dönmenin çok önemli olduğunu söyleyen Coşan, Hz. Ali'yi yanlış tanıyan, onun yaşantısına aykırı iş yapan varsa ya da bilmeyip yeni duyan kişilerden namaz kılmayan, içki içen, Hz. Ali Efendimiz'in yolunda yürümeyen varsa hatasından dönmesini tavsiye etmiştir. Çünkü doğru yol Hz. Alimizin yoludur diyerek, bir Sünnî olarak Hz. Ali'ye olan bağlılığını da dile getirmiştir.

¹⁵⁶ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 40-41.

Coşan, bu konuşmasını Hz. Ali'nin hem Alevî hem de Sünnî kardeşlerimize ve hepimize olan vasiyetiyle bitirmiştir. Bu vasiyet de Hz. Ali; "...Ahiret hesabı için çalışın; zalime düşman, mazluma yardımcı olun. İki kişinin arasını düzeltmek bütün nafîle namazlardan ve nafîle oruçlardan daha hayırlı daha güzel" demiştir.¹⁵⁷ Coşan da işte bu yüzden, bu vasiyete uyararak Alevî-Sünnî kardeşlerimizin arasını bulmak için çabaladıklarını söylemiştir.

2.3.4.3. Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât(Ankara, 07. 10. 1992)¹⁵⁸

Coşan, bu konuşmasına üniversitedeki çalışmaları esnasında Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerini doçentlik tezi olarak niçin seçtiğine dair sebepleri açıklamayla başlamıştır. Bunlar:

"Peygamber Efendimiz' in, Hz. Ali Efendimiz' in evladından olduğumuzdan, dedemizi, akrabalarımızı anmış olduğumuzdan, o büyüklerimizden birisini seçtim. Tasavvuf yönünden de, Câfer-i Sâdık Efendimiz silsilemizin büyüklerinden olduğu için... Fıkhen Hanefî mezhebinden olduğumuzdan, İmâm-ı Âzam Efendimiz Câfer-i Sâdık Efendimiz'in talebesi olduğundan ve onlara hürmetle baktığından; mezhebimizin imamının yolunda yürümek istediğimden, severek bu konuyu seçtim. Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî Efendimiz' in *Makâlât*'ı da Anadolu'daki Dinî Türk Edebiyatı'nın ilk çağlarına ait, nadir ve çok önemli misallerinden birisi idi. Dil ve muhteva bakımından çok önemliydi. Ayrıca yazarı yönünden, çok sevilen bir kimsenin eseri olması bakımından önemliydi. O bakımdan da bu konuyu seçtim."¹⁵⁹

Coşan, Zahid Kotku'nun işaretiyle kurulan Hakyol Vakıflarının üç ana hedefini şu şekilde sıralamıştır;

- 1- Eğitim
- 2- Yardımlaşma
- 3- Dostluk. Bu düsturlarla yola çıkılmıştır.

¹⁵⁷ Coşan, "Hz. Ali", 2023, 43.

¹⁵⁸ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât", 204-233.

¹⁵⁹ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât", 204-205.

Kur'an-ı Kerîm'de "Mü'minler ancak kardeştir, sadece ve sadece kardeştir!"¹⁶⁰ Ayetiyle, Mü'minlerin birbirleriyle olan alakalarının, başka şeylerle açıklanamayacağını ancak kardeş olduklarını, başka bir sıfatın buna karşılık gelemeyeceğini, bunun için de bütün Müslümanları kardeşimiz olarak görmemiz gerektiğini bize haber vermektedir. Buna istinaden Coşan da, Allah-u Teâlâ'nın bizleri imanda kardeş ettiği için dünyanın neresinde olursa olsun, ırk, renk, soy farkı gözetmeden bütün Müslümanların kardeş olduğunu söylemiştir.

Coşan; Hepimiz benî Âdem'den olduğumuz ve aynı cevherden yaratıldığımız için, bütün kardeşlerimize karşı kardeşlik borcumuz olduğunu, bu kardeşlik borcunun; mü'mine hizmet götürmek, mü'min olmayanın da hidayete ermesi için yardımcı olmak şeklinde olduğunu söylemiştir. Bir Ermeni, bir Fransız, bir Sırp ile aramız iyi değilken, o kişi Mü'min olunca herzeye değişiyor, baş tacı oluyor. Demek ki küçük bir hamleyle bütün insanların kardeş olabileceğini, bütün ihtilafların sona ereceğini, kendilerinin de en ulvî çalışmasının bu kardeşliği sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Coşan, kendisinin de bu kadar büyük kitlelere hitap eden değerli bir şahsın hayatını, doçentlik tezi olarak aldığını, ondan öncesinde de doktora çalışması sırasında bu konunun içine girip, doktora tezini yazarken mevzuların içinde karşısına çıkmış ve dikkatini çekmiştir. Hatta kendisi "bu konu üzerinde çalışmak, Allah tarafından belirlenmiş, kaderde varmış"¹⁶¹ şeklinde aktarmıştır.

Bazı konularda cahilce, ilimle hiç alakası olmayan hatalı bir tutum benimsenmiş ve bu asırlardır devam etmektedir. Coşan, bu konulara karşı vurdumduymaz şekilde davranmamamız gerektiğini, insanlara gerçekleri öğretmemiz gerektiğini vurgulamıştır.

Hz. Ali Efendimiz'in bu konuyu destekler nitelikteki düşüncesini Coşan şu şekilde aktarmıştır;

"Hakikati kişilerin söylediklerine bakarak bazı kimseleri severek, sayarak, onlara sempati duyarak, o kişi söyledi diye kabul etmeyin, onunla anlamaya çalışmayın. Önce hakkın ne olduğunu öğrenin; o zaman kimin hak ehli, kimin batıl

¹⁶⁰ Hucurat 49/10.

¹⁶¹ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât", 208.

ehli olduğunu daha iyi anlarsınız.”¹⁶² O halde yapmamız gereken, önce hakkın, gerçeğin ne olduğunu tespit etmek olduğunu da sözlerine eklemiştir.

“İslâm’ın kaynakları, mahiyeti, muhtevası nedir? Biz İslâm’a körü körüne mi bağlanmışız yoksa sırf atalarımız inandı diye mi kabullenmişiz? Anne babamız İslâm’ı seçti diye mi İslâm’ı seçmişiz?”¹⁶³ Sorularının yanıtını “hayır” şeklinde veren Coşan, İslâm’ı kırk defa tahkik ettiğimizi defalarca bocaladığımız, milletçe ve ülke bütünü küfür saldırılarını duyup, bütün iddiaları gördüğümüzü ve ama sonunda hak din olan İslâm’ı anlayıp, kabul ettiğimizi söylemiştir. Bizlerin yanında başkalarının da anladığını; Avrupa’da yetişmiş, Hristiyan olarak büyümüş, felsefe bilen, belli inanışlara liderlik yapacak, yeni fikirler üretecek, sözü geçecek kadar etkili olan insanların bile sonunda Müslümanlığı kabul ettiğine şahit olduğumuzu, bu bakımdan da İslâm’a karşılıksız bir sevgiyle bağlanmanın ötesinde aklen ve mantıken de bağlanmamızın gerekli olduğu bir yol olduğuna değinmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin hayatını araştırırken çok zahmete girdiğini ve hiçbir âlimin yazdığının etkisi altında kalmadan yeni bir veri ortaya çıkartmak için çok gayret gösterdiğini hatta bunun için mezar taşlarını bile araştırmak için mezarlıklara gittiğini, günlerce kütüphanelerde araştırmalar yaptığını anlatan Coşan, Hacıbektaş kasabasına araştırma için gittiğinde, restoranlarda herkesin önünde içki şişeleriyle karşılaşmış ve orada yemek yiyemediğinden bahsetmiştir. Neticede İslâm’a göre içki içmek haram ve bu naslarla sabit değiştirilemez. Daha sonra markete karnını doyurmak için birşeyler almak için girdiğinde yine küp küp şaraplarla karşılaşmış. Sonrasında şöyle bir soru aklına gelmiştir; “Acaba Hz. Ali Efendimiz veya Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri buna müsaade mi etmiş?”¹⁶⁴ Coşan gördükleri karşısında bu konuyu da araştırmayı aklına koymuştur.

Hacıbektaş kasabasında etrafını gezerken, Hira mağarası aldı altında bir mağara, zembem pınarı ve şeytanları taşlamak için taşlar gören Coşan, bir toplantıda bir ilim adamına “Pîrlerinin kabrini ziyaret ettiklerinde hacı olup olmayacaklarını” sorulduğu aklına gelmiştir. Sorunun sorulduğu ilim adamı ise; Hacı Bektâş-ı Velî’nin

¹⁶² Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 209.

¹⁶³ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 209-210.

¹⁶⁴ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 210-211.

kimin torunu olduğunu sormuş ve aldığı “Hz. Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa’nın torunudur” cevabına şunu eklemiştir;

“Değil Hacı Bektâş-ı Velî’nin kabrini Peygamber Efendimiz’ in kabrini bile ziyaret edince hacı olunmuyor. Kaldı ki Kâbe’yi hac mevsimi dışında bile ziyaret edince hacı olunmazken, hac mevsimi olsa da şartlarını yerine getirmedikçe hacı olunmadıkça, bunun nasıl mümkün olabilir?”¹⁶⁵

İşte bu şekilde düşünüp, bu şekilde uygulamaya çalışan bir topluluk karşısında bir de üstüne Türkiye’de zaman zaman çatışmalara sebep olan olaylar da üstüne eklenince araya giren soğukluklar tamamen gün yüzüne çıkmıştır. Bu meselelerin hepsi dikkatini çektiğinden, Hacı Bektâş-ı Velî’nin hayatını incelemeye karar veren Coşan, konunun kendi seçimi olduğunun üstünde durmuştur.

Bektâşîlikle ilgili yerli ve yabancı kaynaklar araştırmalar olsa da, Hacı Bektâş-ı Velî hakkında bilgilerin azlığı herkes tarafından bilinmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin kim olduğu, fikirlerinin ne yönde olduğunu tarafsız şekilde ortaya koymayı hedefleyen Coşan, bilgilerin çok az olduğunu, gittiği kütüphanelerde istediği bilgilere ulaşamadığını, Abdülbaki Gölpınarlı’nın veya Fuad Köprülü’nün birkaç sözünden başka yeni bir şeye rastlamadığını, onların da varsa asıl kaynağına ulaşması gerektiği zihniyetiyle beş, altı yılını bu araştırmayı yaparak geçirmiştir. Bu süre zarfında, çok çeşitli kütüphanelerde Hacı Bektâş-ı Velî’nin çeşitli eserlerini aramış ve bu zat hakkında şu iki farklı görüşe ulaşmıştır: Bir grup kişiler onu Kur’an-ı Kerim’e bağlı, Peygamber Efendimiz’ in yolunda olgun bir mutasavvıf, büyük bir âlim olarak görmüş ve bu şekilde anlatmıştır. Bir grup kişiler de bu anlatıma kuşkuyla bakmış, devletin meseleyi çarpıttığını, aslında bâtinî fikirlere sahip bir Alevî babası olduğunu, şariat emirlerine karşı lâkayt bir kişi, hatta İslâmî boyaya boyanmış bir Şaman rahibi gibiydi diyenler olmuş. Türkçülüğü himaye eden, koruyan, kollayan bir kişiydi diye anlatanlar da varlığından bahsetmiştir.

“Peki, Yeniçerilerin Pîri, gazilerin serdarı, “Kutb-u âlem” diye bilinen, “Hünkar” diye namı yayılmış şahıs kimdi acaba? Nasıl bir zihniyete sahip bir kişiydi?” Coşan bu soruların cevaplarına ulaşmak için, yazılı vesikalar aramış ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin eserlerine bakmıştır. Bu eserlerin cinslerini, Hacı Bektâş-ı

¹⁶⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 211-212.

Velî'nin yazma eserlerini, bu eserlerin ona ait olup olmadığını ve içeriklerini beş, altı yıl içerisinde incelemiştir. Bu uzun ve meşakkatli çalışmanın sonunda tezini ortaya koymuştur. Tez üzerine tartışmalar yapılmış, sonrasında eseri Hacı Bektâş-ı Velî adına kabul etmişler ve esere çok büyük yakınlık göstermişler. Çeşitli illerden arayan Alevî kardeşlerimizin, Coşan'a bu kitabı yazması konusunda telkinlerde bulunduğunu, hatta kendilerinin basmadıkları takdirde onların basacaklarını beyan ettiklerini bu konuşma vasıtasıyla öğrenmiş oluyoruz.¹⁶⁶

Bu tezin hazırlanmasından sonra Coşan ile tanışmak isteyenler, teşvik eden hocalar olmuştur. Nitekim bu tez baskıya girmiş ve basılmıştır.

Bu konuşmada, meşhur şahısların bir tarihî, bir de menkabevî şahsiyetleri bulunduğu bahsedilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin de menkabevî hayatı üzerine yazılmış, *Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî* şeklinde isimlendirilmiş, kütüphanelerimizde farklı tarihlere ait birçok el yazması nüshası olan bu eser, Türkiye'de birkaç defa neşredilmiş ve Almanca 'ya da çevrilmiştir. Bunların bir kısmı manzum şekilde bir kısmı da nazım ve nesir karışık olacak şekilde basılmış. Coşan, bunların incelemesini ve araştırmasını yapmamasının sebebini, Hacı Bektâş-ı Velî hakkında aslına uygun bilgiler değil, yazan kişiye ait bilgiler kapsadığını düşünmüş olması şeklinde beyan etmiştir.

Araştırmaları esnasında Farsça bir *Velâyetnâme*'ye rastladığını söyleyen Coşan, bu çevirinin sadece bazı beyitlerine ulaşabilmiştir. Araştırmayı yaptığı zamana kadar tamamıyla ellerine geçmediğini, ancak sonradan Ali Nihânî isimli şahsın yeniden nazma çektiğini söylemiştir. Birisi eski dilde, birisi de yakın zamana ait olmak üzere bu eserin iki manzum şeklinin olduğunu, bunun da yazarının Firdevsî Tavîl ismindeki bir şahıs olduğunu araştırmalarıyla ortaya koymuştur. Ancak bu şahsın yazdığı bilgilerin çok da kabul edilebilir ve ya sağlam olmadığını, güven telkin etmediğini belirtmiştir.

Uzun Firdevsî'nin, II. Bayezid zamanında yaşamış, daha sonra Osmanlı'yı terk edip İran'a yerleştiği ve orada vefat ettiği bilgisini veren Coşan, Onun eseri olan *Velâyetnâme*'nin içindeki bilgilerin kabul edilebilir, sağlam ve güvenilir bilgiler olmadığını söylemiştir.

¹⁶⁶ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât", 213.

Bunların dışında Hacım Sultan adına yazılan *Velâyetnâme*'de, Abdal Musa'nın *Velâyetnâmesi*'nde, Seyyid Ali Sultan'ın *Velâyetnâmesi*'nde de Hacı Bektâş-ı Velî ilgili menkabevî bilgiler olduğu bilgisini bize sunmuştur.

Bu eserlerden yola çıkarak Coşan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Hz. Ali Efendimiz'in soyundan olup Nişâpur şehrinde dünyaya gelmiş ve orada yaşamış olduğunu, Lokmân-ı Perende isimli bir mutasaavıf tarafından yetiştirilmiş olsa da Asıl Ahmed Yesevî'ye bağlılığıyla tanınmış, onun yönlendirmesiyle Anadolu'ya gelmiş ve Hacıbektaş veya Sulucakarahöyük de denilen köye yerleştiğini, orada pek çok halife ve derviş yetiştirmiş sonrasında da onları farklı yerlere irşad göreviyle göndermiş olduğunu bizlere aktarmıştır. Kendisinin de Hacıbektaş köyünde vefat etmiş olduğunu, kabrinin de orada bulunduğunu söyleyen Coşan, *Velâyetnâme*'de ismi geçen şahısları şu şekilde sıralamış; Hacım Sultan, Sarı Saltuk, Karaca Ahmed, Yunus Emre, Osman Gazi, Alâeddîn-i Keykubat, Tabduk Emre..

Hacı Bektâş-ı Velî'nin kabir taşı olmadığından veya vefat tarihinin bir yazılı bir belgeyle elimizde olmadığından, bu şahısların da Hacı Bektâş-ı Velî ile birlikte zikredilmesinden hareketle Coşan, bu şahıslar hangi dönemde yaşamışsa Hacı Bektâş-ı Velî 'de bu devirde yaşamıştır şeklinde çıkarımda bulunmuş, bu isimleri geçen şahıslardan faydalanmak gerektiğini söylemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin adının Seyyid Muhammed b. Mûsâ-yı Sâni olduğunu , “Bektaş” kelimesinin lakap olduğunu, “benzeyen” manasına geldiğini, Türk edebiyatında ve Selçuklular zamanında kullanıldığını hatta Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşadığı zamanla eş zamanda İran'da kullanıldığını söylemiştir. Diğer lakaplarından birinin de “Hünkâr” olduğunu, Sultan gibi büyük bir unvan olup Farsça “efendi” manasına gelen Hüdâvendigâr kelimesinin kısaltması olduğunu aktarmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu hakkında akıldaki soruları şu şekilde dile getiren Coşan; “Bu kişi Türk asıllı mı, Şaman kökenli mi, yoksa Peygamber Efendimiz'in soyundan, Hz. Ali neslinden gelen bir Seyyid mi? Sorularının yanıtlarını araştırmayla bulmak gerektiğini ve kendisinin konuyu açıklığa kavuşturmak için, bu yönde delil aradığını ifade etmiştir. Hatta arkasından da ulaştığı; Milâdî 1343 vefatlı Vâsitî isimli âlimin eserinde, tarikat silsilesi verilen ve “Seyyid” denilen Hacı Bektâş-ı Velî'ye bu

ismin şöhret için sonradan verilen bir isim olmadığı, o tarihte de bu ismi taşıdığı bilgisini aktarmıştır.

Ancak akıllardaki soru, bir kişi Horasan'dan gelip de seyyid olabilir mi olduğunu dile getiren Coşan bu soruya; bunun o kadar çok örneği olduğunu, Araplar'ın fetihler sırasında İslâmiyet'i yaymak için oralara gittiğini ve ordugâhlar kurduklarını, zaten Arap ordugâhlarından biri de Nişâpur şehrinde bulunduğunu söylemiştir. Arap kökenli orada yetişmiş çok kimse olduğunu hatta Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin Benî Süleym kabilesinden ve Arap olduğunun şeceresiyle sabit olduğunu aktarmıştır. Dolayısıyla Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hz. Ali Efendimiz'in soyundan geldiğini kabul etmek için şartların müsait olduğunu o hâlde aksini söylemeye lüzum olmadığını söylemiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin doğum yılı *Velâyetnâme*'de belirtilmemiştir. Ancak Coşan, doğum tarihi ile ilgili farklı görüşleri aktararak en sonunda doğru bilgi olduğuna kanaat ettiği zamanı söylemiştir;

Eş-Şakâikü'n-Nu'maniyye'yi yazan Taşköprülüzâde Ahmet Efendi'nin, Osmanlı âlimlerini anlatırken Hacı Bektâş-ı Velî'yi I.Murad devrinden saydığını, hâlbuki I. Murad devrinin 1362-1389 olduğunu, bu tarihin de Hacı Bektâş-ı Velî için çok geç bir tarih olduğunu, çünkü daha önce bahsedilen 1343 vefatlı Vâsiti'nin eserinde ondan seyyid olarak bahsettiğini...

Kühü'l-ahbâr'ın sahibi Gelibolulu Âli'nin Hacı Bektâş-ı Velî için Orhan Gazi devri adamı dediğini, 1258 doğumlu, 1337-38 vefatlı olduğunu söylediğini ancak hiçbir belgeye dayandırmadığını...

Velâyetnâme'de de Hacı Bektâş-ı Velî'nin görüştüğü, konuştuğu kişiler de hep bu bahsedilen devirlerden önce yaşamış kişilerden olduğunu...

Kırşehirli Âşık Paşa'nın torunlarından tarihçi Âşıkpaşazâde'nin Hacı Bektâş-ı Velî'nin Osmanlı devrine yetişmediğini ve o devirden kimseyle alakası olmadığını söylediğini...

Eflâkî Dede'nin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da yayınlanan *Menâkbü'l-ârifin* adlı eserinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin Mevlana ile çağdaş olduğunu söylediğini, bu bilginin güvenilir ve doğru olduğunu...

Vâsıtî'nin eserinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin silsilesini vererek kaydettiğini, Irak'a kadar gitmiş ve orada tanınmış, şöret kazanmış olduğunu anlatmıştır.

Coşan, bu bilgilerden yola çıkarak, tekkelerde rulo halinde bulunan, tekke tomarlarının olduğunu ve oraya herkesin kendi adını, kimlere hilafet ettiğini yazdığı, şecerenin aşağı doğru kaydığı kayıtlardan ve birtakım vakıf kayıtlarının da, *Velâyetnâme*'nin de desteklediği Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşadığı doğru tarih;

1209'da doğmuş, 1270'lerde vefat etmiş olduğu hatta Peygamber Efendimiz'in vefat ettiği yaşta 63 yaşında vefat ettiği doğru ve kesin bilgi olduğunu vurgulamıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin hakkında tartışmalı olan konulardan biri de Hacca gidip gitmediği konusudur. Bu konuda Coşan hacca gittiğinin kesin olduğunu, eseri okunduğunda orada hacca ilgili çok güzel bilgiler verdiğini, hacc fiillerini, erkânlarını çok iyi bilerek anlattığından yola çıkarak hacca gittiğinin kesin olduğu bilgisine ulaşmıştır.

Anadolu'da pek çok şehri gezmiş olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin özellikle Amasya, Kayseri, Sivas gibi illere gittiğini de söylemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin yeniçeri ocağını kurmuş olmasının imkânsız olduğunu, çünkü onun Osmanlı devrinde yaşamadığını, ancak yeniçeri teşkilatını kuranların Hacı Bektâş-ı Velî'nin yetiştirdiği öğrencilerinden olduğu için, isim yanlışlığının kuvvetle muhtemel olduğuna değinmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî ile ilgisi olduğunun kesin olduğunu söyleyen Coşan, Ahmed Yesevî'nin, Abdülhâlik-ı Gucdüvâni ve Yusuf-u Hemedâni hazretlerinin halifelerinden olduğunu, Nakşi tarikatının büyüklerinden sayıldığından Bektâşî ve Nakşîbendi tarikatının akraba olduğundan, Ahmed Yesevî'nin eseri olan *Fakrnâme* ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ının içerik olarak aynı olduğunu, ikisinde de kırk makamdan bahsedildiğinden, aynı terbiye, aynı bilgiye rastlandığından bahsetmiş ve demek ki Hacı Bektâş-ı Velî'nin de Ahmed Yesevî yolundan olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât", 219.

Coşan, “*Tiryâku’l-muhibbin*” adlı eserde Hacı Bektâş-ı Velî’nin Ahmed-i Yesevî’ye bağlı olduğu söylenmiş, ancak ikisinin vefat tarihleri arasında bir isim eksik olduğunu, onun tam olarak kim olduğu bilinmese de Lokmân-ı Perende’den bahsedildiğini söylemiştir.¹⁶⁸

Yunus Emre ile Hacı Bektâş-ı Velî’nin ile ilgisinin olup olmadığı konusunun çok tartışmalı bir konu olup, ancak Coşan’ın verdiği konferans üzerine, Yunus Emre ile Hacı Bektâş-ı Velî arasındaki ilişkinin çok net ve tartışmasız olduğunu ancak iki Yunus’tan bahsedildiğinden, birinin Bursalı Âşık Yunus birinin de ondan en az 100-150 yıl önce yaşamış olan asıl Yunus olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁹

Yunus Emre’nin nereli olduğu konusunda da pek çok tartışma olduğunu söyleyen Coşan, özellikle Eskişehirli olduğu yönündeki ısrarlara karşı çıkmış araştırmalarına göre Sivrihisarlı olduğunu ancak Niğde’ye bağlı Sivrihisar olduğunu hatta Hacıbektâş kasabasına gidip gelecek ve münasebette bulunulacak çok yakın bir mesafede olduğunu söylemiştir. Bu meseleyi Albay Refik Soykut’un çok isabetli ve doğru bir şekilde ispat ettiğini de eklemiştir. Çünkü Eskişehir’in Sivrihisar’ı ile Hacıbektâş kasabasının arasındaki mesafenin 300 km. olduğunu ve ulaşmanın o zamanın şartlarında çok güç olacağını aktarmıştır. Dolayısıyla asıl Yunus’un Niğde’ye bağlı Sivrihisar’dan olduğu, Hacı Bektâş-ı Velî’ye derviş olduğu, ona şiirler söylediği bilgilerini bizlere aktarmıştır.¹⁷⁰

Hacı Bektâş-ı Velî’nin eseriyle Yunus Emre’nin şiirleri karşılaştırıldığında içeriklerinin çok net şekilde alakalı olduğunu hatta Yunus Emre’nin şiirlerinin *Makâlât*’ının nazmedilmiş bir biçimi gibi olduğunu, *Makâlât*’ı okumadan Yunus Emre’nin şiirlerinin anlaşılmasının mümkün olmayacağını söylemiştir ve sözlerine şunları eklemiştir: “Yunus Emre’yi anlamak kolay değil; İslâm’ı bilecek, Tasavvufu, Türkçe’yi, Farsça’yı, Arapça’yı bilecek!. Benim bir şartım daha var; bir de *Makâlât*’ı bilecek!.. Onu bilmeden Yunus’u doğru bilmezler, bilemediler”¹⁷¹

Coşan, bu konuşmasında Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî hepsinin aynı ekolün insanı olduğunu, Mevlâna’da Farsça, Yunus Emre’de Türkçe şiirler,

¹⁶⁸ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 220.

¹⁶⁹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 220.

¹⁷⁰ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 220-221.

¹⁷¹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 221-222.

Hacı Bektâş-ı Velî’de de mensur ifadeler bulunduğunu, hepsinin içeriğinin aynı olduğunu, hatta Yunus Emre’nin ‘nin *er-Risâletü’n-Nushiyye’si Makâlât*’ın tamamen aynısı olduğunu tekrar vurgulamıştır. Coşan, Eflâkî’nin *Menakıbnâmesi*’ndeki herşeye bilimsel olarak itimat edilemeyeceğini, güvenilir bir kaynak olmadığını, yalnız orada anlatıldığına göre Hacı Bektâş-ı Velî’nin Mevlâna’ya bir halife gönderdiğini de eklemiş ve bu bilginin ikisinin çağdaş olduğunu gösterdiğini söylemiştir.¹⁷²

Ayrıca Coşan, Âşıkpaşazâde’nin Hacı Bektâş-ı Velî’nin şeyhlikle, müridlikle alakası olmadığını aksine *Makâlât*’tan deliller getirmiş, onun dört kapı kırk makamı anlattığını, hatta “kırk makamdan biri eksik olsa, iş tamam olmaz. Çünkü şartlardan birisi noksan olduğundan, şartlar gerçekleşmez” dediğinin ne kadar önemli olduğunu, çünkü şeriatın içindeki on makamda; namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek olduğu için onlar olmadan Allah’a ulaşmanın zor olduğunu söylemesinden dolayı, Hacı Bektâş-ı Velî’nin ibadet anlayışını ve düşünce çerçevesini göstermekte olduğunu aktarmıştır. Ancak şeriat seviyesinin de yetmeyeceğini, tarikatın, marifetin, hakikatin makamlarını da geçmek gerektiğini anlatan Hacı Bektâş-ı Velî; “Kişi, Allah’ın farzlarından birisine “batıldır” diye inanmazsa, işlediği amelleri boşa gider” cümlesiyle bu konudaki düşüncesinin net çizgisini çekmiştir.¹⁷³

Sonuç olarak Coşan Hacı Bektâş-ı Velî’nin ne diğer üç halifeye itiraz ettiği ne de sövdüğü görülmediğini, *Makâlât*’ın dilinin eski olduğunu, herkesin bu tabirleri ve sözcükleri anlayamayacağını, anlaşılır bir dille yazılması gerektiğini, bugün ki Türkçe’ye çevirerek insanların hizmetine sunmanın şahsen üzerlerine vazife olduğunu, modern meselelerle meşgul olmayı hep tercih ettiğini söylemiştir. Bu isteklerindeki amacı da kimseyi kendi taraflarına çekmek değil, kurnazlık yapmak değil de, bir bilim adamı olarak tespit ettiği gerçeklerin mütalaasını rica etmek olarak dile getirmiş. Ve bunun devamında ilim ve bilim adamı olmanın yanında, bir kardeş olarak, ulaştığı bulguları günümüz olaylarına bağlama maksatlı bir takım gerçekleri ortaya koyduğunu söylemiştir. En önemlisi de Allah’ın huzurunda emr-i bil mâruf nehy-i anil münker vazifesini yapmak, ikaz ve irşat vazifesini yerine getirmek amacıyla, hiçbir art niyet ve menfaati olmadan bütün insanların kardeş olduğuna

¹⁷² Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 222.

¹⁷³ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 230.

inandığını dile getirmiştir. Ve Sünnî, Şîî, Alevî sorunları gibi eski yaraların bugüne getirilip aşılmasını doğru bulmadığını söylemiştir.¹⁷⁴

Bunların içinde diğer önemli bir hususun da düşmanların Müslümanlara karşı yaptığı oyuna gelinmemesi, Kürt-Türk çatışmasını bir kenara koyup, aslında kardeş olan ve iyi insanların olduğu ancak birbirine düşman gösterilmeye çalışılan iki grubun birlik-beraberlik ve huzur içinde yaşamaları gerektiğini, Kürt kardeşlerimizin yoğunlukta olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin tam bir molla, Âlim yetişen merkezler olduğunu unutmamak gerektiğini dile getirmiştir.

Biz bir arada kardeşçe yaşayıp, hepimizin birbiriyle anlaşabileceğini, hatalar ne ise düzeltilip, ortadaki ihtilafların kalkmasını ve kardeşçe yaşamayı temenni eden Coşan bu konuşmasında düşmanların oyununa gelmememiz gerektiğini, bu türlü oyunların yalnızca başkalarının kârına olduğunu, tek gerçeğin kardeş olduğumuz ve birlik beraberlik içinde cennet vatanımızda yaşamamız gerektiğini arz etmiştir.¹⁷⁵

2.3.4.4. Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf: (İstanbul, Marmara Üniversitesi, 27. 04. 1993.)¹⁷⁶

Coşan bu konferansına ilk olarak, tasavvufun günümüzde hem Türkiye’de hem de Batı’da çok ilgi gören bir konu olduğunu hatırlatarak başlamıştır.

“Tasavvuf nedir?” sorusuna yüzlerce hatta binin üstünde tarif olduğunu söyleyen bilim adamlarının varlığından bahsedebileceğinden ancak bu kadar tanımın olması gözleri korkutmamasını, bu tanımlar bölge ve devir farkından, meşrep ve zihniyet farklılığından kaynaklandığını söyleyen Coşan, sosyal bir kavramın da kesin sınırlarla, küçük cümlelere sığdırmaya çalışmanın hiç de kolay olmadığını tahmin edebileceğimizi dile getirmiştir.

“Tasavvufun varlığından İslâm’dan önce de bahsedilirken, muhtelif dinlerin, tasavvufa benzeyen içsel hayatı yaşayan mensupları tarih boyunca her zaman diliminde görülmüştür. Batı’da ise tasavvuf sözcüğüne benzeyen ve yakın bir kavram olarak kullanılan “mistisizm” kelimesinin varlığından söz edilse de bu kelime

¹⁷⁴ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 232.

¹⁷⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 232-234.

¹⁷⁶ Esad Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler* (İstanbul: Server Yayınları, 2023), 234-266.

tasavvuf sözcüğünü tam olarak karşılamaz. Mistik kavramı da sūfî kelimesini muhteva olarak tam manasıyla karşılayamaz. Çünkü kelimeler kültür ve medeniyetlerin harmanlanması sonucu ortaya çıkan olgular oldukları için, böyle farklılıkların olması kaçınılmazdır. Örneğin; bizim kültürümüzde “selamün aleyküm” sözü selamlama için kullanılırken, diğer dillerde “good morning”, “gutentag” gibi kullanılmaktadır. Ancak hiç biri de bizim selamlama sözcüğümüzün yerini tutamamıştır. Çünkü bu sözcüğün içerdiği anlamda hem dünyadaki hem de ahiretteki mutluluk ve esenlik anlamları barınmaktadır ve bu sözcük bizim kültür ve medeniyetimizle yoğrulmuştur.”¹⁷⁷ Şeklinde anlattıklarıyla konunun özünü gözler önüne sermiştir.

Coşan, onun için tasavvufun ne en eski mistiklerin ortaya koydukları mistisizme ne de vahdet-i vücudun manasının Yunan panteizmine benzediğini söyleyerek kelimelerin hatta harflerin kültürlerle nasıl farklılaşabileceğine dikkat çekmiştir.

Herkes farklı hazinelere sahip olsa da, bizim tasavvufumuzun başka bir medeniyette karşılığı bulunmayan bir cevher olduğunu hatta emsali olmadığını vurgulayan Coşan: “İslâm dini ve imanının özge bir yorum ve yaşam şeklidir”¹⁷⁸ cümlesiyle tasavvuf kelimesini kısaca tarif ederken aslında bunun başka türlü bir yaşam tarzı olduğunu anlatmak istemiştir. Dini hayatların çeşitli yaşanma şekilleri olup tasavvufun da başkalarından farklı bir dinî hayat sürme tarzı şeklinde düşünülebileceğini bizlere aktarmıştır.

Tasavvufun en belirgin vasfının, bir iş yapılacaksa sözde kalması değil de davranışlara yansması, ihlas denilen samimi, içten bir niyetle bir şeyler yapmak olduğunu söyleyen Coşan, riyâ ve gösteriş olsun diye, başkalarının onayını almak için yapılan işlerin tasavvufi olmadığını ancak ihlaslı olmanın tasavvufa dair olduğunu söylemiştir. Örneğin; namaz kılan iki farklı kişiden biri hırsızlık için gelmiş biri ise Allah rızası için namazını kılmaya gelmiş, gözyaşıyla, huşu içinde namazını kılmış diğeri de yapacağı hırsızlığı düşünüp namaz kılmış. Hırsızlık niyetiyle gelen kişinin kıldığı namazın hiçbir ehemmiyeti olmadığı sadece şekil itibarıyla namaz kılmış görüldüğü diğeri ise tasavvufi bir namaz kıldığının

¹⁷⁷ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 235-236.

¹⁷⁸ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 237.

karşılaştırmasını yapmıştır. Neticede tasavvufun, bu anlatılanlardan dolayı halisâne, içsel bir dinî yaşam biçimi olduğunu saptamış olduğumuzu vurgulamıştır.

Coşan, tasavvufun bir nazarî veya ilmî bir de amelî boyutu olduğunu; Nazarî boyutun, kitaplarda yazılan, tasavvufun kavramlarının derinlemesine tartışıldığı, sınırları çizilmek istendiğinde, tarifler yapılmak istendiğinde, içeriği tespit edilmek istendiğinde kullanıldığını, amelî boyutunu ise; yaşanılan, pratikte var olan tarikat denilen yolda, tekke denilen yolda görülebileceğine işaret etmiştir.

Buradan sonra da tasavvufla ilgili birkaç kavramın anlamını veren Coşan, Sûfî veya Mutasavvıfın; tasavvufa bağlı, bu hayat tarzı içinde olanlara denildiğini, tarikat ise; tasavvufun özel bir yöneme göre uygulanış şekli, liderlerine “şeyh” ve “mürşit” denildiğini, öğrencilerine ise Arapça ’da “mürid” ve “fakir”, Farsça’da “derviş” denildiğini, büyük küçük tekke denilen yerleri olduğunu konuşmasında aktarmıştır. Ayrıca İslâm tasavvufunun emsalsiz ve eşsiz, hiç birine benzemediğini de eklemiştir.

İslâm tasavvufu; dinî emirler üzerinde düşünmekten ve uygulamaya çalışmaktan ortaya çıktığı, o hâlde İslâm tasavvufunun temel kaynağının Kur’an-ı Kerim olduğu, çünkü Kur’an-ı Kerim Allah’ın emirlerini ve yasaklarını bir araya toplayan ve muhteva eden bir kitap olduğu için Allah’ın emirlerini yerine getirmek isteyen tasavvuf ehlî olanların da Kur’an-ı Kerim’i rehber kabul edip onu en ince ayrıntısıyla değerlendirdikleri bu konuşmada yer almaktadır.

Tasavvufun, hadisleri ve Peygamber Efendimiz’ i de örnek alarak şekillenmiş olduğunu söyleyen Coşan, çünkü Peygamber Efendimizin tam bir mutasavvıfâne veya tasavvufî bir hayat yaşamış ve bunları hadis-i şeriflerden öğrenmekte olduğumuzu, Sufiler de Peygamber Efendimiz’in hayat tarzını en iyi şekilde uygulayan ve Sünneti Seniyye’ye yakışır bir hayat sürebilen insanlar olduğundan, bu uygulama şekillerinin dışında da çeşitli tasavvuf biçimleri ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu sürecin de çok normal olup nasıl ki beyaz renk bile hafif başka renkle buluştuğu zaman hemen farklılaştığını, İslamiyet’in de tıpkı bunun gibi farklı kültürlerle etkileşim içerisine girince oranın rengiyle uyum sağlamış olacağını anlatmıştır.

Coşan, tasavvufun büyük temsilcilerini, en meşhur isimlerini şöyle sıralamıştır; “Kadirî tarikatının lideri Abdülkâdir-i Geylânî, Nakşibendî pîri

Bahêddîn-i Nakşibend, Mevlevî pîri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Türkler ve Pakistanlıların çok iyi bildikleri Eşrefoğlu Rûmî, gönüller sultanı Yunus Emre, Üsküdar'ın Aziz Mahmûd-ı Hüdâyîsi, Erzurum'un İbrahim Hakkı'sı. Bu kişilerin en meşhuru ve konuşmanın başkahramanı Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasânî.”

Konuşmasının bu kısmında ise Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'yi doçentlik tezinde nasıl çalışmaya karar verdiğini anlatmıştır: “Ankara İlahiyat Fakültesi'nde doktora tezimi İznikli Hatiboğlu Muhammed 'in *Yüz Hadis Yüz Hikâye* ve Tefsir kitabı üzerinde yapmışım. Onun eserini incelerken Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir eserini manzum olarak şiir halinde yazdığını gördüm. Bu eseri okuyunca çok şaşırdım. Çünkü Hacı Bektâş-ı Velî'nin kitaplarında anlattıklarıyla, Bektâşîyiz diyen insanlar arasında çok büyük farklılıklar gördüm. O zaman bu konu ilgimi çekti ve üzerinde doçentlik tezi çalışması yapmaya karar verdim.”¹⁷⁹

Bu konuyu çalışmasının diğer bir önemli sebebini ise, Türk edebiyatının on dördüncü yy'dan kalmış eserler çok az ve kıymetli olduğundan, Hatiboğlu'nun tercüme ettiği Hacı Bektâş'ın *Makâlât*'ı da bu değerli eserlerden biri olmasından dolayı ve orijinal bir çalışma olsun diye seçtiğini dile getiren Coşan'ın bu çalışması orijinal olduğu kadar da ses getirmiş, yayın organlarında, toplantılarda bahis konusu olmuştur.¹⁸⁰

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî konusunda yanlış bilinen bilgilerin delilleriyle doğruluğunu ortaya koyarak bu alandaki eksikleri gidermiş, doğru bilgiye ulaşmak isteyen taraftarları ve okuyucular için rehber niteliğinde bir araştırma yapmıştır.

Tüm bu sebeplerden dolayı, konferansın bu kısmından sonra, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgi vereceğinden bahseden Coşan, *Makâlât* içindeki fikirleri hakkında iddialı şeyler söyleyeceğini de vurgulamış ve dikkatleri üzerine çekmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin zamanı ile ilgili belgelerin azlığını hatırlatarak bu kısma giriş yapan Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin nereli olduğu, ne zaman doğduğu ve öldüğü, neslinin nereden geldiği, Seyyid olmasının mümkün olup olmayacağı, Şeyh mi mürid mi olduğu, asıl adının ne olduğu, asıl adının ne olduğu, hacıya gidip

¹⁷⁹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 243.

¹⁸⁰ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 243-244.

gitmediği, hangi tarikata bağlı olduğu, teberrâ ve tevallâ mı olduğu sorularının cevaplarını bundan sonraki kısımda tek tek delilleriyle ortaya koymuştur.

Coşan; Hacı Bektâş-ı Velî'nin Horasanlı olduğunu, İran'ın kuzeydoğusuna, Hazar Denizi'nin güneybatısına denk gelen bölgenin Nişâpur şehrinde doğmuş olduğunu söylemiştir. Bu bilginin doğruluğunu, eserin içindeki fikirlerin analizinden, şahsının kültürel yapısının incelenmesiyle ortaya çıktığını ve bunu net bilgi olarak sunmuştur. Nişâpur, Arap ordugâh merkezi olduğundan, Nişâpurdan da pek çok Arap alim yetiştiği şeceresiyle bilindiğinden, Hacı Bektâş-ı Velî'nin de seyyid olmasının mümkün olduğunu söylemiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî, o devirde Farsçanın çok yaygın olması, divanda ve devletin kademelerinde Farsça konuşulmasına rağmen hatta Mevlana'nın Mesnevî'yi Konya'da Farsça söylediği bir zamanda *Makâlât* 'ı Arapça yazmış olduğunu, bu da onun Arap ırkıdan olduğunun iyi bir kanıtı olacağını belirtmiştir.

Tekkelerde rulo halinde dürülmüş olarak bulunan, deri veya çok sağlam kâğıt üzerine yazılmış, tekke tomarlarının olduğunu ve oraya herkesin kendi adını, kimlere hilafet ettiğini, şeyhinin adının yazdığı, şecerenin aşağı doğru kaydığı kayıtlar, evraklar halinde muhafaza edilmiş ve doğruluğunun mümkün olacağını söylediği bu bilgilerden yola çıkarak doğum ve ölüm yılının bilgisine ulaşmıştır. Bu kayıtlara göre, 63 yıl yaşayan Hacı Bektâş-ı Velî'nin milâdî 1209 yılında doğmuş, 1270 yılında vefat etmiş olduğunu, 1337-38 yılında vefat ettiğini söyleyenlere bunun mümkün olmayacağını vurgulamıştır. Çünkü ondan kırk veya elli yıl önce yazılmış vakıf kayıtlarında Hacı Bektâş-ı Velî'nin merhum olarak adı geçmiş olması bu söylenen tarihten önce öldüğünün göstergesi olduğunu söylemiştir.¹⁸¹

Bu tarihlerde yaşamış olduğunun diğer bir işareti de, Mevlânâ'nın torunuyla çağdaş olan yazar Eflâki'nin *Menâkıbü'l-ârifîn* adlı eserinde Mevlânâ ve Hacı Bektaş-ı Velî arasındaki bir menkıbeyi aktarmış olması onun Mevlânâ ile çağdaş olduğunu ispatlamış olduğunu ve net şekilde aynı devrin insanları olduğunu söylemiştir. Ancak Osmanlılar devrine ulaşmadığını, Orhan Gazi'yle aynı dönemde

¹⁸¹ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 247.

yaşamış olmasının mümkünatı olmadığını, yeniçeri ocağının kuruluşunda dua ettiği, kılıç kuşattığı bilgisinin doğru olmadığını aktarmıştır.¹⁸²

Âşık Paşa'nın torunu, Osmanlı tarihçisi ÂşıkPaşazâde, *ÂşıkPaşaoğlu tarihi* adlı kitabında Hacı Bektâş-ı Velî ve çocuklarının ahvâli hakkında her şeyi detaylarıyla bildiğini söylemiş ama yazıya aktarmamış ancak onun şeyhlikten uzak, kendi halinde biri olduğunu söylemiştir. Bunun yanlışlığını üzerinde durarak yineleyen Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin kendi eserinde şeyhlikten, müritlikten, tasavvuftan bu kadar ayrıntılı bahseden birinin bunlardan uzak oluşunun kabul edilemez olduğunu söylemiştir.¹⁸³

Özel hayatıyla ilgili çeşitli rivayetlerin olduğunu, isminin bile tartışmalı bir konu olması sebebiyle bazı yerlerde Bektâş ismi olarak geçmiş, bazı yerlerde lakabı olarak geçmiş ancak Arap asıllı olmasından dolayı, Muhammed isminin ona ait olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu söylemiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Menteş isimli kardeşi olduğu bilgisi de burada aktarılmıştır.¹⁸⁴

Hacı Bektâş-ı Velî'nin hacca gidip gitmediğinin de çok karmaşık bir konu olduğunu, *Menâkıbnâme*'de evliyalık yönüyle hacca gittiği anlatılmış ve bundan dolayı "Hacı" lakâbını aldığı söylenmiş olsa da, Coşan bunun böyle olmadığını Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserinde hac yapılan yerlerle ilgili o kadar ayrıntılı ve canlı tasvirler yapmış olduğunu, o diyarlara canlı olarak gittiği ve ziyaret ettiği kesin ve net bir bilgi olarak aktarmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin evlenip evlenmediği kesin olmamakla beraber, Coşan, onun evladındanım diyenlerle görüşmüş ancak bazı görüşlere göre bu evladından olduğunu söyleyenlerin yol evladı olduğu ile ilgili de bir söylem olduğunu buraya eklemiştir.¹⁸⁵

Tarikat bağlılığı açısından kesin ve doğru bir bilgi olan, Onun Yeseviyye tarikatına mensup oluşu bilgisinin tartışmalara kapalı olduğunu söylemiştir. Coşan, Ahmet Yesevî'ye ait olan *Fakr-nâme*'yi bulup incelediğinde, Hacı Bektâş-ı Velî'nin

¹⁸² Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 248-249.

¹⁸³ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 250-251.

¹⁸⁴ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 251.

¹⁸⁵ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 252.

Makâlât'i ile neredeyse ufak değişiklikler haricinde tamamen aynı olduğunu tespit ettiğini, bu da Hacı Bektâş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'nin fikirlerini aynı şekilde aktardığını ve onun Yeseviyye dervişi olduğunu kanıtlar niteliktedir demiştir. Ancak ikisinin yaşadığı tarihlerin arasında uzunca bir süre olmasından dolayı bu aradaki silsile halkasında kimlerin olduğu araştırılınca, Lokmân-ı Perende ismiyle karşılaşmıştır. Ahmed Yesevî'ye gelince, Abdülhâlik-i Gucdüvânî hazretlerinin halifesi ve Nakşîliğin ilk devresi olan Hâcegâniyye tarikatından olması sebebiyle Ahmed Yesevî'ye Nakşî denebileceğini, Hacı Bektâş-ı Velî de Yeseviyye tarikatından olunca, Nakşîlerle amcazâde olduğu, akraba olduğu bilgisinin net ve doğru olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶

II. Mahmud, Yeniçerileri kaldırdığı zaman, Bektâşîlerin, namaz kılmadıkları için onların tarikatlarını da kapatmış, Bektâşî tekkelerine, asıllarına dönsünler diye Nakşî şeyhler atamış, bunun üzerine bazı Bektaşî babaları, kendilerini Nakşî olarak tanıtmış ve tekkelerini bu şekilde geri aldıklarını söyleyen Coşan, Hacıbektaş kasabesindeki dergâhlarına gittiğinde de namaz kılan cemaatin olmadığını en azından dergâh mensuplarından kimsenin olmayışı o zamandan süregelen bu söylemleri destekler tarzda olduğunu söylemiştir. Ancak şu andaki durumu Hacı Bektâş-ı Velî'nin şahsına mâl etmenin yanlış olduğunu, onun eserlerine bakıldığında Şeriâtın ahkâmına bağlı, saygılı, namazlı niyazlı bir insan olarak görüldüğünü, eserindeki fikirleri en önemli kaynak olarak görülmesi gerektiğini özellikle vurgulamıştır.¹⁸⁷

Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün “Hacı Bektâş-ı Velî Alevî idi; Şia akidesine, tevellâ ve teberrâya kâil bir insandı” şeklinde kurduğu bu cümle, kendisinin ifadesiyle *Makâlât*'ın manzum tercümesinin başında yer aldığını ancak Coşan, kendisinin eserin aslını incelediğinde böyle bir ibarenin olmadığını, bunun sonradan ekleme olduğu kanısına net bir şekilde vardığını ifade etmiştir. “Tevella”, Hz. Ali Efendimiz'e ve onun evladına dost olmak, “teberra” da onun muhaliflerine düşman olmak anlamlarına geliyorken, Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserindeki sahâbe-i kirâm'ın hepsine hürmeti, saygısı, sevgisi bu cümlenin yanlışlığını ortaya çıkartmaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 253.

¹⁸⁷ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 253-254.

¹⁸⁸ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 254-255.

2.3.4.4.1. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eserleri

Kitâbü'l-fevâid

Bu eserin, biri büyük biri küçük olmak üzere birkaç tane el yazma nüshası bulunduğu ve bunlardan bir tanesini Coşan'ın bizzat gördüğü aktarılmıştır. Fevâid,“faydalı bilgiler” anlamına geldiği için, Kitâbü'l-fevâid, faydalı bilgilerin bulunduğu bir kitap olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Coşan bu kitabı incelediğinde içeriğinde Hacı Bektâş'dan sonra yaşamış kişilerin de sözlerine rastlamıştır. Ancak bazı paragraflara da baktığında Hacı Bektâş-ı Velî'nin kendisine ait olan *Makâlât*'ından bazı bilgilerin aynen orada yer aldığını gözlemlemiş ve bu eserin bir kısmının Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olabileceğine bazı yerlerine sonradan ilaveler yapıldığına ve karıştırıldığına karar vermiştir.

Fatiha Sûresi Tefsiri

Bu eserin tire kütüphanesinde olduğunu öğrenen Coşan, binbir zorluklarla oraya gitmiş ama eseri bulamamıştır. Ancak sonradan bir kişi bu eseri neşretmiş ve O da almış okumuş. Fakat bu *Fatiha Tefsiri*'nin Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğuna dair hiçbir delille karşılaşmamış ve bir Edebiyat tarihçisi olarak bu eserin Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu kabul etmediğini vurgulamıştır.

Şathiyye

Şathiyye, herkesin anlamayacağı gizemli sözcüklerin tekerleme şeklinde söylenmesi demektir. Bu eserin Hacı Bektâş-ı Velî'e ait olduğunu kesin bir şekilde vurgulayan Coşan, orijinal haline Abdülbaki Gölpınarlı'nın ulaştığını kendisinin bulamadığını söylemiştir. Bu eserin küçük hacimli bir sayfadan oluştuğunu söyleyen Coşan, üzerinde açıklamalar yapılarak bir eser meydana getirildiğini veya başkalarının eserlerinin içinde, satır aralarında kullanıldığını bahsetmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Nasihatleri

Aslında Hacı Bektâş-ı Velî'nin böyle bir eseri olmadığını, O'na isnat edilmiş ancak güvenilir olmayan bilgiler içerdiğini söylemiştir.

Makâlât-ı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye

Hacı Bektâş-ı Velî'nin aynı isimli eseri olduğundan bu eserin ona ait şiirler olduğu söylene de Coşan'ın incelemeleri sonucunda bu eserin dil ve üslûbunun onun devrine ait olmadığı kanaatine varmıştır. İsim benzerliği olabileceğini

düşünmüş hatta yurt içinde ve dışındaki kaynakları inceledikten sonra bu eserin Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olmadığı düşüncesine net olarak ulaşmıştır.

Makâlât

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin fikirlerini en kapsamlı şekilde görebildiğimiz elimizdeki en geniş ve tek eseri; *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasânî* olduğunu aktarmıştır.

Coşan, *Makâlât*, “makaleller” demek olup, bir gazetenin başyazısı değil, bir konuda söylenmiş sözler, fikirler manasında kullanıldığını, bu eserin de Hacı Bektâş-ı Velî'nin çeşitli konulardaki fikirlerini bir araya getiren bir eser olduğunu söylemiştir. Ancak eserin toplama bir eser değil de konu bütünlüğü barındırdığını eklemiştir.

Makâlât 'ın, kütüphanelerdeki incelemeleri sonucu iki türlü Türkçe tercümesi olduğunu belirten Coşan;

1. Manzum tercüme... Denizli'nin Honaz kasabasından kalkıp İznik'e yerleşmiş olan Hatipoğlu Muhammed'in nazma çektiği, şiir şeklinde yazdığı *Makâlât*,
2. Düz yazı şeklinde yazılmış *Makâlât*. Şeklinde sınıflandırmıştır.

Coşan, Düz yazı olarak bulunan *Makâlât* 'ın nüshalarının çok ve her kütüphanede rahatlıkla ulaşılabilir olduğunu ancak cahil, bilgisi az insanlar tarafından istinsah edilmiş ve daha sonraki asırlarda olduğu için güvenilir durumda olmadığını ancak Coşan'ın hangisinin güvenilir olduğunu, hangisinin ilaveli olduğunu araştırmak için yıllarını verdiğini ve en doğrusunu ortaya koyduğunu söylemiştir.

Prof Dr. İsmail Hikmet Ertaylan'ın, *Bahrü'l-hakâyık* adlı manzum tercümeyi, Manisa Kütüphanesi'nde bulduğunu, cildini güzel görünce hemen bastırıldığını ancak içeriğinin karmaşıklığından haberdar olmadığını söylemiştir. Ancak sayfaları okumaya başladığı zaman, bir sayfadaki konu diğer sayfayı tutmamış, sürekli bir konudan başka konuya atladığını görmüş. Buradaki kusuru da hattatlarla ilgili bulan Coşan, bu manzum tercümenin sayfalarını yerli yerine getirip, konuları birbirine bağlayıncaya kadar çok uğraştığını, karmakarışık bir kitabı uzun uğraşlar sonucunda düzenleyip ortaya koyduğunu söylemiştir.

Coşan, *Makâlât*'dan yola çıkarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin onun bu kitabında Sünnî inancımızı sergilediğini, Şîî, Alevî olduğunu gösteren bir şeyin olmadığını dile getirmiştir.

Coşan, Yunus Emre ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin ortak tasavvufî anlayışına göre, dinî konularda insanları dört gruba ayırdıklarını ve dört kapı, dört kademeyi de şu şekilde aktarmıştır;

- 1- Şeriat. Şeriat ehli olan insana da âbid dendiğini,
- 2- Tarikat. Bir tarikata girmiş, bir şeyhe mürid olmuş kişiye de zahid dendiğini,
- 3- Marifet veya irfan. Allah'ı bilen, Allah'a ermiş insanlara da arifler dendiğini,
- 4- Hakikat. Hakikat ehli olanlara da muhib denildiğini ve bunların âşıklar olduğunu, Türkçesinin “emre” manasına geldiğini, Yunus Emre de Âşık Yunus kelimesine karşılık geldiğini söylemiştir.¹⁸⁹

Bunlardan yola çıkarak Hacı Bektâş-ı Velî'nin kul Allah'a kırk makamda erer. Bu kırk makamın onu şerait, onu tarikat, onu marifet, onun da hakikatten oluştuğunu bunlardan birinin eksik olmasıyla işin eksik kalacağını, insanların farzı terk ettiklerinde diğerlerinin eksik kalacağını özellikle üzerine vurgu yaparak söylediğini, içki konusundaki hassasiyetini anlattığı misallerle gözler önüne seren ve bu kadar hassas düşünen, takva ehli olan bir kişi için bu lekelemelerin nasıl yapıldığını hayretler içinde dinleyicilere soran Coşan, bu konunun tamamen saptırıldığını ve Hacı Bektâş-ı Velî ile hiç ilgisi olmadığını tekrar yinelemiştir.¹⁹⁰

Hacı Bektâş-ı Velî'nin üzerinde ehemmiyetle durduğu diğer bir konunun güzel ahlâk olduğunu, insanın içinde güzel ahlâk olması gerektiğini, kötü huyların onun içinden çıkması gerektiğini, cimrilik, hasetlik gibi kötü huyların insanın içinde olduğu müddetçe, dışını kaç kere yıkasa da kaç kez abdest alsın da temiz olmayacağını, murdar olacağını söylediğini aktaran Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin özellikle şu örneği de verdiğini belirtmiştir; “Bir şişenin içine içki koyup, ağzını

¹⁸⁹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 262-263.

¹⁹⁰ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”, 263-264.

sımsıkı kapatıp, deniz kenarında yıkasalar, yıkasalar... İsterlerse on yıl yıkasınlar, yine temiz olmaz. Çünkü içki içkidir, murdardır".¹⁹¹

Ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin, asıl tasavvuf anlayışını bu olduğunu, onun sadece ahirete yönelip dünyayı boş veren bir anlayışı da kabul etmediğini, insanların her iki tarafı da dengede tutması gerektiğini söylediğini, insanın muhterem bir varlık olup, kalbinin çok önemli olduğunu, toprak kadar mütevazı olmak gerektiğini, 72 millete hor bakmamak lazım olduğunu söylediğini belirtmiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin fikirlerini anlamak için onun *Makâlât*'ını okumak gerektiğini ancak onu okumak için de Arapça, Farsça, Osmanlıca dillerinin inceliklerini bilmek gerektiğini, Kültür Bakanlığının yayınladığı sadeleştirilmiş hâli olsa da tamamen özümsemek için emek harcamak gerektiğini söylemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Mevlânâ'nın çağdaşı olduğunu, Horasandan gelmiş, seyyidlerden olan sade, mütevazı ve mübarek bir zât olduğunu, ahlâka çok önem verdiğini ancak ibadetleri küçümsemeyen veya ihmâl etmeyen gerçek bir mübarek kişi hatta "Velî" lakabının isabetle kendisine verildiğini söylemiştir.

Şu an ki uygulamaların ve zihniyetin asıl şahsiyetten tamamen uzakta olmasının sebebinin de, tarikatın kurucusunun Hacı Bektâş-ı Velî olmayışı olduğunu, Balım Sultandan sonra, dinî bilgileri kuvvetli olmayan kişilerin örflerine uygun bir şekilde düzeni kurduklarından dolayı bugün ki farklılığı görmüş olduğumuzu net ve açık yüreklilikle söylemiştir.¹⁹²

2.3.4.5. Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre:(Marmara İlâhiyat, 28. 03. 1995, İstanbul)¹⁹³

Bu konferansına Coşan, günümüz Türkiye'sinde çok mühim birtakım meseleler olduğunu Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre'nin de bu güncel meselelerle çok yakından ilgili iki isim olduğunu hatırlatmakla başlamıştır. Bu konuların içinde, dinin doğru anlaşılması, doğru yaşanması, Mezhep farklılıklarından kaynaklı

¹⁹¹ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 264.

¹⁹² Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 266.

¹⁹³ Esad Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre", *Tarihi ve tasavvufi Şahsiyetler* (İstanbul: Server yayınları, 2023), 267-289.

meseleler, Sünnî, Şîî, Alevî grupların arasında yaşanan olaylar bulunduğunu, bunları Allah rızasına uygun, ilmî esaslara ters düşmeyecek şekilde, hakikatlere ve gerçeklere dayalı bir yöntemle, aydınlatılması ve çözülmesi gerektiğini düşündüklerini söylemiştir. Onun içindir ki, bu iki şahsiyeti ve onların dinî inançlarına dair meseleleri ele almayı önemsediklerini eklemiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî'nin çok meşhur bir mutasavvıf olmasının yanında bizim kültürümüzde ve tarihimizdeki en büyük isimlerden olduğunu, Anadolu'da kurulmuş en önemli tarikatların birinin Pirî olduğunu, Yeniçerilerin kendilerini onun evladı olarak gördüğünü, Hz. Ali, Câfer-i Sâdık gibi Alevî ve Sünnî grupların nezdinde iki tarafında sevgisini, saygısını kazanmış, Seyyidlerden olduğu bilinen çok münevver bir şahsiyet olduğunu, siyaset, edebiyat, dinî, sosyal, tarihimiz, kültürümüz ve güncel sosyal meseleler için çok mühim bir kişi olduğunun üzerinde durmuştur.¹⁹⁴

Yunus Emre'nin de hayatıyla, fikirleriyle ilgili birçok tartışma, zıt fikirler, birbirine aykırı fikirler olduğu için, bu soru ve sorunların cevabını vermek istediğini, bu sayede hem merakların giderileceğini hem de Müslümanların bazı önemli işleriyle alakalı olduğu için konuların çözüme ulaşmasının kendilerinin ve diğer Müslümanların üzerine farz olduğunu söylemiştir.

Yunus Emre'nin de Türk Edebiyatının en büyük şairlerinden, son derece olgun, çok etkili bir sûfî ve mürşit olan, insanların hayatlarına ışık tutan, kardeşlik anlayışına bağlı, sevgi ve saygı vurgusu yapan ve bunları çok kuvvetle ifade eden bir sûfî olduğunu bunların hepsine de ihtiyacımız olduğundan, Yunus Emre ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin de çok yakından münasebetleri olduğu göz önüne alınırsa, bu iki şahsiyeti bir arada ele almanın ne kadar da manidar olduğunu bizlere hatırlatmıştır.¹⁹⁵

Konferansın bu kısmından itibaren ise, konferans ve sohbetlerinde sık sık bahsini açtığı, Hacı Bektâş-ı Velî ile tanışmasını, onu çalışmaya nasıl karar verdiğinden bahsetmiştir;

“Onunla tanışmam doğrudan doğruya kendisiyle ilgilenmekten başlamadı. İlk önce bir hadis müderrisi olan Hatipoğlu Muhammed'in *Ferahnâmesini* bir hadis otoritesi olması hem de Hacı Bektâş-ı Velî'nin düz yazı olan *Makâlât*'ını manzum

¹⁹⁴ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 267-268.

¹⁹⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 268-269.

hâle getirmesiyle dikkatimi çekmiş ve bu sürecin başlamasına vesile olmuştur”.¹⁹⁶ Şeklinde anlatan Coşan, Bektâşîlerle ilgili duydukları bir takım şeylerden dolayı, kusurları düzeltmek yerine doğru bilgileri okuyup kendini ilerletme düşüncesindeyken, Hatipoğlu Muhammed’in manzum *Makâlât*’ında Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili öğrendikleri onu şaşırtmış, onun Ehl-î Sünnet akaidi çerçevesinde, Kur’ân-ı Kerim’i rehber edinmiş, Peygamberimizin sünnetine bağlı olduğunu öğrenince bu konuya çalışmaya karar vermiş. Eğer çözülecekse Sünnî Alevî arasındaki meselesinin bu tabanda çözülmesi gerektiğini, aksi halde taban kayması olacağını, bu meseleyi, Kur’an-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz’ in ışığında sağlam bir zemine oturtmak gerektiğini söylemiştir.

Bazı konular var ki maalesef şu an oluşan algıların kaynağını oluşturduğunu söyleyen Coşan, bu konuların başında Bektâşî veya Bektâşî babası denilince direk içki masalarının akla geldiğini, aslında Hacı Bektâş-ı Velî’nin şiddetle içki içmenin karşısında olduğunu onun eseri *Makâlât*’dan gayet açık bir şekilde anlaşıldığını aktarmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî’nin sadece içki konusunda değil de bütün farzların yerine getirilmesindeki hassasiyeti defaatle dile getirilmiştir.

Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili çalışmaya karar verdiğinde onun hakkında çalışan ve saygınlığı olan bilim adamlarının araştırmalarını olduğu gibi kabul ederek hiçbir zaman hazır buluculuk yapmamış, yıllarca Anadolu’nun çeşitli kütüphanelerinde araştırmalar yapmış, yıllarca el yazması eserler aramış hatta kendi ifadesiyle “gözlerimden melekler uçmaya başladı, göz sağlığımı kaybediyordum” dediğini öğreniyor, tartışmalı konulara delilleriyle tek tek açıklık getirmiştir.

Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili pek çok konuyu diğer konferanslarında dile getiren Coşan,’ın burada diğerlerinde bahsetmediği konulara yer vereceğiz.

Bu konulardan biri de Bektâş kelimesinin “benzeyen” manasına geldiği ve Menteş isminde bir ikiz kardeşi olduğu, bu kelimenin de onun bendeşi, müşahibi, ikizi anlamlarında kullanıldığını aktaran Coşan, bu ismin söylenildiği gibi göbek taşından gelmiş olmasının ihtimali olmadığını eklemiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 269.

¹⁹⁷ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 273.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Osmanlı zamanında yaşadığını, Yeniçeri ocağının kuruluşunda bulunduğunu iddia edenlere Coşan'ın yanıtı; kuvvetle muhtemel Hacı Bektâş-ı Velî'nin torunu olduğu, dedenin isminin umumiyetle toruna verildiğinden yola çıkıldığı zaman bu karışıklığın önüne geçildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Coşan'ın ulaştığı bilgilere göre Hacı Bektâş-ı Velî Osmanlı zamanında yaşamamıştır.

Coşan'ın bu konferansının diğer başkahramanı olan Yunus Emre hakkında Faruk Kadri Timurtaş hocanın şöyle dediğini “Yunus Bektâşî olamaz çünkü Sünnîdir.” aktarmış, bu cümleye karşılık olarak “zaten Hacı Bektâş-ı Velî bilinen anlamıyla bir Bektâşî değil ki, Yunus Emre onun gibi olmasın” şeklinde bir cümle kurarak, bu konuda kaçırılan, anlaşılmayan noktanın bu kısmı olduğunu bundan dolayı da Timurtaş hocanın, Yunus Emre'nin Sünnî olduğunu, Hacı Bektâş-ı Velî ile bundan dolayı alakası olmadığını savunduğunu ancak Coşan, ikisinin ilgisi olduğu iddiasının net ve doğru bilgi olduğunu delilleriyle anlatmıştır.¹⁹⁸

Yunus Emre'nin Bektâşî olmadığını, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Yunuslaştığını, onun bir taraftan Ahmed Yesevî'ye benzediği için Sünnî olduğunu, bir taraftan Yunus Emre'ye benzediği için Sünnî olduğunu, eserinden bu şekilde anlaşıldığını söyleyen Coşan, zaten Ahmed Yesevî'nin Fakrnâmesi ile Yunus Emre'nin eseri ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserinin içeriklerinin aynı olması da aynı çizgide olduklarını gösterdiğini belirtmiştir.¹⁹⁹

Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in elinde el yazması *Makâlât*'ın manzum bir tercümesi üzerinde muahhar bir kopyası bulunduğunu, bu kopyanın girişindeki sonradan eklenmiş birkaç cümleye dayanarak Köprülü'nün Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman düşmanı, tevellâcı, teberrâcı olduğunu iddia etmesinden bahseden Coşan, sonradan birisinin asıl kitabı tahrif ederek oraya “Hz. Ali'ye dost olacaksın, Hz. Ali'nin düşmanlarına düşman olacaksın” gibi satırlar eklediğini zaten de bu satırların, şiirin akışına da vezne de uymayan satırlar olduğunu belirtmiştir. Kaldı ki yazılanlar doğru olsa bile önsöz de yazan Hacı Bektâş-ı Velî'yi

¹⁹⁸ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 281-282.

¹⁹⁹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”, 282.

ilgilendirmeyeceğini, eserin aslında bu kısmın olmadığını, kendisinin satır satır, fotoğraflarla birleştirip, delillerle işaret ederek göstermiş olduğunu aktarmıştır.²⁰⁰

Hacı Bektâş-ı Velî'nin oturduğu kasabada Bektâşîler olduğunu ondan dolayı Hacı Bektâş-ı Velî'nin de ona mensup olduğunu iddia edenlere karşı da Coşan, bunun doğru olmadığını, bir kasabanın veya bir köyün sonradan Alevîleşmesi, Şiîleşmesi olayı ile ilgili olduğunu savunmuştur.

Yunus Emre'ye gelince, onun çok mübarek, çok değerli bir şair olduğunu ancak birkaç tane Yunus olduğunu ve bunların eserlerini de kendilerini de birbirlerine karıştırdıklarını aktaran Coşan, bizi ilgilendiren Yunus Emre'nin Osmanlı öncesi yaşamış, Hacı Bektâş-ı Velî ile çağdaş, ona çok yakın bir mesafede oturan, Niğde Sivrihisar'da yaşamış olan ve onunla münasebetleri olduğunu ikisinin de eserlerinden yola çıkarak kanıtlamış olduğunu söylemiştir. Ancak Yunus Emre'nin Divân'ında Hacı Bektâş-ı Velî'den direk bahsetmemiş olsa da, onların ve eserlerinin içli dışlı tabiri caizse sarmaş dolaş bir alakaları olduğunu özellikle vurgulamıştır.²⁰¹

Son olarak Yunus Emre'nin de Hacı Bektâş-ı Velî'nin de her ikisinin de namaz kılan, Hz. Ebû Bekîr, Hz. Ömer, Hz. Osman muhabbetli, oruç tutan kısaca ehl-i sünnet inancına mutabık kişiler olduğunu ve bunların ispatı için ellerinde vesikalar ve şiirler bulunduğunu dile getirmiştir.²⁰²

²⁰⁰ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre", 283.

²⁰¹ Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre", 288.

²⁰² Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre", 289.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHMUD ESAD COŞAN'IN ALEVİLİK-BEKTÂŞİLİK ÇALIŞMALARINA KATKILARI

Bu bölümde Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik- Bektâşîlik çalışmalarına akademik, toplumsal, manevî ve dinî açıdan katkıları olarak ayrıntılı bir şekilde okuyuculara aktarmaya çalışılacaktır.

3.1. Akademik Katkılar

Coşan'ın, Alevîlik-Bektâşîlik çalışmaları hem bu konuları çalışan akademisyenler nezdinde hem de Alevî-Bektâşî kökenli insanlar üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Coşan'ın çalışmalarına bir bütün olarak bakıldığında, ilk dikkati çeken şeyin, onun akademik çalışmalarının eksenini Hacı Bektâş-ı Velî ve onun şaheseri olan *Makâlât* üzerine oluşturmakta olduğu görülmüştür.²⁰³

İlk akademik çalışması olan 15. yy. şairlerinden “*Hatipoğlu Muhammed ve eserleri*” adlı doktora tezi²⁰⁴ ilmî kariyerinin ilerleyen aşamalarında onu *Makâlât* vesilesiyle Hacı Bektâşî Velî'ye dolayısıyla Bektâşîlik üzerine yoğunlaşmaya götürmüştür.²⁰⁵

1960 yılı Aralık ayında Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi Klasik-Dini Türkçe Metinler kürsüsü asistanı olarak başladığı akademik çalışmalarının ilk meyvesi olan 1965 yılında tamamladığı doktora tezi, ilk önce onu Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olan *Makâlât* adlı eserin manzum bir Türkçe tercümesiyle tanıştırmıştır. Hatipoğlu Muhammedin “*Bahrül-Hakayık*” adlı şiir halindeki bu çevirisi Coşan 'ın en önemli çalışması sayılabilecek olan, “*Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*” adlı doçentlik takdim tezi olan çalışmasını 1973 yılında sunup doçent olmasına vesile olmuştur.²⁰⁶

Adı geçen doktora tezinde Coşan, *Makâlât*'ın 1409 yılında yazılmış, Türkçe manzum bir çevirisi olan “*Bahrül-Hakayık*” ‘ı incelemiştir. Onun bu çeviriyi ortaya

²⁰³ Coşan, *Makâlât*.

²⁰⁴ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 17.

²⁰⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”.

²⁰⁶ Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*, 18.

koymasıyla, her yerde nüshaları bulunan mensur *Makâlât* tercümesinin bilinenin aksine 1409 yılında nazma çekilmesi ve bu tarihten daha eskiye ait mensur tercümelerinin varlığından da bahsedilebileceğini Coşan bizlere aktarmıştır.²⁰⁷ Bu çalışma dil ve edebiyat tarihi açısından *Makâlât* 'ın daha da değerini arttırmış ve daha iyi anlaşılmıştır.²⁰⁸

Prof. Dr. Fuad Köprülü, Hatipoğlu Muhammed'in eserinin bulunmasıyla kendisinin Bektâşîlik hakkındaki fikirlerinin temelden değiştiğini söylemiştir. Köprülü önce "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*" adlı kitabında Âşıkpaşazâde'nin, Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili olarak söylediği onun saf bir aziz olup tarikat kurmadığı düşüncesine katılıp, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Bektâşîlik tarikatının kurucusu olmadığını söylemiştir.²⁰⁹ Ancak "*Anadolu'da İslamiyet*"²¹⁰ ve "*Bektaşiliğin Menşeleri*"²¹¹ çalışmalarında, *Makâlât*'ı Hacı Bektâş-ı Velî'nin eseri sayıp, bu eserle zaten bilgisiz bir kişi olan Âşıkpaşazâde'nin Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili görüşünün çürütüldüğünü ifade ederek, kendisinin de "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*"ı yazarken sadece Âşıkpaşazâde'ye dayandığını ancak artık yeni belgeler ışığında önceki görüşünü değiştirdiğini ifade etmiştir. Ona göre Hacı Bektâş-ı Velî, Bektaşîlik tarikatının kurucusu olabilecek niteliktedir .

Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir tarikat kuracak ehliyeti bulunmayan meczûp olduğunu söyleyen Âşıkpaşazâde gibi bazı tarihçilerin verdiği bilgilerin ne kadar yanlış olduğu da ortaya çıkmıştır. *Makâlât* 'ın baştan sona içeriği bile Hacı Bektâşî Velî'nin tarikat ve irşatla meşgul olduğunu, müritlerinin terbiyesiyle ilgilendiğini açıkça ortaya koymaktadır.²¹²

Coşan, doktora tezini çalışırken, Hacı Bektâş-ı Velî ve *Makâlât* 'ı nasıl çalışmaya karar verdiğini de şu cümleleriyle aktarmış;

²⁰⁷ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 71.

²⁰⁸ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 98.

²⁰⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 110-113.

²¹⁰ Fuad Köprülü, *Anadoluda İslamiyet* (Alfa Yayınları, 2013).

²¹¹ Fuad Köprülü, *Bektaşiliğin Menşeleri* (Türk Yurdu, 1925).

²¹² Coşan, "Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf", 250-251.

“Ankara İlahiyat Fakültesi’nde doktora tezimi İznikli Hatiboğlu Muhammed ‘in *Yüz Hadis Yüz Hikâye* ve Tefsir kitabı üzerinde yapmıştım. Onun eserini incelerken Hacı Bektâş-ı Velî’nin bir eserini manzum olarak şiir halinde yazdığını gördüm. Bu eseri okuyunca çok şaşırdım. Çünkü Hacı Bektâş-ı Velî’nin kitaplarında anlattıklarıyla, Bektâşîyiz diyen insanlar arasında çok büyük farklılıklar gördüm. O zaman bu konu ilgimi çekti ve üzerinde doçentlik tezi çalışması yapmaya karar verdim.” diyerek “Hacı Bektâş-ı Velî ve *Makâlât*” adlı doçentlik takdim tezi için hareket geçmiş, dünyanın pek çok yerindeki kütüphanelerdeki bütün el yazması nüshalarını karşılaştırarak edisyon kritikli bir ilmî metni ortaya çıkartmıştır.²¹³ Çok defa kitap olarak basılan bu çalışma daha ilmî açıdan aşılabilmiş değildir.

Coşan’ın yaptığı *Makâlât* adlı bu çalışmasının neden bu kadar değerli olduğu sorusuna cevap olarak;

Üzerinde yeterince araştırma yapılmamış olduğunu gördüğü, *Makâlât* ilmek ilmek çalışarak, Türkiye’nin birçok ilindeki el yazması bulunduran kütüphanelerini gezerek bir arkeolog edasıyla yapmış olduğu çalışmada kendi ifadesiyle 5-6 yıl boyunca Ankara ve İstanbul’daki zengin kütüphaneler dışında Nevşehir, Gülşehir, Hacıbektaş, Sivas, Kayseri, Konya, Afyon, Burdur, Isparta, Manisa ve Tire’deki kütüphanelerde yazma eserleri taramış, orijinaline en yakın metni kurmuştur.²¹⁴ Üstelik daha önceki tekrarlanan çalışmalara dayanarak değil de çeşitli kütüphanelerdeki el yazma eserlerden arasından sabır ve titizlikle ortaya koymuştur.²¹⁵

Coşan, kütüphanelerdeki çok sayıda Türkçe *Makâlât* yazmalarının *Velâyetnâme*’de geçtiği üzere Hacı Bektaş’ın Molla Sadeddin adlı müridi tarafından Türkçeye çevrildiğini ifade etmiştir.²¹⁶ Coşan, *Makâlât*’ın edisyon-kritikli tam bir nüshasını inceleme kısmıyla birlikte yayımladığı²¹⁷ gibi orijinal nüshanın da çevirisini çalışmasının sonuna ek olarak koymuştur. ²¹⁸ Coşan’a göre bu çalışmaların

²¹³ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 73.

²¹⁴ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 74.

²¹⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 212-213.

²¹⁶ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 224.

²¹⁷ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 73.

²¹⁸ Coşan, *Makâlât*.

en önemlisi de, Coşan'ın doçentlik tezi olarak çalıştığı *Makâlât*'ın Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olup olmadığıdır. İşte bu soruya yanıt arayan Coşan, *Makâlât*'ın yazma nüshalarını toplayarak sağlam ve otantik bir metin ortaya koyarak hem bu eserin kesin olarak Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu tescillemiş hem de Hacı Bektâş-ı Velî hakkında net bir tablo ortaya koymuştur. Coşan, bu sorulara araştırmalarıyla son noktayı koymuş ve *Makâlât*'ın Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğu neredeyse herkes tarafından kabul görmüştür. Akademik camia da Coşan'ın çalışmalarını takdir etmiş, tezini basması konusunda onu teşvik etmiş hatta üniversitelerinde hoca olarak görmek istediklerini ifade etmişler, onun ortaya koyduğu düşüncenin hiç de yabana atılamayacağını ifade etmişlerdir.²¹⁹

Bu *Makâlât* metni Hüseyin Özbay tarafından Türkçeye çevrilerek 1990 yılında kültür bakanlığınca basılmıştır.²²⁰ 2002 yılında Prof Dr. Abdurrahman Güzel de Özbay'ın sadeleştirilmiş metniyle Coşan'ın orijinal metnini aynı sayfada olacak şekilde yeni bir sadeleştirilmiş metni tekrar yayınlamıştır.²²¹

Coşan'ın doçentlik çalışmaları ekseninde yürüttüğü ilmî ve akademik araştırmalarının sonucunda, Hacı Bektâş-ı Velî'nin şahsı, kişiliği, Bektâşî tarikatı ve en kapsamlı ve tek eseri olduğu bilinen *Makâlât*'i hakkında daha önceden bilinen yanlış bilgi ve algıları düzeltmiştir. Bunları aşağıda başlıklar hâlinde şu şekilde sıralayabiliriz;

1-Hacı Bektâş-ı Velî'nin soyu meselesini açıklığa kavuşturmuş onun tırnak ve bıyıklarını uzatan bir şaman, bir meczup olmadığını, *Velâyetnâme*'de²²²ve 1343 vefatlı Vâsîti'nin *Tiryâku'l-Muhîbbîn* eserinde, Hacı Bektâş-ı Velî'den “Seyyid” olarak bahsettiği bilgilerine dayanarak, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hz. Ali Efendimiz'in soyundan gelen bir Arap olduğunu ispatlamıştır.

2- Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir babâi halifesi olmadığını, Baba İshâkla hiç bir ilgisi olmadığını ispat etmiştir.²²³

²¹⁹ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 213.

²²⁰ Esad Coşan - Sadeleştirilen; Hüseyin Özbay, *Makâlât -Hacı Bektâş Velî* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996).

²²¹ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002).

²²² *Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî*, haz. Hamiye Duran (Ankara:TDV yayınları, 2007).

²²³ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 39-40.

3- Hacı Bektâş-ı Velî'nin Yesevî dervişi olduğunu ispat etmiştir.²²⁴

4- Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Şîî- Batınî çizgide olduğunu çürüterek, onun Sünnî çizgiye uygun ilerleyen bir Sufî olduğunu ortaya koymuştur.²²⁵

5-Çeşitli kaynaklardaki bilgileri ve bulguları değerlendirerek *Makâlât*'ın kesin ve net bir şekilde Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait bir eser olduğunu ispatlamıştır.²²⁶

6-Coşan, *Makâlât*'ın, yazma nüshalarını toplayarak sağlam ve otantik bir metin ortaya koyarak hem bu eserin kesin olarak Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu tescillemiş hem de Hacı Bektâş-ı Velî hakkında net bir tablo ortaya koymuştur Bunları da Hatipoğlu Muhammed'in *Makâlât*'ı Türkçe olarak nazmettiği eserinden yola çıkarak delillendirmiştir.²²⁷

7-Coşan, *Makâlât*'ın aslının kayıp olduğunu ve ulaşamadığını ancak *Makâlât* 'ın Arapça kayıp bir yazmasını uzun araştırmalar sonucu bizzat kendisinin bulunduğunu bizlere aktarmıştır.²²⁸

8- Türkçe velayetnâmelerde Hacı Bektâş-ı Velî'nin güzel nitelikleri anlatılırken onun ne kadar ibadete düşkün olduğuna dair Farsça menâkıbindan alıntı yapılır. Alıntı şöyledir:

Kat' kerde nefis râ çihil sâl ân merd-i Hudâ

Maksûd lâ mekânist Hâcî Bektâş-ı Velî

Nefsini kırk sene dizginledi o Allah adamı

Amacı mekânsızlığa ulaşmaktır Hacı Bektaş-ı Velî²²⁹

Bu alıntı ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir de Farsça menâkıbı olduğu anlaşılmaktadır. Bunu da Coşan ortaya çıkartmıştır. Hatta eldeki Türkçe velâyetnâme nüshalarının bu elimizde olmayan Farsça eserden çeviri olabileceğini veya iki eserin de müellifinin aynı kişi olabileceğini, biri eski dilde, birisi de yakın zamana ait olmak

²²⁴ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 41-43.

²²⁵ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 45-47.

²²⁶ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 53-54.

²²⁷ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 70-71.

²²⁸ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 55.

²²⁹ Duran, *Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî*. vr. 11a.

üzere bu eserin iki manzum şeklinin olduğunu, bunun da yazarının Firdevsî Tavîl ismindeki bir şahıs olduğunu araştırmalarıyla ortaya koymuştur.²³⁰

8-1968-69 yılları arasında kütüphane çalışmalarını daha da yoğunlaştıran Coşan, Hacı Bektâş halk kütüphanesindeki el yazması eserleri inceleyerek tek tek tanıtmış, alanı ile ilgili olanları daha ayrıntılı olarak incelemeye tabi tutmuştur. Konya Bölge Yazma Eserler kütüphanesine nakledilen bu el yazması eserler okuyucunun hizmetine sunulmuştur.²³¹

9- Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektâşîlik üzerine İngilizce ve Fransızca olmak üzere yurt dışında iki farklı dilde makale de yayımlamıştır. “*Hacı Bektaş and The Bektâşî Order*” adlı İngilizce makâle Art of Kapadokya isimli yayında 1971 yılında Londra’da basılmıştır.²³² Aynı makâle Fransızca olarak da İsviçre’nin Cenevre şehrinde basılmıştır.²³³

10- Coşan’ın bu yayınlarına kaynaklık eden Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektâşîlik adında daha önce yayınlanmamış bir Türkçe makâlesi vardır ki, bu makâlesinde, Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât ve Bektâşîlik* hakkında yaptığı ilmî çalışmaların bir özeti niteliğini taşımaktadır. Konuyla ilgili yanlış bilinen bilgileri düzeltmekte, Hacı Bektaş-ı Velî’nin hayatını, hayatıyla ilgili tartışmalı olan konuları ve eserleri hakkında ulaştığı bilgileri ve bulguları aktarmıştır.²³⁴

11-Coşan, başta Ankara ve İstanbul’da olmak üzere yurt içinde ve yurt dışında çeşitli şehirlerde ilmî konferanslarda ve toplantılarda gerek Hz. Ali ve Alevîlikle ilgili gerekse Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektâşîlik ile ilgili, hem ilim dünyasının hem de geniş halk kitlelerinin bilinçlenmesi ve doğru bilgilere sahip olması amacıyla yaptığı bu konuşmalarıyla bu alandaki ilmî çalışmalarını, kitaplarda bırakmayıp toplumun her kesimiyle buluşturmaya gayret etmiştir.

12- Coşan’ın yaptığı bu çalışmalar, akademik camiadan ve Alevî-Bektâşî kardeşlerimiz tarafından son derece beğenilmiş ve büyük övgüler almış, Hacı Bektaş-

²³⁰ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 22-23.

²³¹ Kaplan, “Konya Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Alevilik Ve Bektaşîlik İle İlgili Yazma Eserler”.

²³² Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 187-197.

²³³ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 199-209.

²³⁴ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik*, 177-186.

ı Velî ve *Makâlât* ile ilgili çalışmasını, basılması yönünde ısrarları sonucunda eğer kendisi bastırmayacaksa onların bastıracaklarını belirtmişler, bu da bu eserin ve bu araştırmaların Alevî-Bektâşî kardeşlerimizin ne kadar içlerine sindiğini ve de ne kadar sahiplendiklerini göstermektedir.²³⁵

Son olarak Irène Mélikoff, “*Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*” isimli eserinde *Makâlât* ‘ı incelediğinde Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili olarak bildiğinin aksine bazı bilgiler edindiği şeklinde birkaç noktaya dikkat çekmiştir;

- 1- *Makâlât*’ın, tarikattan bahsettiğini ancak Hacı Bektâş-ı Velî’nin tarikat kurmadığını,
- 2- *Makâlât* ‘da haccın farz olduğu yazdığını ancak Hacı Bektâş-ı Velî’nin hacca gitmediğini, gitti ise de düş yoluyla gittiğini,
- 3- *Makâlât* ‘da evliliğin farz olduğu yazmasına rağmen, Hacı Bektâş-ı Velî’nin bekar olduğu²³⁶ şeklinde zihinlerde oluşan soruların hepsine Coşan;

“*Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî*” adlı doçentlik takdim tezinde bunların bu şekilde olmadığını, delilleriyle açıklığa kavuşturmuştur.

Coşan’ ın, Alevîlik-Bektâşîlik tartışmalarına dair ürettiği ilmî birikimi, radyo ve televizyon programları, dergiler, konferanslar ve sohbetlerle toplumun her kesimine ulaştırmıştır. Bu yönüyle, bilgi birikiminin akademik çevrelerde kalmayıp geniş halk kitlelerine mâl edilmesi sağlanmıştır. Coşan’ın bu sahadaki samimi yaklaşımı Alevî-Bektâşî topluluklarının İslâmî kökleriyle bağlarını güçlendirmiş, ortak değerler etrafında birlik bilincini canlı tutmuştur.

3.2. Toplumsal Katkıları

Mahmud Esad Coşan’ın Alevîlik ve Bektâşîlik üzerine yaptığı çalışmalar, yalnızca akademik çevrede değil, toplumsal alanda da önemli yankılar uyandırmıştır. Coşan, tarih boyunca çeşitli önyargı ve yanlış anlaşılmalara maruz kalan Alevî-Bektâşî inanç sistemine dair doğru bilgi aktarımı yaparak bu grupların toplum içindeki görünürlüğünü arttırmış ve kültürel mirasın korunmasına katkıda

²³⁵ Coşan, “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”, 213.

²³⁶ Mélikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, 106.

bulunmuştur. Ayrıca sohbet, vaaz ve basın-yayın faaliyetleriyle geniş halk kitlelerine ulaşarak cemaat ruhunu, kardeşlik ve dayanışma bilincini pekiştirmiştir. En önemlisi de farklı mezhep ve inanç grupları arasında diyalog zeminini güçlendirmeye yönelik çabalarıyla toplumsal barışa hizmet etmiştir. Genç nesillere hitap eden anlayışıyla Alevîlik-Bektâşilik geleneğinin canlı tutulmasına katkıda bulunmuş, hoşgörü, birlik-beraberlik ve sevgi temelli bir toplumsal düzenin oluşmasına öncülük etmiştir. Bu yönüyle Coşan'ın çalışmaları, sadece bir dinî lider veya bir akademisyen bakışısıyla değil, toplumun farklı kesimlerini bir arada tutmaya gayret gösteren bir manevî rehberlik örneği olarak da değerlendirilebilir.

Coşan, sözü dinlenir ve bir toplumu rahatlıkla kanalize edebilme yetisine sahip olan bir lider olduğundan bu konudaki toplumsal katkılarının büyük olduğu aşikârdır. Coşan, Sünnî-Alevî ihtilafların toplumsal barışa zarar vermemesi için yıllarca irşad faaliyetleri yürütmüş, makalelerinde, konferans ve sohbetlerinde bu toplulukların kardeşliğini vurgulamıştır.

3.2.1. Kültürel Mirasın Korunması

Coşan'ın, Alevîlik ve Bektâşilik üzerine yaptığı çalışmalar, halk arasında yanlış ve ya eksik bilinen unsurların düzeltilmesine büyük katkı sağlamıştır. Tarihsel süreçte çeşitli sebeplerle kulaktan kulağa aktarılan bilgiler, zamanla hem Alevî-Bektâşî topluluklarının kendi iç dünyalarında hem de diğer inanç gruplarının zihninde yanlış ve ya eksik bir biçimde yer edinmiştir. Coşan, bu eksik veya hatalı bilinen bilgileri bilimsel ve sağlam kaynaklarla, sahih din metinlerle destekleyerek; semboller, ritüeller ve tarihi şahsiyetler hakkında özellikle de Hz. Ali ve Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili sunduğu bilgilerle yanlış anlaşılımları düzeltmiştir²³⁷

Bu bağlamda, konferans, sohbet ve yayınlarında Alevî-Bektâşî geleneğinin temel kavramlarını sade bir dille ele alarak kitlelerin bunları doğru bir şekilde öğrenmesine imkân sunmuştur.²³⁸ Böylece toplumsal düzeyde önyargıların azalması, farklı mezhep ve inanç gruplarının birbirini daha iyi ve doğru anlaması, toplumdaki barış olgusunun güçlenmesini sağlamıştır. Ayrıca bu çabalar, Alevî-Bektâşî geleneğine mensup bireylerin de kendi inanç miraslarını daha derinlemesine

²³⁷ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*, 21-47.

²³⁸ Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*. 177-186

tanınmasına ve sahiplenmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla bu anlamda katkı toplumsal bilinçlenmeye, sağlam ve doğru bir kültürel hafızanın oluşmasına ve nesiller arası bilgi aktarımının sağlam temellere oturmasına hizmet etmiştir. Tıpkı 14 Nisan 1994 Bakırköy’de Hz. Ali ile ilgili verdiği konferansında²³⁹; Coşan, modern bir çağda olduğumuzu, çevremiz ve şartlarımızın da belli olduğunu, şahsen, hiçbir bilimsel çalışmada zamandan kopmayı uygun görmediğini, “Tarih içinde bir araştırma yap, günümüzle ilgili olmasın ve orada kalsın.” Şeklindeki düşünceye katılmadığını, daima günümüzle ilgili, canlı meselelerle meşgul olmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Onun içindir ki bu konuyla meşgul olmuş, bir tezadı göz önüne sermiş olduğundan bahsetmiştir.

Alevî kardeşlerimizin neden toplumda soğuklukla karşılandığını, niçin Sünnî kardeşleriyle aralarda mesafe olduğunun sebebini, onların doğru bildikleri yanlış uygulamalarından veya Hz. Ali’yi ve saygı duydukları büyüklerini yeterince, doğru bir şekilde tanımadıklarından kaynaklandığını konuşmasında dile getirmiştir. Çözüm olarak da Hz. Ali ve diğer büyük gördükleri, hürmet ettikleri şahsiyetleri onlara kaynaklarıyla, delilleriyle tanıtmayı düşünmüş ve bu doğrultu da bu konferans ve konuşmalarını düzenlemiştir. Hatta 29 Mart 1996’da Seferihisar’da verdiği konferansı²⁴⁰ ile bu hedefini gerçekleştirmiştir ve Hz. Ali Efendimiz’ in hayatını sağlam delillerle dinleyicilere aktarmış ve özellikle de Alevî kardeşlerimizin hizmetine sunmuştur. Çünkü Hz. Ali Efendimiz’in hayatını ve şahsiyetini anlatmak, tanıtmak özellikle Türkiye’deki Müslümanlar arasında birlik, sevgi ve kardeşliği teşvik etme açısından çok önemli ve bir o kadar da değer taşıması, Hz. Ali Efendimiz’in bütün Müslümanların ortak değeri olduğundan dolayı onu anlatmakla ve anlamakla bu ortaklığı kuvvetlendirmiş olan Coşan, amacına ulaşmış ve topluma bu açıdan katkı sağlamıştır.

3.2.2.Sosyal birliktelik ve Dayanışma

Coşan’ın Alevîlik-Bektâşîlik üzerine yaptığı çalışmalar, toplumsal düzeyde yalnızca doğru bilgi aktarımı değil, aynı zamanda farklı inanç ve mezhep grupları arasında samimi bir diyalog ve yakınlaşmanın oluşmasını hedeflemiştir. Coşan,

²³⁹ Coşan, “Hz. Ali”, 2023, 46-59.

²⁴⁰ “Hz.Ali ve Alevilik 1. Sohbet”, haz. Esad Coşan.

araştırmalarında, makalelerinde ve konferanslarında insanları ortak değerde buluşturarak ayrışmanın önüne geçmeyi, toplumsal kutuplaşmayı yumuşatmayı amaçlayarak, insanların birlik-beraberlik içerisinde, toplumun huzur ve barışı sağlanmış şekilde yaşamasına önemli bir katkısı olmuştur. Örneğin; 29 Mart 1996 tarihli konferansında²⁴¹ Coşan;

Hiz. Ali'ye karşı olanların Emevîler ve Haricîler olduğunu söyleyerek bugün Emevîyim diyen, Haricîyim diyen olmadığını, o bakımdan “Ehl-î Sünnetin hepsi Alevî'dir” cümlesini kurarak tıpkı bir bedende yek olmak gibi bütün Müslümanların kardeş olduğunu söyleyerek, kardeşlik vurgusunu öne çıkartmıştır. Hatta İmâm-ı Âzam Ebû Hanife hazretlerinin Hiz. Ali sevgisinden dolayı hapse atıldığını ıstırap ve sıkıntı çektiğini söyleyerek İmâm-ı Âzam'ın da Hiz. Ali taraftarı bir Alevî olduğunu söylemiştir²⁴² ki bu sözleriyle Alevî-Sünnî kardeşlerimizin arasındaki ihtilafın önüne geçilebilir. Gerçekten de bu sözleri büyük yankı uyandıran Coşan'ın bu ihtilafın ortadan kalkmasına, karşılıklı sıcaklıkların artışı ve kardeşlik duygularının pekişmesine büyük katkısı olmuştur.

Mart 1995 tarihli Kadın ve Aile Dergisi **Sünnî-Alevî İhtilafları Nasıl Çözülebilir?**²⁴³ Başlıklı baş makalesinde Coşan, Alevîlik-Sünnîlik arasındaki ihtilafların ilmin ve irfanın ışığında serinkanlılıkla, tarafsızlıkla, adalet ve insafla inceleyebilir, manevi ve ilahi gerçeklerin delilleriyle güzelce ve apaçık tespit edilebileceğini söylemiştir. Bu yönde de faaliyetlerde bulunmuş, her iki tarafa da yanlış bilinenlerin doğrularını aktarmayı kendine dava edinmiştir.

Hiçbir Sünnînin Hiz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini tasvip etmediğini, Hiz. Ali'nin aşere-i mübeşşereden olduğunu, Hiz. Fatıma annemizin cennet hatunlarının hanımefendisi olduğunu, Hiz. Peygamber'in onların babası olup Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in mübarek dedeleri olduğunu bunların birbirinden ayrılamayacağı gibi, Müslüman kardeşlerin arasında da böyle bir ayrılığın olamayacağını söyleyerek birlik-beraberlik çağrısı yapmıştır.

²⁴¹ Coşan, “Hiz. Ali”, 2023.

²⁴² Coşan, “Hiz. Ali”, 2023, 21.

²⁴³ Coşan, “Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?”

Diğer taraftan Coşan, sohbetlerinde sık sık yardımlaşma faaliyetleri, gönüllü dayanışma grupları veya ihtiyaç sahiplerine ulaşmayı kolaylaştıran vakıf ve dernek çalışmaları²⁴⁴ üzerinden nasıl toplumsal bir gerçeklik haline getirilebileceğini anlatmıştır. Coşan'ın bu yaklaşımı sadece inanç temelli olmayıp, sosyal dayanışma ve yardımlaşma tarafında da bir arada hareket edilebilmesine zemin hazırlamıştır. Böylece Coşan'ın Alevîlik ve Bektâşîlik odaklı çalışmaları, kardeşlik duygusunu canlı tutarak farklı inanç gruplarıyla ilişkileri kuvvetlendirmiş ve toplumsal birlik fikrini destekler nitelikte bir yol çizmiştir.

Coşan, bir Avustralya sohbetinde: “Müslümanlar sadece ve sadece birbirlerinin kardeşleridir.”²⁴⁵ O halde kardeş olarak birbirimizi sevelim, İmân cevherinden dolayı, aynı kibleye dönüyoruz, aynı kitabı okuyor ve inanıyoruz, aynı peygambere bağlıyız diye sevmeyi, inşallah cennette beraber olacağız diye sevmeyi sık sık tavsiyelerde bulunarak bütün Müslümanların kardeş olduğu olgusunun üzerinde durmuştur.²⁴⁶

27-28-29 Ağustos 2023 tarihlerinde, Çanakkale’de Mahmud Esad Coşan adına yapılan sempozyum, çok sayıda akademisyenlerin katılımıyla tam bir bilgi şölenine dönüşmüş, Coşan gibi milyonların gönüllerine taht kurmuş ilim ve bilim adamı, vefat yıl dönümünde hem anılmış hem de bizlere miras olarak bıraktığı bilgiler sistematik bir şekilde dinleyicilere sunulmuştur Bu sempozyumda araştırmacı yazar Yusuf Kaplan Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarına olan katkılarını tek tek sıralamış ve fikirleri dinleyicinin zihninde belli bir yere oturtmuştur. Kaplan; Coşan'ın Şia-Sünnî tehlikesini görmüş ve bunun önüne geçtiğini söylemiştir. Alevî-Sünnî çatışmasının sorun olacağını görüp, Hacı Bektâş-ı Velî’yi ve Alevîliği kaynaklarına irca etmeye çalıştığını, İslâmî entelektüel damarı canlandırdığını, akide de fikirde de ehl-i sünnet omurgayı inşa ettiğini vurgulamıştır. Bir kuşağın yetiştirilmesi için vakıflar kurduğunu, gelecek nesillerin tarihin akışını değiştirmesini sağlayacak yolculuğun teorik temellerini attığını belirtmiştir.²⁴⁷

²⁴⁴ Esad Coşan, *Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1994).

²⁴⁵ Hucurat 49/10.

²⁴⁶ Esad Coşan, *Avustralya sohbetleri-3* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1993).

²⁴⁷ “Mahmud Es’ad Coşan Sempozyumu, 1. Oturum”, haz. Akra.

3.2.3 Alevî-Bektaşî Topluluklarının Görünürlüğü

Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik konularına dair yaptığı araştırmalar, yazdığı başmakaleler, verdiği konferanslar ve sohbetler, yürüttüğü irşad faaliyetleri, sadece kendi dönemindeki dinleyici topluluklarıyla sınırlı kalmamış, sonraki dönemlerde de farklı zümrenin bu alana ilgi göstermesine zemin hazırlamıştır. Coşan'ın konferanslarından ve sohbetlerinden etkilenen öğrencileri ve müritleri, daha sonrasında onun fikirlerini yazılı ve sözlü mecralarda yayarak geniş kitlelere ulaştırmıştır.

İlahiyat ve Tasavvuf araştırmacıları, Alevîlik-Bektâşîlik konularını Coşan'ın değerlendirmeleriyle ele alarak tez çalışmalarına, makalelere ve konferanslara taşımıştır.

Ayrıca, farklı sivil toplum kuruluşları, dernekler ve gençlik kolları gibi yapılar da Coşan'ın “mezhep farklılıklarının bir çatışma unsuru değil, kültürel zenginlik olduğuna” dair vurgularını toplumsal barış ve farklı projelerde referans olarak kullanmıştır. Böylece Coşan'ın yaptığı bu çalışmalar sayesinde çeşitli platformda Alevîlik-Bektâşîlik konularına karşı daha yapıcı ve barışçıl bir yaklaşımın gelişmesine katkı sağlamıştır.

3.2.4. Genç Kuşaklara Ulaşım

Coşan'ın Alevîlik- Bektâşîlik alanındaki çalışmaları, sadece mevcut toplumsal hafızayı taze tutmakla kalmamış, aynı zamanda bu mirasın genç kuşaklara aktarılmasına da özel bir önem yüklemiştir. Coşan, gençlerin kendilerine ait kültürlerini ve inançlarını doğru kaynaklardan öğrenmelerini, tarihsel birikimle bağ kurmalarını ve manevi değerlerini benimseyerek yaşatmalarını hedeflemiştir. Coşan, Avustralya sohbetlerinden birinde “*Güzel Ahlaklı Cömert Genç*”²⁴⁸ başlığıyla, özelde Avustralya'daki Alevî gençlere genelde bütün gençliğe; Peygamber Efendimiz' in hadisleriyle hem hâl olunursa onun ahlakıyla ahlaklanılacağını, onun gibi güzey huylu olmak isteyen gençlerin, Hadis-i Şeriflere çok önem vermeleri gerektiğini tavsiye etmiştir. Allah-ü Teâla' nın nezdinde gençlerin çok sevimli olduğunu ancak bu genç güzel huylu ve cömert de olursa daha sevimli olacağını binaenaleyh

²⁴⁸ Esad Coşan, *Avustralya Sohbetleri-1* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992), 316-319.

gençlerin güzel ahlâklı olmaya çok ehemmiyet göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Üniversite sohbetlerinde, öğrenci derneklerine, gençlik kamplarından çeşitli irşad faaliyetlerine kadar pek çok mecrada gençlerle buluşarak bir olmanın ruhunu, kardeşliği ve toplumsal sorumluluk bilincini güncel bir dil ve samimi bir üslûpla anlatmaya özen göstermiştir. Bu yönüyle Coşan'ın çalışmaları, geleneksel Alevî-Bektâşî öğretilerinin yeni nesiller arasında bir kopma olmadan yaşatılmasına ve devam ettirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum da gençlerin aidiyet duygusunu güçlendirerek geleceğe güvenle bakmalarına vesile olmuştur. Coşan'ın gençlere hitaben sıkça vurguladığı “Kökünü bilen, kendine yabancı düşmez” anlayışı, onun bu alandaki bakış açısını en iyi şekilde yansıtmaktadır.²⁴⁹

Kaplan'ın Mahmud Esad Coşan sempozyumunda Coşan'ın Alevî-Sünnî kardeşliği için verdiği emeklerden bahsetmiş, entelektüel kimliği geliştirdiğinden bahsetmiş, özellikle de yaptığı irşad faaliyetlerinden kurduğu vakıfların bu alanda ne büyük katkıları olduğunun üzerinde durmuştur. En önemli vurgusu da Coşan'ın, bir kuşağın yetiştirilmesi için vakıflar kurmuş olması, genç nesillere verdiği ehemmiyeti, gençlere kültürel değerlerinin aktarılması için verdiği çaba üzerine olmuştur.²⁵⁰

3.3. Manevî ve Dinî Katkılar

Coşan'ın düşünce dünyasında manevî ve etik değerler, sadece bireysel ahlâkı inşa etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumun adalet, dürüstlük ve kul hakkı gibi temel taşlarını da güçlendirmiştir. Coşan, Alevî-Bektâşî geleneğinde yer alan kul hakkı, paylaşma, komşuluk, kardeşlik gibi kavramları modern hayatın sorunlarıyla ilişkilendirerek her bireyin kendi vicdanıyla toplumsal sorumluluğunu birleştirmesi gerektiğini savunmuştur.²⁵¹ Coşan'a göre gerçek maneviyat, yalnızca ibadetle sınırlı olmamakla beraber; hak yememek, doğruluktan sapmamak ve haksızlığa sessiz kalmamak da inancın ayrılmaz parçalarıdır. Bu yaklaşım, temel düzeyde bireyden başlayarak aileye aileden mahalleye oradan da geniş toplumlara yayılan bir ahlâkî düzenin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Coşan'ın sohbetlerinde sık sık vurguladığı

²⁴⁹ Esad Coşan, *İlim ve Sanat & Panzehir Dergileri Başmakalelleri* (İstanbul: Euromat, 2008), 141-144.

²⁵⁰ “Mahmud Es'ad Coşan Sempozyumu, 1. Oturum”.

²⁵¹ Esad Coşan, *Tasavvuf Yolu Nedir?* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1997), 35-41.

“Hak ve adaletin olmadığı bir yerde kardeşlik de kök salamaz” anlayışı, manevî bir öğretiyi toplumsal barışın temeli haline getirmiştir.²⁵²

Dinî anlamda ise; Coşan’ın Alevî-Bektâşî kardeşlerimize çağrıda bulunduğu, düzeltmelerini istediği konuların başında namaz konusu gelmektedir. Çünkü onların geleneğinde “namaz kılınmış, abdest alınmış, sorusu sorulmuş, mizânı tartılmış, mü’min, ölmeden önce ölmüştür. Onun birinci ödevi gönül almaktır.”²⁵³ İnancı gereği Alevî-bektâşî öğretilerinde namazı şeklen eda etmiyor, bunun farklı şekillerde olacağını savunmuşlardır. Coşan da Hz. Ali’nin taraftarı olduklarını ya da Hacı Bektâş’a bağlıyız diyenler için;

Hz. Ali’nin namaz konusunda ne kadar hassas olduğunu, namazlarını çok düzenli kıldığını, hatta küçük yaşta namaz kılmaya başladığını, O’nun ve diğer sahabelerin camileri terk etmediklerini söyleyerek Alevîliğin dinsizlik demek olmadığını, Alevî kardeşlerimize özlerine dönmeleri yönündeki gerekliliğin önemini açıkça ifade etmiştir.²⁵⁴ Coşan’ın bu konuya önem vermesinin sebebinin kendisi “en sevaplı iş, insan kazanmak birinin namaza başlamasına vesile olmak, birini doğru yola sevk etmek olduğunu, bu sayede o kişinin de alacağı sevabın aynısı vesile olana ikram edilecektir”²⁵⁵ cümlesiyle açıklamıştır. Coşan’ın bu telkinleri sayesinde Alevî-Bektâşî kardeşlerimizden namaza başlayanlar ve camilerde cemaatle namaza devam edenler olmuştur. Bu da Coşan’ın dinî anlamdaki katkılarının en önemlisi olarak kayıtlara geçmiştir. Hatta kendisi şunları söylemiştir:

“Buradaki kardeşlerim çok geliştiler, çok değiştiler. Benim Avustralya’ya ilk gelişimle buradaki şehirlerin şimdiki durumları arasında çok fark var. İlk Sydney nerede şimdiki Sydney nerede?”²⁵⁶

Coşan’ın Alevîlik-Bektâşîlik çalışmalarına manevî anlamdaki katkılarından biri de kul hakkı ve adalet konusunda olmuştur. O, kul hakkı ve adalet olgusunun, her zaman bireysel bir ahlaki sorumluluk değil, toplumsal düzene doğrudan etkisi

²⁵² Coşan, *Hazineden Parıltılar* 4, 4.cilt/254-260.

²⁵³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevi Bektaşî Nefesleri* (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1992), 127.

²⁵⁴ Coşan, “Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?”, 359.

²⁵⁵ Esad Coşan, *Avustralya Sohbetleri* 5 (Seha Neşriyat, 1995), 215-216.

²⁵⁶ Coşan, *Avustralya Sohbetleri* 5, 282.

olduğunu savunmuş ve özenle üzerinde durmuştur. Coşan'a göre bir insanın ibadetlerini eksiksiz yerine getirmesi ya da dindar görünmesi, kul hakkını gözetmediği sürece samimi bir inançtan söz edilemeyeceği şeklindedir. Bu anlayışa göre, bireyin maneviyatı ile dışa yansıyan davranışları arasında kesintisiz bir bağ kurulmalıdır. Tıpkı Alevî- Bektâşî geleneğinde; “*Eline, beline, diline sahip ol*” ilkesinin²⁵⁷ önemli bir yer tuttuğunu, Alevî-Bektâşî ve Sünnî kardeşlerimize hatırlatarak, bu ilkenin başkalarına zarar vermemek, hak yememek ve ahlaken temiz kalmak olduğunun üzerinde durmuştur. Çünkü Coşan, bireyin kendi vicdanında başlayan bu sorumluluğun, toplumsal barış ve güven ortamına katkı sağladığına şahid olmuştur. Yine bu ilkenin gereğince; insanların basit gördüğü ancak her şeyin onunla başladığı, yalan söylemenin nelere mal olacağını;

“Yalan söylemek sadece dilin günahı değildir; kul hakkını zedeler, insanların birbirinin güvenini sarsar. Yalanın olduğu yerde hak olmaz, hakkın olmadığı yerde huzur olmaz”²⁵⁸ cümlesiyle özetlemiştir.

Bu bağlamda doğruluk, sadece bireysel bir erdem değil, toplumun huzurun ve adaletin temelidir. Coşan, doğruluğu imanla doğrudan ilişkili bir kavram olarak görmüş, bu ilkenin zedelenmesini, toplumsal bağların çözülmesine ve güven ortamının yok olmasına neden olacağını hep savunduğu için, doğru sözlü olmak, sadece ahlakî bir yükümlülük değil, aynı zamanda kul hakkı bilincin göstergesi olduğu için bu ilkeyi insanlara empoze etmeye çalışmıştır.²⁵⁹

Coşan, sohbetlerinde “kul hakkı yiyenin ibadeti de boştur, duası da boştur”²⁶⁰ adalet ve hakkaniyetin sosyal ilişkilerde kardeşlik duygusunun ve birliğin temel taşı olduğunu Müslümanlara sık sık hatırlatmış ve bu yönde davranışlarda bulunmaları yönünde katkıları olmuştur. Çünkü haksızlıkların ve haksızlığa göz yummanın, bireylerin bir arada yaşamasını zora soktuğunu, toplumsal yapıyı çürüttüğünü dile

²⁵⁷ Fığlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, 372.

²⁵⁸ Coşan, *Hazineden Parıltılar* 6, 229-233.

²⁵⁹ Esad Coşan, *Tabakâtü’s- Sûfiyye Sohbetleri* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1991), 244-246.

²⁶⁰ Coşan, *Avustralya sohbetleri-3*, 530-533.

getirmiştir.²⁶¹ Bu da Alevî-Bektâşî geleneğinde sıkça anlatılan “*rızâsız lokma yenmez*” sözüyle²⁶² birebir örtüşmektedir.

Bu bağlamda, Coşan’ın manevî sorumluluk kavramı, insanı sadece Allah’a karşı değil, topluma ve diğer insanlara karşı da sorumlu kıldığını, böylece etik değerlerin bireysel sınırlardan çıkıp, sosyal alanlara ulaştığını söylemiştir.²⁶³ Coşan’ın bu anlayışı da, modern dünyada sıklıkla unutulmuş insanlar arasındaki adaletin, inanç temelli bir bilinçle nasıl canlı tutulabileceğini göstermiştir.

Coşan, komşuluk ve paylaşma konularına dair sohbetlerinde vurguladığı temel anlayış, bireyin maneviyatının yalnızca kendi iç dünyasına sıkışmaması, aksine toplumsal dayanışmayı güçlendirecek şekilde yaşanması gerektiği yönündedir. Onun “komşun açken sen tok yatamazsın. Bu hem vicdan meselesidir hem de inancın gereğidir” ifadesi yardımlaşmanın ve paylaşmanın İslâm ahlâkındaki yerini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁶⁴ Bu yaklaşım, Alevî-Bektâşî geleneğindeki musâhiplik kavramı üzerinden köklü bir şekilde yaşatılmış ve yaşatılmaya devam etmektedir. Musâhiplik kavramı; manevî kardeşlik veya din kardeşliği manalarına gelmekle beraber, Alevî-Bektâşî geleneğinde inancın temellerinden birini oluşturmakta ve farz olarak görülmüştür.²⁶⁵ Ancak musâhiplik, sadece bir dostluk bağı olmayıp, iki ailenin birbirinin her türlü halinden sorumlu olduğu, maddi ve manevî anlamda destek mekanizması kurduğu bir dayanışma şekli olduğunun²⁶⁶ altı çizilmiştir. Coşan’ın çeşitli sohbetlerinde öne çıkan komşuluk hakkı da benzer şekilde, bireyin çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkide adalet ve şefkati esas alınması gerektiğini hatırlatmıştır.²⁶⁷ Aslında bu anlayış, toplumsal yaşamda zayıflayan hatta yok olmaya yüz tutmuş komşuluk bağlarını güçlendirmeye yönelik bir çağrı niteliğindedir. Bu da komşuluk hakkı üstünden, paylaşma kültürünün bireysel bir erdem olmanın ötesine geçerek toplumsal barışa, sınıf farklılıklarının aşılmasına ve kardeşlik duygusunun

²⁶¹ Coşan, *Hazineden Parıltılar* 6, 336-344.

²⁶² Gölpınarlı, *Alevi Bektaşî Nefesleri*, 126.

²⁶³ Esad Coşan, *Tefsir Sohbetleri 1* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1998), 137-144.

²⁶⁴ Esad Coşan, *Hazineden Parıltılar 2* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1996), 432-439.

²⁶⁵ Mélikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, 268.

²⁶⁶ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik* (Ankara: Ardıç Yayınları, 1998).

²⁶⁷ Esad Coşan, *Güncel Meseleler-1* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1994), 427-428.

pekişmesine nasıl katkı sunduğunu göstermiştir. Coşan: “Allah için, iman yolunda, din yolunda birbirini sevenleri, tasavvuf kardeşliği yaşayanları Allah cennette birbirinin makamına çıkaracağını”²⁶⁸ söylemiş, kardeşlik, birlik beraberlik konusuna, komşu hakkına neden bu kadar önem verip üzerinde durduğu konusuna son noktayı koymuştur.

Coşan, geniş kitlelere ulaşan irşad faaliyetleriyle, sadece bireylerin manevî olgunlaşmasını değil, aynı zamanda toplumun ahlâkî, kültürel ve sosyal dokusunun güçlenmesini hedefleyen çok yönlü bir hizmet alanıdır. O, irşad faaliyetlerini yalnızca geleneksel tarikat meclislerinde sınırlı bir rehberlik faaliyeti olarak görmemiş, sohbetler, konferanslar, yazılı ve görsel yayınlar, dergilerdeki makaleleri, radyo programlarıyla geniş halk kitlelerine ulaşarak dinî bilinci canlı ve daima taze tutmaya çalışmış ve her zaman bunu amaçlamıştır.²⁶⁹ Bu sayede, Alevî-Bektâşî geleneğinde olduğu gibi irşadın, toplumun ortak değerlerini diri tutma ve nesilden nesile aktarma işlevini yaşanan çağa uyarlayarak devam ettirmiştir. Coşan’ın irşad faaliyetleri, özellikle kardeşlik, doğruluk, kul hakkı, emanete riayet, paylaşma ve sosyal adalet gibi temel ahlâkî değerleri merkeze alarak bireysel maneviyat ile toplumsal bilinci dengede tutmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, Alevî-Bektâşî öğretilerinde “mürşitlik” kurumunun üstlendiği rehberlik rolüyle de örtüşmektedir. Çünkü “mürşit” kelimesi doğru yolu gösteren, rehber anlamında kullanılmaktadır.²⁷⁰

Coşan, sözlü öğüt ve nasihatın, irşadın en kestirme yolu olduğunu düşündüğünden dolayı, bunu da sadece camilerde ve medreselerde yeterli kişilere ulaştıramayacağını düşünmüş ve radyo kurmaya karar vermiştir. Kendisi de bu konuyla ilgili olarak;

“Bir radyoyla tebliğ ettiğiniz zaman, Allah’ın ayetlerini, Peygamber Efendimiz’in hadis-i şeriflerini, İslâm’ın hakikatlerini anlattığımız zaman, tebliğiniz sonsuz fezaya açılıyor. Melekler duyuyor, dağların ötesindeki insanlar duyuyor, camiye gelemeyen insanlar duyuyor. Camiye gelemeyen insanlar bizim için çok

²⁶⁸ Coşan, *Avustralya Sohbetleri 5*, 280.

²⁶⁹ Esad Coşan, *Tebliğ ve İrşad Çalışmaları* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1996).

²⁷⁰ Ceyhun Solmaz - Hasan Çelik, “Buyruklara Göre Talip, Pir Ve Mürşit İlişkileri”, *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2/4* (2014), 20.

önemlidir.”²⁷¹ Ayrıca genç nesillere hitaben yaptığı irşat faaliyetleri, geçmişle bağ kurmayı, var olan kültürel kimliği korumayı ve geleceğe taşımayı, manevî değerlere sahip çıkmayı teşvik etmiştir²⁷². Böylece Coşan, aslında klasik gibi görünen mürşitlik rolünü çağdaş iletişim araçlarıyla birleştirerek hem toplumsal manada hem de manevî anlamda kalıcı etkiler ve katkılar sunmuştur.

Coşan’ın tasavvuf anlayışının en dikkat çekici yönlerinden biri, farklı inanç ve mezhep grupları arasında köprü kurma çabasıdır. Ona göre tasavvuf, insanları ayırıştırıcı değil; aksine ortak değerler etrafında birleştiren manevî bir lisan geliştirmiş olmasıdır. Bu yaklaşım, Alevî-Bektâşî geleneğinin tarih boyunca Anadolu’da yaygınlaştırdığı hoşgörü, kardeşlik ve musahiplik gibi²⁷³ değerlerle de birebir örtüşmektedir.

Coşan’ın sohbetlerinde vurguladığı, mezhep farklılıklarının çatışma değil zenginlik sunacağı²⁷⁴ düşüncesi, tam da bu birleştirici tasavvuf anlayışının temelini oluşturur. Ona göre, ayrılıklar bir yana bırakıp, manevi bir kardeşlik duygusu inşa edildiğinde, insanlar arasındaki önyargılar, kutuplaşmalar ve ötekileşmeler de sona erecektir. Bu nedenle Coşan’ın irşad faaliyetleri, sadece kendi cemaatiyle sınırlı kalmamış, farklı çevrelerden, farklı mezheplerden, farklı inanç gruplarından insanları ortak bir zeminde buluşturmayı hedeflemiştir. Çünkü bilir ki İslâm bütün insanlığı kucaklar.²⁷⁵ Bu düşünce tarzıyla yola çıkan ve hedefine ulaşan Coşan, özellikle de yurt dışında sürdürdüğü faaliyetleri sırasında, farklı çevrelerdeki insanları ortak bir niyetle bir araya getirmiş, onlara yanlış bildikleri doğruları anlatarak onların gönüllerinde taht kurmuştur. Bu sayede dinî bir liderin mütevazılığına şahit olan gurbetçi vatandaşlarımızın zihnindeki ön yargılar silinmiştir. Böylece bireysel ulaşılacağı manevî olgunluk, bireyin sadece iç huzuruna ulaşmasına değil, aynı zamanda yaşadığı toplumda sevgi, saygı ve karşılıklı anlayışı yaygınlaştırması anlamına gelmektedir.²⁷⁶

²⁷¹ Coşan, *Tebliğ ve İrşad Çalışmaları*, 139-141.

²⁷² Esad Coşan, *Avustralya Sohbetleri 6* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1995), 338-345.

²⁷³ Fırlı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, 372-378.

²⁷⁴ Coşan, *Muhtelif Yazılar*, 397-400.

²⁷⁵ Necdet Yılmaz, *İslâm* (İstanbul: Server İletişim, 2012), 107-117.

²⁷⁶ Esad Coşan, *İmanın ve İslam’ın Korunması 2* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1998), 4-13.

Coşan tüm bu faaliyetlerinde tasavvufu, modern toplumsal barış inşasında aktif bir araç olarak kullanarak, dinî farklılıkları bir çatışma nedeni olmaktan çıkarıp, bir zenginlik ve ortak bir zeminde buluşma alanı haline getirmiştir. Bu da Coşan'ın özelde Alevîlik-Bektâşîlik genelde tüm Müslümanlara manevî ve dinî anlamda olan katkılarını açıkça göstermektedir.²⁷⁷

Üçüncü bölümün sonunda, Coşan'ın, hem akademik dünyada hem toplumsal hayatta derin izler bırakmış, manevî rehberliğiyle kuşaklara yön vermiş önemli bir şahsiyet olduğunu bir kez daha vurgulamak isteriz. Akademik katkılarıyla İslâm düşüncesinin temel kaynaklarını tefsir sohbetleriyle²⁷⁸, hadis sohbetleriyle²⁷⁹ (sorular diğer sayıları nasıl yazılır) insanlara anlaşılır bir dille aktarmıştır.

Alevî- Bektâşî geleneği gibi çoğu zaman yanlış anlaşılan konulara açıklık getirerek bu alandaki bilgi birikimine kalıcı değerler kazandırmıştır. Toplumsal düzeyde, sohbet meclislerinden, radyo yayınlarına, makalelerden gençlik buluşmalarına, aile kamplarına kadar geniş bir yelpazede yürüttüğü irşad faaliyetleri sayesinde farklı inanç grupları arasında diyalog ve kardeşlik köprüleri inşa etmiş; paylaşma, yardımlaşma, kul hakkı ve sosyal adalet gibi ilkeleri toplumun ortak vicdanına yerleştirmeye çalışmıştır.²⁸⁰

Manevî anlamda ise, tasavvufun değiştirici ve birleştirici yönünü vurgulayarak bireyin içsel terbiyesini toplumsal barışla bütünleştirmiş; dürüstlük, emanete riayet, söz ve davranış tutarlılığı gibi değerleri yalnızca bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal sorumluluk alanı olarak ele almıştır. Böylece Coşan, ilim, irfan ve aksiyon çizgisini bir araya getiren bir öncü olarak hem akademik dünyaya hem de toplumun manevî inşasına kalıcı katkılarda bulunmuştur.²⁸¹

Coşan, Allah-ü Teâla'nın huzurunda emr-i bil mâruf nehy-i anil münker vazifesini yapmak, uyarı ve irşad vazifesinin gereğince, hiçbir ön yargı olmadan,

²⁷⁷ Esad Coşan, *İslam, Tasavvuf ve Hayat* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1996), 160-167.

²⁷⁸ Coşan, *Tefsir Sohbetleri 1*.

²⁷⁹ Coşan, *Hadis Dersleri 1*.

²⁸⁰ Coşan, *Avustralya Sohbetleri 5*, 278-284.

²⁸¹ Coşan, *İslam, Tasavvuf ve Hayat*, 413-416.

menfaat gözetmeden, hakiki manada bütün insanların kardeş olduğuna inandığını, bunu sadece Allah rızası için yapılabileceğini, iman ve küfür farkını bilerek, kâfirin imanı tercih edeceğini düşünerek, onları kardeş olarak gördüğünü söylemiştir. Bundan dolayı da yaşanan ihtilafların, eski yaraların bugüne taşınmasını doğru bulmadığını vurgulamıştır.²⁸²

²⁸² Esad Coşan, *Hadis Dersleri 12* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1988).

SONUÇ

Bu tez çalışması, Prof.Dr. Mahmud Esad Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki akademik katkılarını, özgün ilmî çalışmalarını, fikir dünyasını, toplumsal ve manevî katkılarını geniş bir şekilde ortaya koyarak hem akademik literature hem de toplumsal barışa mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda görülmüştür ki Coşan, yalnızca bir mutasaavıf şahsiyet ya da kanaat önderi olmayıp, bunun ötesinde toplumu birleştiren, toplumdaki ayrılıkları gidermek isteyen ve coğrafyamızda bir arada yaşama kültürü bilincini inşa etmeye çalışan önemli bir düşünür olmuştur. Türkiye'de mezhepler arası ilişkilerin hassasiyetle sürdüğü bir dönemde, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik konularına yaklaşımı, sahip olduğu tasavvufi birikimiyle bu alanda yalnızca teorik bilgi üretmemiş, aynı zamanda toplumsal uzlaşının da kapılarını aralayacak bir yaklaşım geliştirmiştir.

Coşan'ın Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ı üzerindeki titiz araştırması, sahada yaptığı kapsamlı incelemeler ve kaynak taramaları, Alevîlik-Bektâşîlik literatüründe bugüne kadar sıkça tekrar edilen ancak yanlış bilinen pek çok konunun düzeltilmesine ve bu alandaki belirsizliklerin ilmî zeminde aydınlatılmasına vesile olmuştur. Onun bu alandaki titizliği ve ilmî dikkati sayesinde, sahîh kaynaklara dayanarak yaptığı ve aktardığı çalışmaları, toplumdaki önyargıların kırılmasını sağlamıştır. Coşan'ın akademik yaklaşımı, konuyu sadece tarihsel verilerle değil, toplumsal ihtiyaçlar ve kardeşlik bağları çerçevesinde de değerlendirmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Tez boyunca yapılan incelemeler, Coşan'ın makalelerinde, konferanslarında ve irşad faaaliyetlerinde sürekli vurguladığı gibi, Sünni-Alevî farklılıklarının çatışma sebebi değil, bir arada yaşama kültürünün zengin bir unsuru olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bugün hâlâ güncelliğini koruyan mezhepler arası ihtilafların ancak ilmi kaynaklara dayalı doğru bilgi, sağduyu, samimi ve içten bir kardeşlik ruhu ile aşılabileceği inancı, Coşan'ın en kalıcı miraslarından biri olmuştur.

Coşan'ın akademik ve ilmî açıdan en önemli katkılarından biri de "*Makâlât*"ın Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğunu ispatlaması ve bu eserin kayıp olan bir nüshasını bularak tercümesini yapmasıdır. Eserin edisyon-kritik transkripsiyonlu metnini yapan Coşan, bu alandaki büyük bir boşluğu doldurmuştur. Çünkü Hacı Bektâş-ı Velî hakkında ulaşılabilen kaynakların ve bilgilerin azlığı sebebiyle bu eser,

hem akademisyenlere hem de bu alana meraklı veya bu topluluklara mensûp kişilere rehberlik edecek kaynak bir kitap olmuştur. Coşan'ın, bu eserin Hacı Bektâş-ı Veli'ye ait olduğunu delillendirmesi, hem Alevîlik-Bektâşîlik araştırmalarında temel bir kaynak oluşturmuş hem de klasik tasavvufî gelenek ile modern akademik yöntem arasında köprü görevi görmüştür. Üstelik bunun sadece metinsel bir tahkik değil; aynı zamanda tarihî kimlik arayışlarına ilmî bir yön tayin eden önemli bir adım olduğunu eklemek doğru olacaktır. Eserin, Bektâşî anma törenlerinde ana kaynak olarak kullanılıyor olması da bu düşünceyi desteklemektedir.

Coşan, Alevî-Bektâşî geleneğindeki bazı ritüellerin ve buna bağlı etkinliklerin yanlış anlaşılmasının önüne geçmeyi amaçlayan çalışmalar yaparak ve bunlara açıklık getirerek, bu alandaki bilgi birikimine kalıcı değerler kazandırmıştır. Toplumsal düzeyde, sohbet meclislerinden radyo yayınlarına, makalelerden, gençlik buluşmalarına kadar geniş bir yelpazede yürüttüğü irşad faaliyetleri sayesinde farklı inanç grupları arasında diyalog ve kardeşlik köprüleri inşa etmiş; paylaşma, yardımlaşma, kul hakkı ve sosyal adalet gibi ilkeleri toplumun ortak vicdanına yerleştirmeye çalışmıştır. Manevî anlamda ise, tasavvufun değiştirici ve birleştirici yönünü vurgulayarak bireyin içsel terbiyesini toplumsal barışla bütünleştirmiş; dürüstlük, emanete riayet, söz ve davranış tutarlılığı gibi değerleri yalnızca bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal sorumluluk alanı olarak değerlendirmiştir. Böylece Coşan, ilim, irfan ve aksiyon çizgisini bir araya getiren bir öncü olarak hem akademik dünyaya hem de toplumun manevî inşasına kalıcı katkılarda bulunmuştur.

Tezde ulaşılan bulgular göstermektedir ki, Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanındaki katkıları; metin tahlilinden sahaya, ilmî araştırmadan toplumsal uzlaşuya kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Onun çalışmaları sayesinde bu alanda yapılan değerlendirmeler daha sağlam temellere oturtulmuş, tarihsel gerçekler ile inanç pratikleri arasında sağlıklı bir bağ kurulmuştur. Coşan'ın bu çok yönlü katkıları, mezhepler arası çatışmaların yerine ilim, irfan ve muhabbet temelli bir yaklaşımın konulabileceğini göstermesi bakımından son derece kıymetlidir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması Coşan'ın Alevîlik-Bektâşîlik alanına yönelik akademik mirasını sistemli bir biçimde ortaya çıkarmakta, gelecek araştırmalara ilmî bir temel sunmakta ve onun inşâ etmeye çalıştığı barış ve kardeşlik eksenli İslâm anlayışını yeni nesillere taşımayı hedeflemektedir. Böylelikle Coşan'ın “ilme, kalbe

ve topluma hizmet” ilkesi doğrultusunda sürdürdüğü gayretleri, ilim dünyasında hakettiği yere bir kez daha yerleştirilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Mehmet. “Coşan, Mahmud Esad”. *TDV İslam Ansiklopedisi* 1(2020), 267-268.
- Aksoy, Mustafa. ““Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik’ Eseri Üzerine”. *Ötüken*.
- Altunkaya, Mustafa. “Tasavvuf tarihinde Bazı Sûfi Önderlerin Siyaset Karşısındaki Tutumların Teopolitik Analizi”. *Academic Platform Journal of Education and Change Dergisi-Ankara*.
- Aydoğdu, Yunus - Tekin, Fatih. “Aleviliğin Tarihsel Süreci ve Düşünsel Temelleri”. *Sürek Alevilik-Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 3 (2024), 82-96.
- Coşan, Esad. *Avustralya Sohbetleri 5*. Seha Neşriyat, 1995.
- Coşan, Esad. *Avustralya Sohbetleri 6*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1995.
- Coşan, Esad. *Avustralya Sohbetleri-1*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.
- Coşan, Esad. *Avustralya sohbetleri-3*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1993.
- Coşan, Esad. *Güncel Meseleler 1*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1994.
- Coşan, Esad. *Güncel Meseleler-1*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1994.
- Coşan, Esad. *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik*. İstanbul: Server Yayınları, Klas Ofset., 2019.
- Coşan, Esad. “Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât”. *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler*. 204-233. İstanbul: Server Yayınları, 5. Baskı., 2023.
- Coşan, Esad. “Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf”. *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler*. 234-266. İstanbul: Server Yayınları, 5. Baskı., 2023.
- Coşan, Esad. “Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre”. *Tarihi ve tasavvufi Şahsiyetler*. 267-289. İstanbul: Server yayınları, 5. Baskı., 2023.
- Coşan, Esad. *Hadis Dersleri 1*. Ankara: Seha Neşriyat, 2008.
- Coşan, Esad. *Hadis Dersleri 12*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1988.
- Coşan, Esad. *Hazineden Parıltılar 4*. Seha Neşriyat, 1996.
- Coşan, Esad. *Hazineden Parıltılar 6*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1998.
- Coşan, Esad. *Hazineden Parıltılar 2*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1996.
- Coşan, Esad. “Hz. Ali”. *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler*. 46-59. İstanbul: Server Yayınları, 5. Baskı., 2023.
- Coşan, Esad. “Hz. Ali”. *Tarihi ve Tasavvufi Şahsiyetler*. 13-45. İstanbul: Server Yayınları, 5. Baskı., 2023.
- Coşan, Esad. *İlim ve Sanat & Panzehir Dergileri Başmakalelleri*. İstanbul: Euromat, 2008.
- Coşan, Esad. *İmanın ve İslam ’ın Korunması 2*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1998.
- Coşan, Esad. *İslam, Tasavvuf ve Hayat*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1996.
- Coşan, Esad. *Makâlât*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1986.

- Coşan, Esad. *Muhtelif Yazılar*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1983.
- Coşan, Esad. “Neredesin Ey Gerçek Adalet!” *İslam Dergisi Başmakaleleri*, 338-340.
- Coşan, Esad. *Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1994.
- Coşan, Esad. “Sünnî-Alevî İhtilâfları Nasıl Çözülebilir?” *Kadın ve Aile Dergisi*, 358-360.
- Coşan, Esad. “Şerre alet olma, Hakka Destek Ol!,Sözü anla, Tam Uygula.” *İslam Dergisi Başmakaleleri*, 353-355.
- Coşan, Esad. *Tabakâtü's- Sûfiyye Sohbetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Coşan, Esad. *Tasavvuf Yolu Nedir?* İstanbul: Seha Neşriyat, 1997.
- Coşan, Esad. *Tebliğ ve İrşad Çalışmaları*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1996.
- Coşan, Esad. *Tefsir Sohbetleri I*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1998.
- Coşan, Esad. “Tehlikeli Toplum Çatışmaları Ve Alınacak Tedbirler”. *İslam Dergisi Başmakaleleri*, 430-433.
- Coşan, Esad - Özbay, Sadeleştiren; Hüseyin. *Makâlât -Hacı Bektâş Veli*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 3. baskı., 1996.
- Duran, haz.Hamiye. *Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Veli*. Ankara: TDV yayınları, 2007.
- Erdemir, Aykan. “İlahiyat Kökenli Araştırmacıların Alevilik ve Bektaşilik Üzerine Çalışmalarında Öz-Düşünümsellik”. *Uluslar arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*. 195-201. no. 20. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları Bilimsel Toplantılar Serisi:7, 1. baskı., 2005.
- Erkaya, H.Ali. *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocamızın Ardından*. Sincan: Son Uyarı Yayınları, Sinan Matbaası., 2001.
- Erkaya, Metin. “Vefatının 10. Yılında Halil Necati Coşan Amca'yı Rahmetle Anıyoruz”. *Uzun Yazılar*. Ankara: Server Yayınları, 2018.
- Erkaya, Muhammed Zahid. *Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2014.
- Fırlı, Ethem Ruhi. *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Selçuk Yayınları, Bayrak Matbaacılık., 1996.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Alevi Bektaşi Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, Anka Ofset., 1992.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli “Velâyet-nâme”*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, Nurgök Matbaası., 1958.
- Güngör, Zülfikar. “İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan Hocamız”. *Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi 6* (Ankara 2001), 9-17.
- Güzel, Abdurrahman. “Alevîlik ve Bektaşilik Üzerine Çalışmalarımız Yeterli Mi?” *Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik*. 65-74. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları Sempozyumlar - Paneller serisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı., 1995.

- Güzel, Abdurrahman. *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Kaplan, Doğan. “Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Burukların Kökeni”. *Anadolu’ da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*. 339-355. Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kaplan, Doğan. “Konya Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Alevilik ve Bektaşilik ile İlgili Yazma Eserler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 305-324.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: TDV Yayınları, 6.basım, 2021.
- Kaplan, Doğan. *Şeyh Safî Buyruğu*. Ankara: TDV Yayınları, 2015.
- Kaplan, Doğan. *İncinsen de İncitme Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*. İstanbul: Server Yayınları, 2.basım, 2024.
- Komasyon. *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, Özgün Matbaa., 2012.
- Köprülü, Fuad. *Anadoluda İslamiyet*. Alfa Yayınları, 2013.
- Köprülü, Fuad. *Bektaşiliğin Menşeleri*. Türk Yurdu, 1925.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı., 1984.
- Mélikoff, Iréne. *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*. İstanbul: Cumhuriyet kitap kulübü, Çınar ofset., 1999.
- Mélikoff, Iréne. *Uyur İdik Uyardılar*. İstanbul: Demos Yayınları, Berdan matbaa., 2009.
- Noyan, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*. Ankara: Ardıç Yayınları, 1998.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Alevî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 2 (1989), 368-369.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektâşîlik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 5 (1992), 373-379.
- Onat, Hasan - Kutlu, Sönmez. *İslam Mezhepler Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, Grafiker Matbaacılık., 2021.
- Önkal, Ahmet. *İslam Tarihi-1*. İstanbul: Hikmetevi, MC Matbaa., 2019.
- Server Kürsü. “Prof. Dr. Mahmud Esad Coşan(Hayatı ve Eserleri)”. Erişim 22 Temmuz 2025. <https://serverkursu.com/p/prof-dr-mahmud-esad-cosan>
- Solmaz, Ceyhun - Çelik, Hasan. “Buyruklara Göre Talip, Pir Ve Mürşit İlişkileri”. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (2014), 20.
- Taş, İsmail - Yılmaz, Necdet. *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî- Transkripsiyonlu Tam metin-*. İstanbul: Server Yayınları, Klas Ofset., 2018.
- Tıgınoğlu, Mehmed Zahid. *Fehmu’l-Kur’an ve Tefsirihi İnde’l-Üstaz ed-Doktor Mahmud Es’ad Coşan*. Yalova Üniversitesi, 2017.

- Ulaşan, Talip. *Mahmud Esad Coşan Hoca Efendi İle İlgili Hatıralar*. Ankara: Bizim Büro, 2002.
- Vakıf, Mec. “Kurucumuz ve Onursal Başkanımız”. *Mec*. Erişim 22 Temmuz 2025. <https://mec.foundation/Kurumsal/Kurucumuz>
- Yılmaz, Coşkun. “Halil Necati Coşan’la Röportaj”. *İslâm Dergisi* 159 (Kasım 1977).
- Yılmaz, Necdet. “Coşan, Mahmut Esat”. *Türk Maarif Ansiklopedisi*.
- Yılmaz, Necdet. *İslâm*. İstanbul: Server İletişim, 3. Baskı., 2012.
- “Aile Eğitim Toplantısı”. haz. Esad Coşan. *Gemlik*. Yayın Tarihi 1992. <https://www.youtube.com/watch?v=6KdMOUOrDw0>
- “Hz.Ali ve Alevilik 1. Sohbet”. haz. Esad Coşan. Yayın Tarihi 24 Eylül 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=p2URxgWvHuA>
- “Mahmud Es’ad Coşan Sempozyumu, 1. Oturum”. haz. Akra. Yayın Tarihi 28 Ağustos 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=6nCjIv9bE7w>

